

**T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

DIŞ TİCARET EĞİTİMİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**TÜRKİYE’NİN GÜMRÜK BİRLİĞİ SÜRECİ
VE DIŞ TİCARET EĞİTİMİ**

**HAZIRLAYAN
Sevgi SÜMERLİ**

**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

**DANIŞMAN
Prof. Dr. M. Mithat ÜNER**

113286
4

ANKARA, 2002

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü'ne

...Sergi Simerli... ait... Türkiye'nin Gümrük
...Birliği Süreci ve Dış Ticaret Eğitimi adlı
çalışma, jürimiz tarafından

YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan... Prof. Dr. İzzet GÜMÜŞ

Üye... Prof. Dr. H. Mithat ÜNER
Mithat Üner

Üye... Doç. Dr. Korkut ÜNLÜÖREN
K. Ünlüören

ÖNSÖZ

Sürekli değişen ve giderek değişme hızı da artan bir dünyada yaşıyoruz. Bu değişim, bir taraftan, işletmeleri kendine uymaya ve sürekli yenilik yapmaya zorlarken; diğer taraftan, yoğun bir rekabetle karşı karşıya bırakmaktadır. Sanayi toplumu işletmelerin belirli bir durumda denge kurmaları ve bunu muhafaza etmeleri beklenirdi. Ancak, günümüz işletmelerin değişen çevre şartları karşısında ayakta kalabilmek için, dengelerini sürekli değiştirmeleri ve yeni denge durumları için hazırlıklı olmaları gerekmektedir.

Önümüzdeki yıllar, Dünya, Avrupa ve Ülkemiz açısından önemli gelişmeler getirecektir. İkibinli yıllarda değişen dünya şartlarında Türkiye de özel bir konuma sahip olacaktır. Ülkemiz gerek Avrupa'daki gelişmeler gerekse de Avrupa Birliği üyesi ülkeler ve üçüncü ülkeler arasında yoğunlaşan uluslar arası ilişkiler içerisinde, önemli bir güce ve dinamiğe sahiptir.

Değişen dünyada Türkiye; ticari, mali ve siyasi çıkarlarına uygun bir şekilde Yeni Avrupa düzenindeki yerini güçlendirmek zorundadır. Gümrük Birliği süreci içerisine girmemiz uluslararası ekonomik dengelerin de eğilimi doğrultusunda, kendi irademizle tercihimizi belirginleştirmemizin ifadesidir. Gümrük Birliği'nin hiçbir zaman sonuç değil, Avrupa Birliği yolunda, Avrupa ile bütünleşmiş istikrarlı bir Türkiye için araç olduğu kesindir.

Avrupa birliği ile Gümrük Birliği'ne girilmesini takiben Türkiye, bölgeselleşme oluşumu içerisine geri dönüşülmez bir şekilde

girecektir. Herkesin yaşamını etkileyecek bu süreçte neler olabileceğinin muhakemesinin ve buna dayalı planlamaların yapılıp, önlemlerin alınmasının, bilinmeyenlerin aydınlatılması konusunda çalışmaların yapılması ve bu çalışmaların toplumla paylaşılması çok büyük bir önem arz etmektedir.

Bu amaçla çalışmamda ilk önce Türkiye'nin GB'nden beklentileri anlatacağım, ve GB'nin ilk iki yılının değerlendirmesini yaparak bir sonuca varmaya çalışacağım.

Bu çalışmanın hazırlanmasında beni teşvik eden Sayın Prof.Dr. M.Mithat Üner'e teşekkürlerimi sunar, ayrıca çalışmamın yazımında bana uygun çalışma ortamı hazırlamak için özverilerde ve desteklerde bulunan eşim Oğuz, babama ve anneme minnetimi bildirmeyi bir borç bilirim.

Sevgi SÜMERLİ

Ankara,2002

İÇİNDEKİLER

Önsöz	i
İçindekiler.....	iii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	vii

GİRİŞ.....	1
------------	---

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE İLE AVRUPA TOPLULUĞU ARASINDAKİ GÜMRÜK BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ

1.1.Gümrük Birliği Giriş Süreci.....	4
1.2.Gümrük Birliği	8
1.3.Gümrük Birliği'nin İşleyişi İçin Kurumsal Mekanizmalar	10
1.3.1.Gümrük Birliği Ortak Komitesi	11
1.3.2.Ortak Danışma Komitesi.....	11
1.3.3.Diğer Komiteler	12
1.4.Gümrük Birliği Çerçevesinde Türkiye'nin Uygulayabileceği Korunma Tedbirleri	13
1.5.Gümrük Birliği Çerçevesinde Türkiye-AB Mali İşbirliği	15
1.6.Gümrük Birliği'nin Muhtemel Etkileri	18
1.7.Türkiye'nin Gümrük Birliği'nden Beklentileri	22
1.7.1.İş Gücünün Serbest Dolaşımı.....	24
1.7.2.Rekabetin Artması	24
1.7.3.Dış Ticaretin Artması.....	25
1.7.4.Verimlilik ve Kalitenin Artması.....	26
1.7.5.Daha Çok Mali Yardım.....	26
1.8.Topluluğun Mevcut Ekonomik Durumu ve Beklentileri.....	27

1.9.Ankara Antlaşması ve Katma Protokol.....	31
1.10.Avrupa Birliği'nin Genişleme Süreci ve Türkiye.....	33

İKİNCİ BÖLÜM

GÜMRÜK BİRLİĞİ'NİN İŞLEYİŞİ İLE İLGİLİ YÜKÜMLÜLÜKLER

2.1.Gümrük Birliği'nin Kapsadığı Topluluk Müktesebatı	
Çerçevesindeki Sektörler	36
2.1.1. Malların Serbest Dolaşımı	36
2.1.2. Rekabet	40
2.1.3. Fikri, Sınai ve Ticari Mülkiyet Hakları.....	41
2.1.4. Ticaret Politikası	43
2.1.5. Gümrükler.....	45
2.2.Avrupa Stratejisi Kapsamında Topluluk Müktesebatının	
İçerdiği Sektörler	47
2.2.1. Sermayenin Serbest Dolaşımı.....	47
2.2.2. Hizmetlerin Serbest Dolaşımı.....	49
2.2.3. Kamu İhaleleri.....	50
2.2.4. Sanayi ve KOBİ Politikası	51
2.2.5. Tarım Politikası	54
2.2.6. Telekomünikasyon ve Bilgi Toplumu	56
2.2.7. Bilimsel ve Teknik Araştırmalar	58
2.2.8. Çevre Politikası	58
2.2.9. Ulaştırma Politikası	60
2.2.10. Enerji Politikası.....	61
2.2.11. Tüketicinin Korunması.....	62
2.2.12. Adalet ve İçişleri.....	62
2.3.AB Müktesebatı Kapsamındaki Diğer Sektörler	63
2.3.1. Eğitim, Öğretim ve Gençlik	64
2.3.2. Radyo-televizyon.....	65

2.3.3. Ekonomik ve Parasal Birlik	66
2.3.4. Vergilendirme.....	66
2.3.5. İstatistik.....	67
2.3.6. Balıkçılık.....	67
2.3.7. İstihdam ve Sosyal İşler	68
2.3.8. Bölgesel Politika ve Uyum	69
2.4.Ortak Dış ve Güvenlik Politikası	70

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE İÇİN GÜMRÜK BİRLİĞİ'NİN SONUÇLARININ GENEL BİR DEĞERLENDİRMESİ

3.1.Gümrük Birliği'nin İlk İki Yılıının Değerlendirmesi	72
3.1.1. Gümrük Birliği'nin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Sonuçlarının Statik Etkiler Açısından Değerlendirilmesi..	72
3.1.1.1. Üretim Etkisi	
3.1.1.1.1 Ticaret Yaratıcı Etki	73
3.1.1.1.2. Ticaret Saptırıcı Etki	78
3.1.1.2. Tüketim Etkisi.....	80
3.1.1.3. Gelir Dağılımı Etkisi	83
3.1.1.4. Kamu Gelirleri Etkisi	85
3.1.1.5. İşlem Maliyetleri Etkisi.....	86
3.1.2. Gümrük Birliği'nin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Sonuçlarının Dinamik Etkiler Açısından Değerlendirilmesi...	89
3.1.2.1.Rekabet Etkisi.....	90
3.1.2.2.Ölçek Ekonomileri Etkisi	93
3.1.2.3.Dışsal Ekonomiler Etkisi.....	95
3.1.2.4.Teknolojik Gelişmeye Etkisi.....	96
3.1.2.5.Yatırımları Özendirme ve Sermaye Etkisi.....	98

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE- GÜMRÜK BİRLİĞİ İLİŞKİLERİNDE DIŞ TİCARET EĞİTİMİ

4.1.Yüksek Öğretim Kurumlarında Dış Ticaret Eğitimi.....	103
4.2.İktisadi Kalkınma Vakfı'nın Gümrük Birliği'ne Yönelik Eğitim Çalışmaları	105
4.3.Avrupa Birliği Komisyonu'nun Gümrük Birliği'ne Yönelik Eğitim Çalışmaları	108
4.4.İGEME'nin Dış Ticaret Eğitimi Konusunda Çalışmaları....	111
4.5.KOBİ'lerin Dış Ticaret Eğitimi ve Uluslararası Ticarete Yönlendirilmeleri.....	113
4.6.KOSGEB'in Gümrük Birliği Eğitim Programları	114
4.7.Avrupa Birliği İlişkileri Çerçevesinde Kamuoyunun Eğitimi.....	121
4.8.Dış Ticaret Eğitiminin Gümrük Birliği Çerçevesinde Oluşturduğu Kurumsal Mekanizmalar	124
SONUÇ.....	128
KAYNAKÇA	135

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	Avrupa Birliği
AKÇT	Avrupa Kömür Çelik Topluluğu
AT	Avrupa Topluluğu
AYB	Avrupa Yatırım Bankası
CE	İnsan Sağlığına ve Çevre Şartlarına Uygunluk İşareti
DTÖ	Dünya Ticaret Örgütü
ECU	(European Currency Unit): Avrupa Hesap Birimi
EFTA	(European Free Trade Association): Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi
EMU	(European Monetary Union): Avrupa Para Birliği
EN	(European Norms): Avrupa Normları
ERM	(Exchange Rate Mechanism): Döviz Kuru Mekanizması
ESCB	Avrupa Merkez Bankaları Sistemi
EURATOM	(European Atomic Energy Community): Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
GATT	(General Agreement on Tariffs and Trade): Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
GSMH	Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
GB	Gümrük Birliği
İGEME	İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi
İKV	İktisadi Kalkınma Vakfı
IMF	(International Monetary Fund): Uluslararası Para Fonu
İSO	İstanbul Sanayi Odası
İTO	İstanbul Ticaret Odası

KOBİ	Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler
KOS	Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi İşletmeleri
KOSGEB	Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
MDAÜ	Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri
MFN	(Most Favored Nation): En Fazla Kayrılmış Ülke
OECD	(Organization of Economics Cooperation and Development) :Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı
OGT	Ortak Gümrük Tarifesi
OKK	Ortak Kurul Kararı
TSE	Türk Standartları Enstitüsü
TÜRKAK	Türk Akreditasyon Konseyi

GİRİŞ

Ulusların varolma tarihinden bu güne kadar, ticaret tabii ve siyasi hudutlar ötesine taşmıştır. Kitlelerin hareketlilik kazanarak, yöreler ve kıtalar arası gelişen göç olgusu, ihtiyaçları daha da çeşitlendirerek uluslararası ticaretin gelişmesine neden olmuştur. Üretim faktörlerinden kaynaklanan doğal üstünlükler, yakın komşu olan ülkeler arası ticareti mümkün kılmıştır. Diğer taraftan askeri işgaller ve sömürgecilik eğilimleri de, sömürgeleşen ülkelerle işgalci ülkelerin ekonomileri arasında yapay bir entegrasyona tanık olmuştur.

Ekonomik entegrasyonlar basitten kapsamlıya doğru; *serbest ticaret bölgesi, gümrük birliği (GB), ortak pazar, ekonomik birlik ve tam ekonomik birlik* şeklinde sıralanır. Entegrasyonun en basit şekli olan serbest ticaret bölgesinde, üyeler arası ticaret serbesttir ve üçüncü ülkelere karşı her üye kendi tarifelerini uygular.

Gümrük birliğinde, birlik içi ticaretin serbest olması yanında, üçüncü ülkelere karşı ortak gümrük tarifesi (OGT) uygulanır. *Ortak pazarda*, GB’nde olanlara ilaveten üretim faktörlerinin birlik içi serbest dolaşımı sağlanır. *Ekonomik birlikte*, üye ülkelerin makro ekonomik politikaları uyumlaştırılır. *Tam ekonomik birlikte*, ulusal devletler uluslarüstü (supranational) bir organ tarafından belirlenen makro ekonomik politikaları uygulayan pasif bir güç haline gelirler ve tek para birimine geçilir. Avrupa Birliği’nce, ilk dört aşama eksiksiz yaşanmış ve Aralık 1991 tarihli Maastricht Zirvesi’nde en geç 1.1.1999’da tam ekonomik birliğe geçiş kararlaştırılmıştır.

Türkiye, 12 Eylül 1963 tarihli Ankara Anlaşması ile *ortak üye* statüsü kazanmıştır. Ancak kapsadığı hükümler bakımından,

anlaşmanın sadece Gümrük Birliği ile yetinmediği, uzun dönemde ekonomik bütünleşmenin amaçlandığı görülmektedir. Ankara Anlaşması ile Türkiye herhangi bir ödün vermemiş, Türkiye'nin ekonomik olarak daha gelişmiş bir yapıya kavuşmasıyla ekonomik bütünleşmenin kolaylaştırılması amaçlanmıştır. Tam üyeliği amaçlayan bir ekonomik birleşmenin gerçekleşmesi için, Gümrük Birliği'nin gittikçe gelişen bir şekilde oluşturulması yanında; işgücünün, sermayenin ve teşebbüs gücünün serbest dolaşımı ve Ortak Tarım Politikasına uyum öngörülmüştür. Bu anlaşmaya göre, Türkiye-AB arasında bir GB oluşturmak amacıyla *hazırlık, geçiş ve tamamlama* olmak üzere üç dönem belirlenmiştir.

Beş yıl sürmesi hedeflenen hazırlık dönemi 1964'de başlamış ve 1972'de sona ermiştir. Bu dönemde; geçiş döneminin ve son dönemin yükümlülüklerinin yerine getirilebilmesi için Topluluğun yardımı ile Türk ekonomisinin güçlendirilmesi amaçlanmıştır.

Sanayi ürünlerindeki tarifelerin 12 yılda (bazı hassas ürünlerde 22 yılda) kademeli olarak kaldırılması öngörülen geçiş dönemi, 1 Ocak 1973'de başlamıştır. 1978'de Türkiye'nin gümrük indirimlerini 5 yıl erteleme talebi kabul edilmiş, 12 Eylül 1980 askeri darbesi ile zayıflayan ilişkiler, 1982'de siyasi partilerin kapatılmasıyla dondurulmuştur. Süresi belirsiz olan tamamlama döneminde ise, Gümrük Birliği yanında tarafların ekonomik politikaları arasında koordinasyonun güçlendirilmesi amaçlanmıştır. Türkiye, 14 Nisan 1987'de *tam üyelik* başvurusunda bulunmuş, ancak AB, 18 Aralık 1989'da Türkiye'nin tam üyeliğe henüz hazır olmadığını, ilişkilerin Ankara Anlaşması doğrultusunda ve GB şeklinde gelişmesi gerektiğini belirtmiştir.

Türkiye, 1 Ocak 1993'te AB'nden ithalata tercihli ticaret statüsü tanımıştır. Ortaklık Konseyi 6 Mart 1995'de, 1 Ocak 1996'dan itibaren Türkiye ile AB arasında GB'nin kurulmasını kararlaştırmış, bu karar 13 Aralık 1995'de Avrupa Parlementosu'nda oy çokluğu ile kabul edilmiş ve 1 Ocak 1996'dan itibaren GB süreci fiilen başlamıştır.

1996 ve 1997 yıllarının GB'nin uygulandığı ilk iki yıl olması nedeniyle, bu yıllara ait verilerin analizi bir yandan GB'nin ilk iki yıllık performansını gösterecek, diğer yandan geleceğe yönelik beklentilerin şekillenmesine ışık tutacaktır. Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki Gümrük Birliği ilişkisi Avrupa Birliği'ne tam üyelik süreci içerisinde ele alınmakta ve kaydedilen gelişmelerin bu süreçteki yeri irdelenmektedir. Bu amaçla çalışmada; Türkiye'nin Gümrük Birliği'nden beklentilerini, ve GB'nin ilk iki yılının değerlendirmesini yaparak bir sonuca varılmaya çalışılacaktır. Ayrıca Türkiye'nin Gümrük Birliği ile yerine getirdiği yükümlülükler; AB mevzuatına uyum çalışmaları çerçevesinde değerlendirilmektedir. Çalışmada genel olarak Gümrük Birliği ile kaydedilen gelişmeler, ilgili sürece yönelik mevcut eleştirilere cevap oluşturacak şekilde ortaya koyulmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE İLE AVRUPA TOPLULUĞU ARASINDAKİ GÜMRÜK BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ

1.1.Gümrük Birliği Giriş Süreci

80'li yıllarda Türkiye'nin dış ticaret ve ödemeler rejimleri oldukça serbestleştirildi. Miktar kısıtlamaları hemen hemen tamamen kaldırıldı ve koruma oranları düşürüldü. Bununla beraber, bu koruma oranlarını dengeleyecek özel fonlar tesis edildi (en önemli olanı Toplu Konut Fonu'dur) ve ithalatımızın hemen hemen tamamına bu fonlar uygulandı. Öte yandan, reel döviz kuru politikaları uygulamaya başlandı (uygulanan reel döviz kuru politikaları ve diğer teşvikler ihracatı cazip hale getirmiştir). İthalatın serbestleştirilmesi ve reel döviz kuru politikalarının sonucu 80'li yıllarda Türkiye ekonomisinin yapısı oldukça önemli oranda değişti. 80'li yılların başında ihracatın Gayri Safi Milli Hasılaya oranı %5-6 iken bu oran 80'li yılların sonunda %20'lere ulaşmıştır. İthalatın mal kompozisyonu sanayi malları lehine değişmiş ve ithalatımız her geçen sene hissedilir ölçüde artmıştır. 1990'lı yılların başıyla 1980'li yılların başı karşılaştırıldığında ekonominin çok daha açık ve liberal hale geldiği gözlenmektedir.¹

Türkiye 1964 yılından beri Avrupa Topluluğu'nun ortak üyesidir. Türkiye ilk yıllarda Avrupa Topluluğu mal ve hizmetlerine

¹ Z.Altan ALPAY: Gümrük Birliği Çerçevesinde Dış Ticaret Düzenlemeleri, Çimento Müstahsilleri İşverenleri Sendikası (Marmaris-Mares Oteli, 12-15 Eylül 1996), 35-37.

serbest giriş izinlerini fazla genişletmediyse de, Avrupa Topluluğu anlaşmanın imzalanmasına müteakiben Türk menşeli malların Avrupa Topluluğu'na giriş izinlerini artan şekilde genişletmiştir. Türkiye, zaman içinde, Avrupa Topluluğu menşeli mal ve hizmetlere daha çok referans sağlamaya başlamış ve 1976 yılında Avrupa Topluluğu'ndan yapılan ithalata uygulanan tarifeler Türkiye'nin MFN (En Çok Kayrılan Ülke) muamelesi yaptığı ülkelere karşı uyguladığı legal tarife oranlarının % 80'ine inmiştir. 1976 yılından 1988 yılına kadar gözle görülür bir değişiklik yapılmamıştır. 1988 yılı Ocak ayından itibaren Avrupa Topluluğu'ndan yapılan ithalata uygulanan tarifeler her yıl için %10 oranında azaltılmıştır. Bu suretle, 1990 yılında Avrupa Birliği'nden yapılan ithalata uygulanan tarifeler MFN tarifelerinin %40'ına düşürülmüştür. 1 Ocak 1992 tarihinde indirimin oranı %60 ve 1 Ocak 1993 tarihinde ise %70 olmuştur.²

Türkiye 90'lı yıllarda Avrupa Birliği ile Gümrük Birliği'ne giriş sürecinde bir hayli yol almıştır. 80'li yıllarda başlayan ticaretin serbestleştirilmesi çalışmaları, reel döviz kuru politikalarının uygulanması gibi birçok yapısal uyum tedbirlerini başarıyla uygulamaya başlamış ve Avrupa Birliği'nden yapılan ithalata uygulanan tarifeler hemen hemen Avrupa Birliği'nin uyguladığı seviyelere indirilmiştir. Şu anda kısmen mevcut olan Toplu Konut Fonu gibi özel fonların kaldırılması ile Gümrük Birliği'ne giriş sürecinin büyük bir kısmı da tamamlanmış olacaktır.

Türkiye 1960'lı yılların başında Avrupa Topluluğu'na üyelik başvurusu yapmış ve anlaşma imzalamıştır. Yapılan anlaşmada, daha ileriki bir tarihte Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne gireceği

² Halil SEYİDOĞLU: Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama, Güzem Yayınları, 12. Baskı (İstanbul, 1998), 757.

bildirilmiştir. 1971 yılından itibaren, Avrupa Topluluğu, Türkiye'den yaptığı ithalata uyguladığı tarifeleri ortadan kaldırmak amacıyla tercihli tarife anlaşmasını genişletmiştir. Türkiye de Avrupa Topluluğu'ndan yaptığı ithalata (margin of preference) sınırlı tercih payı uygulamaya başlamıştır. Fakat bu oran, 1988 yılına kadar tarifelerde yalnızca %20'lik bir kısmı içermiştir.³ Daha sonraki aşama olarak Avrupa Topluluğu ile Gümrük Birliği'ne gidilmesi kararlaştırılmıştır.

O tarihten itibaren Avrupa Topluluğu'ndan yapılan ithalata uygulanan koruma oranları tedricen düşürülmeye başlandı. Bunun yanı sıra, Gümrük Birliği'ne giriş için gerekli diğer tedbirler de alınmaya başlandı ve 1 Ocak 1996 tarihinde yürürlüğe girecek olan ve Avrupa Parlamentosu'nun onayına sunulan Gümrük Birliği anlaşmasına dair görüşmeler tamamlandı.⁴

Avrupa Birliği ile Gümrük Birliği'ne girişte Türkiye ekonomisi makro ve mikro düzeyde birçok gelişmeler ile karşı karşıya bulunmaktadır. Bu gelişmeler iki yönlü olacaktır. Birinci yönü, makro ekonomik politika tedbirlerinde yapılacak olan değişiklikler, ikincisi ise; Gümrük Birliği'ne girişle birlikte Ortak Gümrük Tarifesi uygulanması sonucu Türk sanayisinin karşı karşıya kalacağı durumdur.

Gümrük Birliği'nin sanayi ve mali politikalar üzerine etkileri iki önemli belirleyiciye bağlıdır. Birincisi, makro ekonomik politikaların -mali ve parasal politikalar, faiz oranları ve döviz kuru politikaları gibi- Avrupa Birliği'nde uygulanan politikalarla ne derece uyumlu olduğu ve olacağıdır. İkincisi ise, Avrupa Birliği ile uyumu tesis

³ Z.Altan ALPAY: a.g.e., 35-37.

⁴ Rıdvan KARLUK: Gümrük Birliği Dönemecinde Türkiye, Turhan Kitabevi, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar, No:8 (Ankara, 1997), 35-36.

etmek için alınan ve alınacak tedbirlerin hem Türkiye ekonomisi ve hem de uluslararası iktisadi gelişmelerdeki -özellikle Avrupa'da- değişikliklere ne derecede gerçekçi yaklaştığıdır.

Yarı açık ve ticaret serbestisinin artmaya başladığı ekonomilerde iktisadi faaliyetlerin ve kazançların uluslararası iktisadi gelişmelere duyarlılığı tam rekabetçi ekonomilere göre daha azdır. Tam rekabetçi ekonomilerde yurtiçi para arzında ya da tarife ve kotalarda küçük bir genişleme bile mali yapıda ve sanayide oldukça önemli politika değişikliklerine yol açmaktadır. Gümrük Birliği'nde olduğu gibi bir ülke ekonomisi diğer ülke ekonomileri ile entegre olduğu zaman makro ekonomik göstergelerdeki ufak bir değişiklik dahi sermaye hareketlerinde ve müteakiben döviz kuru ve cari işlemler dengesinde önemli değişikliklere neden olmaktadır.⁵

Ekonomideki duyarlılık yalnızca Gümrük Birliği'ne girecek Türkiye ekonomisinde değil, diğer bölgesel entegrasyonlarda da gözlenmiş ve gözlenmektedir.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra sanayileşmiş ülkeler arasında ticaretin serbestleşmesi sonucunda sermaye hareketleri, faiz oranlarında meydana gelen ufak farklılıklara dahi duyarlı hale gelmiştir. Avrupa ülkeleri için Avrupa Birliği fikrinin ortaya atılması ve gerçekleştirilmesi entegre olmuş ekonomiler, mali ve parasal politikalara daha çok duyarlılık gösteren iktisadi hayat anlamındadır.⁶

Gümrük Birliği'nden sonra herhangi bir Türk sanayisi için önkoşullardan birisi Avrupalı firmalarla rekabet edebilmek için

⁵ Rıdvan KARLUK: Gümrük Birliği Dönemecinde Türkiye, a.g.e., 42-48.

⁶ VAKIFBANK: Gümrük Birliği'nin Türkiye Ekonomisine Muhtemel Etkileri, Vakıfbank Araştırma Dizisi Yayın No:1(Ankara, 1994), 25-28.

ürününe fiyatlandırma yapabileceği maliyet yapısıdır. Avrupa Birliği üyesi ülkeler ve Türkiye arasında mallar serbestçe dolaşacağından bu koşul hem Avrupa'ya ihraç edilecek ve hem de Avrupa'dan ithal edilecek ürünler için geçerlidir. Avrupa fiyatlarına göre Türkiye'nin yurtiçi maliyetleri ne kadar yüksek olursa, rekabette de o kadar zorlanacağı anlamındadır. Bunun yanı sıra, rekabet edebilirlik döviz kurlarıyla da yakından ilintilidir. Döviz kuru reel olarak ne kadar yüksek olursa daha fazla sayıda Türk firması uluslararası ticarete rekabet şansına sahip olacak ve üretimlerinden daha fazla kâr elde edeceklerdir. Bütün mallar için fiyat-maliyet ilişkisini belirleyecek olan döviz kurlarıdır.⁷

1.2.Gümrük Birliği

1983 yılında Türkiye'de sivil idarenin yeniden kurulması ve 1984 yılından itibaren ülkemizin ithal ikamesi politikalarını hızla terk ederek dışa açılma sürecini başlatması ilişkilerimizi yeniden canlandırmıştır. Türkiye bir taraftan 14 Nisan 1987'de AB'ne tam üyelik müracaatında bulunmuş, diğer taraftan ertelenmiş bulunan gümrük vergileri uyum ve indirim takvimini 1988 yılından itibaren hızlandırılmış bir şekilde yeniden yürürlüğe koymuştur.

AB Komisyonu tam üyelik müracaatına 1989 yılında verdiği yanıtta, Türkiye'nin AB'ne üyelik konusundaki ehliyetini kabul etmekle birlikte, Topluluğun kendi içindeki derinleşme sürecini tamamlanmasına ve gelecek genişlemesine kadar beklenmesini ve bu arada Türkiye ile Gümrük Birliği sürecinin tamamlanmasını

⁷ Hüsamettin NEBİOĞLU: "Avrupa Birliği'nin Genişleme Sürecinde Yaşanan Ticari Gelişmeler ve Türkiye'nin Avrupa Birliği Ülkelerinden İthalatının Muhtemel Geleceği Hakkında Düşünceler", DPT Yayını, (Ankara, Nisan 1996), 77.

önermiştir. Bu öneri Türkiye tarafından da olumlu değerlendirilmiş ve Gümrük Birliği'nin Katma Protokol'de öngörüldüğü şekilde 1995 yılında tamamlanması için gerekli hazırlıklara başlanmıştır. İki yıl süren müzakereler sonunda 5 Mart 1995 tarihinde yapılan Ortaklık Konseyi toplantısında alınan karar⁸ uyarınca Türkiye ile AB arasındaki Gümrük Birliği 1 Ocak 1996 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Gümrük Birliği'nin tamamlanmasıyla ülkemiz AB ülkeleriyle entegrasyon istikametinde çok önemli bir merhale katetmiştir. En azından, Türk ekonomisi ve sanayisi Gümrük Birliği'ni tamamlayarak altından kalkılamayacak bir yük üstlenmediğini ispatlamış, dolayısıyla tam üyeliğin gerektireceği yükümlülükleri de zaman içinde üstlenebileceğini göstermiştir. Bir yerde Gümrük Birliği ülkemiz için bir test olarak görülebilir. Türkiye, AB ile Gümrük Birliği'ne girebilmiş tek üçüncü ülkedir.⁹ Ticaret açığının önemli ölçüde büyümesine rağmen ekonomi, Gümrük Birliği'nden kaynaklanan yükü rahatlıkla kaldırabileceğini göstermiştir. Ancak, Gümrük Birliği'nin sorunsuz yürüdüğü de söylenemez. Bir kere, AB Gümrük Birliği ile birlikte ülkemize karşı üstlendiği bazı yükümlülükleri yerine getirmemiştir.

AB, Gümrük Birliği kararının kabul edildiği Ortaklık Konseyi toplantısında üstlendiği ve ülkemize 4-5 yıllık bir dönem içinde 2,5 milyar EURO'ya varan mali yardım yapma yükümlülüğünü yerine getirememiş, aynı şekilde kurumsal alanda entegrasyonu kolaylaştırmak amacıyla öngörülen bazı tedbirleri alamamıştır. Bu

⁸ Cem DUNA: AB ile Gümrük Birliği, Türk Ekonomi Bankası, (İstanbul, Nisan 1995), 5-8.

⁹ Kamil TURAN: "Avrupa Birliği ve Entegrasyon Politikası", Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri 16-17 Mart 2001 Sempozyumu, Ankara Ticaret Odası-Türk Ocakları Genel Merkezi, Ankara:, 2001), 253-260.

yükümlülüklerin yerine getirilememiş olmasının başlıca iki nedeni vardır. Birisi Yunanistan'ın, diğeri Avrupa Parlamentosunun muhalefetidir.¹⁰ Türkiye tabiatıyla bu taahhütlerin yerine getirilmesi üzerinde ısrar etmeye devam etmektedir. Zira bunlar Gümrük Birliği anlaşması paketinin bir parçasını teşkil etmekte olup, yerine getirilmemeleri ilişkimizin dengesini bozma sonucunu doğurmaktadır.

1.3. Gümrük Birliği'nin İşleyişi İçin Kurumsal Mekanizmalar

Türkiye, tam üye olmaksızın Avrupa Birliği ile bir Gümrük Birliği kuran tek ülke olduğundan, Gümrük Birliği'nin işleyişi ile ilgili prosedürleri ve kararları belirleyecek yeni bir kurumsal iş birliği modeli geliştirilmesi gerekiyor. Tam üye olmaması nedeniyle, Türkiye, politik ve teknik düzeyde, Gümrük Birliği ile doğrudan ilgili konularda karar alma sürecine katılma imkanına sahip değildir. Ancak, Avrupa Komisyonu Türkiye Temsilciliğini tamamlamak ve Avrupa Birliği ile Türkiye arasında ilave bağlantılar olarak hizmet etmek üzere, Ortaklık Konseyi Kararı çerçevesinde özel kurumsal komiteler kurulmuştur.¹¹ Bu kurumsal organlar, bazı alanlarda taraflar arasında müzakereler öngörmekte ve Türkiye'nin intibak edebilmesi için, Gümrük Birliği'nin işleyişiyle ilgili mevzuat değişiklikleri konusunda Türkiye'ye bilgi vermektedirler. Kabul edilen kurumsal düzenlemeler arasında, Gümrük Birliği Ortak Komitesi ile Ortak Danışma Komitesi, en etkili ve önemli iki organ olarak değerlendirilebilir. Aşağıda bu kurumsal organlar kısaca incelenecektir.

¹⁰ Nurettin BİLİCİ: "Gümrük Birliği ve Maliye Politikası" Gümrük Birliği Sürecinde Politikalar ve Uygulamalar, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası İnsan Kaynaklar Genel Müdürlüğü Yayınları, (Ankara, 1998), 119-120.

¹¹ www.kobinet.org.tr/kosgebabm/yayinlar/docs/AB-Gümrük.pdf.

1.3.1.Gümrük Birliği Ortak Komitesi

Ortaklık Konseyi Kararı'nın uygulanmasından doğacak aksaklıklar hususunda ayda en az bir defa toplanmak üzere Türkiye, Komisyon ve üye ülkelerin temsilcilerinden oluşan Gümrük Birliği Ortak Komitesi (GBOK) bu doğrultuda oluşturulan ilk yapılanmadır. Bir tavsiye kurumu olan Komite, bazı konularda sınırlı olmak üzere, yeni bir mevzuat oluşturmayacak ve Topluluk mevzuatında değişiklik yapmadan nitelikli kararlar alabilmektedir.

Gümrük Birliği Ortak Komitesi tarafların Gümrük Birliği çerçevesinde karşılaştıkları sorunları ortaya koyabildikleri ve birlikte çözüm yolları aradıkları uygun bir platform oluşturmuştur. Ancak, Avrupa Birliği bu platformu başlangıcından itibaren çok iyi kullanabilmesine rağmen Türkiye, yeterli ölçüde faydalanamamaktadır. AB firmaları, Gümrük Birliği'nden doğan haklarının kullanımında karşılaştıkları sorunları sistemli bir biçimde ve kapsamlı hazırlanmış dosyalarla bu platforma taşımakta ve çözüm arayışına gitmekte iken, Türk firmaları mekanizmayı etkin bir biçimde kullanamamakta, şikayetler genellikle yeterli bilgi ve belgeye dayandırılmadan oluşturulan dosyalarla ortaya koyulduğundan sonuç alınamamaktadır.¹²

1.3.2.Ortak Danışma Komitesi

Gümrük Birliği'nin işleyişi ile doğrudan ilgili alanlarda yeni mevzuat hazırlamak veya mevcut mevzuatı değiştirmek için oluşturulan karşılıklı danışma mekanizması bir diğer kurumsal yapılanmadır. Ancak her iki tarafın da yasa hazırlayıcı birimlerinin yeterli işbirliği geliştirememeleri sebebiyle etkinlik kazanamamıştır.

¹² www.ikv.org.tr/Faaliyet/Araştırma/Suresiz/Suresiz/Body_Suresiz.Bilgi.html.

Danışma mekanizmasının; son derece kapsamlı ve dinamik bir alanda uyum gerektiren Gümrük Birliği ilişkisi çerçevesinde karşılaşılan teknik sorunların çözümünü kolaylaştıracak bir yapı olması açısından önemi vurgulanmıştır. Ayrıca sorunların karşılıklı danışma mekanizması içerisinde halledilmesinin AB ve Türk makamları arasındaki ilişkilerin gelişmesine yardımcı olacağı belirtilmiştir.

Ortak Danışma Komitesi, onsekizi Avrupa Birliği'ni ve diğer onsekizi Türkiye'yi temsil eden otuzaltı üyeden oluşur ve Brüksel ile bir Türk şehri arasında dönüşümlü olarak, yılda iki defa toplanır. Komitenin amacı, ekonomik ve sosyal tarafların AB-Türkiye ilişkilerinin pekiştirilmesi sürecine katılmalarını kolaylaştırmaktır. Ortak Danışma Komitesi, Avrupa Birliği ile Türkiye arasındaki politik ve ekonomik bağların geliştirilmesinde çok önemli bir rol oynar.¹³

1.3.3.Diğer komiteler

Yukarıda belirtilen iki komite yanında, Gümrük Birliği'nin sorunsuz işlemlerini sağlamaya yönelik, her biri bağımsız şekilde işleyen muhtelif başka idarî organlar vardır. Gümrük Birliği ile Türkiye'nin içinde yer alabildiği mekanizmalardan biri de bu bağımsız komitelerdir. Gümrük Birliği'nin işleyişi ile doğrudan ilgili alanlardaki Nomenklatür (bilimsel adlandırma) Komitesi, Gümrük Kanunu Komitesi, Menşe Komitesi, Değerleme Komitesi, Dış Ticaret İstatistikleri Komitesi, Standartlar Komitesi, İç Pazar Koordinasyon Komitesi, Sübvansiyon ve Tekstil Komiteleri gibi bir çok bağımsız Komite'nin toplantılarına Türk uzmanlar katılabilmektedir. Söz konusu komitelere Türk temsilcilerinin katılımı dönem içerisinde

¹³ www.kobinet.org.tr/kosgebabm/yayinlar/docs/AB-Gümrük.pdf

etkinlik ve süreklilik kazanmıştır. Bu çerçevede sübvansiyonlar ve tekstil komitelerinde Türk temsilcileri bazı avantajlar elde etmişlerdir.

Tüm kararların öncelikle söz konusu teknik komitelerde belirlendiği dikkate alınırsa Türkiye'nin görüş bildirebildiği, ancak oy kullanamadığı bu komitelere katılımı halihazırda, sadece İç Pazar Koordinasyon Komitesine katılabilen diğer aday ülkelerle karşılaştırıldığında, Gümrük Birliği ile kazanılan ve iyi değerlendirilmesi gereken bir imkandır. Komite toplantılarına istikrarlı katılım ve sorunların açık bir şekilde dile getirilmesi karar alma sürecine etki yapabilecektir. Son Gümrük Birliği Ortak Komitesi toplantısında Gümrük Birliği'nin AB içerisinde işleyişini izlemek ve ilgili kurumsal yapıyı tanımak açısından teknik komitelere katılım üzerinde durulmuş, Türk temsilcilerinin daha fazla sayıda teknik komitede yer alması hususu dile getirilmiştir.¹⁴

1.4.Gümrük Birliği Çerçevesinde Türkiye'nin Uygulayabileceği Korunma Tedbirleri

Gümrük Birliği'nin dayandığı Katma Protokol ve 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı, ortaklık çerçevesindeki uygulamaların taraflardan birinde ekonomik bir soruna yol açması halinde işlerlik kazanabilecek mekanizmaları ortaya koymaktadır.

Katma Protokol'ün "Türk Ekonomisi'nin bir sektörü veya dış mali istikrarını tehlikeye düşürecek ciddi bozukluklar ortaya çıkar veya Türkiye'nin bir bölgesinin ekonomik durumunun bozulması şeklinde güçlükler belirirse, Türkiye gerekli korunma tedbirlerini alır. Bu tedbirler ve bunların uygulama usulleri Ortaklık Konseyi'ne

¹⁴ www.ikv.org.tr/Faaliyet/Araştırma/Suresiz/Suresiz/Body_Suresiz.Bilgi.html

geciktirmeksizin bildirilir.” şeklindeki 62. maddesi ve 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı’nın “... taraflar Katma protokolün 62. maddesiyle belirlenen koruma tedbirleri mekanizmaları ile usullerinin geçerliliğini koruyacağını teyit ederler” şeklindeki 63. maddesi Gümrük Birliği’nin Türkiye ekonomisinde bir zarara sebebiyet vermesi halinde devreye sokulabilecek garanti noktasını oluşturmaktadır.

1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı’nın (OKK) 64. maddesinde ayrıca koruma tedbirlerinin Gümrük Birliği’nin işleyişine en az zarar verecek şekilde belirlenmesi ve bir dengesizlik yaratması halinde karşı tarafın da dengeleyici tedbirler alabileceği ifade edilmiştir. Koruma tedbirleri ve dengeleme tedbirleri konusunda uzlaşmanın sağlanamaması halinde 1/95 sayılı OKK’nin 61 ve 62. maddelerinde her iki akit taraftan birer ve taraf olmayan bir diğer ülkeden de bir hakemin atanmasıyla bir hakemlik kurulunun oluşturulabileceğini ve bu kurulun kararının taraflar üzerinde bağlayıcı olacağı ortaya koyulmaktadır.

Ortaklık Konseyi bünyesinde taraflar arasında Gümrük Birliği’nden kaynaklanan aksaklıklara ilişkin çözüme yönelik müzakere etme imkanı yaratan söz konusu maddelerin etkin bir şekilde kullanılması gerekmektedir.¹⁵ Bu çerçevede gerek bu alandaki kamu kuruluşları, gerek sektör temsilci kuruluşları tarafından Gümrük Birliği’nin ilgili sektöre etkileri üzerine gerçekleştirilecek çalışmalar, Ortaklık Konseyi Toplantılarında, uygulanacak koruma tedbirlerinin ortaya koyulmasına yardımcı olacak, Türkiye’nin müzakere gücünü artıracaktır.

¹⁵ İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları: Ankara Antlaşması ve Katma Protokol Metinleri ve Ekleri

1.5.Gümrük Birliği Çerçevesinde Türkiye-AB Mali İşbirliği

Türkiye AB arasındaki ortaklık ilişkisi çerçevesinde Türkiye'nin ekonomik kalkınmasına katkıda bulunmak ve ortaklık ilişkisinden doğan yükümlölüklerini gerçekleştirebilmesine destek olmak amacıyla Topluluk mali yardımda bulunmayı taahhüt etmiştir. 1996 yılında tamamlanan Gümrük Birliği'ne kadar olan dönemde Türkiye'ye yönelik AB kaynaklı mali yardımlar, mali protokoller ile düzenlenmiş ve Türkiye bu dönemde 1.433 milyon Euro öngörölmesine karşın toplam 833 milyon Euro tutarında kredi ve hibe kullanılabılmıştır.

Gümrük Birliği'ni tamamlayan 36. Ortaklık Konseyi toplantısında açıklanan Mali İşbirliği Deklarasyonu ile AB'nin Türkiye'ye yönelik mali yardımları farklı bir yapıda düzenlenmeye başlanmıştır. Yeni yapılanma ile ekonomik farklılıkların azaltılmasının yanı sıra Türk sanayiinin Gümrük Birliği'nden kaynaklanan yeni rekabetçi ortama uyumunu kolaylaştırmak ve AB'nin temel altyapı ağları ile bağlantısını sağlamak hedeflenmiştir. Bu çerçevede 1996 sonrası dönemde Türkiye'ye, Topluluğun bütçe kaynakları, Yenileştirilmiş Akdeniz Politikası, MEDA Programı, AYB(Avrupa Yatırım Bankası) Kredileri ve makro ekonomik yardım paketi olmak üzere beş farklı kaynaktan toplam 2.246 milyon Euro tutarındaki hibe ve kredi taahhüt edilmiştir. Türkiye bu yardım paketinden 596,5 milyon Euro kullanabılmıştır. Söz konusu kaynaklar arasında Topluluğun bütçesinden, doğrudan Gümrük Birliği'nin uygulanmasına yönelik kullanımı öngörölün ve 1995 yılında Parlamento tarafından onaylanan 375 milyon Euro, Yunanistan'ın vetosu sebebiyle yürürlüğe girmemiştir. Ayrıca Gümrük Birliği'nin tamamlanmasını takiben Türkiye ekonomisinin rekabet edebilirliğini

artırmaya yönelik Avrupa Yatırım Bankası'nın taahhüt ettiği 750 milyon Euro da işlerlik kazanmamıştır.¹⁶

Aralık 1999 tarihinde gerçekleştirilen Helsinki Zirvesi'nde Türkiye'nin adaylığının teyit edilmesini takiben tüm katılım öncesi yardımların tek bir çerçeve altında toplanmasına karar verilmiştir. Bu doğrultuda 26 Şubat 2001 tarihinde Türkiye'ye sağlanacak yardımların hukuki dayanağını belirleyen Konsey Tüzüğü onaylanmıştır. 25 Nisan 2001 tarihinde ise Komisyon, Konsey'e Türkiye'ye yönelik mali yardımların miktarını belirleyen bir çerçeve tüzük önermiştir. Tüzükte, Türkiye'ye yıllık 177 milyon Euro olmak üzere 2002-2006 yılları arası toplam beş yıl için mali yardımda bulunulması öngörülmüştür. Bu rakamın Türkiye için Avrupa stratejisi kapsamındaki 15 milyon Euro'luk kısmı doğrudan Gümrük Birliği'nin güçlendirilmesine ayrılmıştır.¹⁷ Türkiye'nin 2001 yılı sonuna kadar Avrupa Birliği Konseyi'nde onaylanması öngörülen mali çerçeve tüzüğü kapsamındaki yardımdan yararlanabilmesi için bir idari yapı oluşturması gerekmektedir. Topluluğun aday ülkelere yönelik yardım mekanizmalarını ademi merkeziyetçi bir yönetime kavuşturmak amacıyla öngördüğü idari yapıyı, Türkiye, 18 Temmuz 2001 tarihinde yayınlanan bir Başbakanlık Genelgesi ile belirlemiştir.

Adaylık sürecinde Türkiye AYB'nin Avrupa Akdeniz Ortaklığı'na ayırdığı kredilerden yıllık 210 milyon olmak üzere altı yıl için toplam 1.470 milyon Euro'dan faydalanabilecektir. Yeni süreçte ayrıca doğrudan Gümrük Birliği'nin güçlendirilmesi ve derinleştirilmesi amacıyla Konsey tarafından 4 Aralık 2000 tarihinde

¹⁶ İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları: "Türkiye AT 36. Ortaklık Konseyi Toplantısı", Sayı:131, (6 mart 1995).

¹⁷ www.ntvmsnbc.com/news/83077.asp.

onaylanan 450 milyon Euro tutarındaki bir diğer AYB kredisini de kullanabilecektir. 2001-2004 yılları arasında geçerli olacak kredi için, Avrupa Yatırım Bankası'na Türk kamu ve özel şirketleri ile Avrupa Birliği arasındaki bağlantıları geliştirecek altyapı yatırımları ve Gümrük Birliği'nin işleyişini kolaylaştıracak teknik donanımın oluşturulması amaçlı projeler sunulması gerekmektedir. Halihazırda kamu kesimi tarafından enerji ve ulaşım sektörlerine ilişkin altyapı projeleri hazırlanmaktadır. Bu konuda Türk özel sektörünün de, özellikle ülkemizin mali kaynak sıkıntısı içinde olduğu bu dönemde, uygun projeler hazırlayarak, söz konusu krediden faydalanmanın yollarını araması gerekmektedir.¹⁸

Gümrük Birliği çerçevesindeki yükümlülükleri doğrultusunda Türkiye, 1996 yılından itibaren çok kapsamlı bir alanda mevzuat uyumu ve buna bağlı kurumsal yapıyı oluşturma sürecine girmiştir. Bu değişimi gerçekleştirmek için Avrupa Birliği'nin Türkiye'ye mali ve teknik yardımda bulunma taahhüdü yerine getirilmemiş ve Türkiye, Gümrük Birliği'ne ilişkin yükümlülüklerini hiçbir Topluluk kaynağından yararlanmaksızın geçen beş yıl içerisinde büyük ölçüde gerçekleştirmiştir. Türkiye'nin bu süreçte gösterdiği kapasite AB tarafınca da dile getirilmiş, bununla birlikte henüz tamamlanmayan çalışmalar da çeşitli platformlarda vurgulanmıştır. Halihazırda Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne ilişkin uyum çalışmalarını da kapsayan katılım öncesi stratejisine yönelik yıllık 177 Milyon Euro'yu Ulusal Program'da taahhüt edilen takvim çerçevesinde en etkin şekilde kullanması, ayrıca geri dönüşümlü AYB kredilerinden de akılcı projelerle faydalanması uyum sürecini kolaylaştırması açısından çok önemlidir.

¹⁸ İktisadi Kalkınma Vakfı Dergisi: "AB'nin Türkiye'ye Yönelik Mali Yardımları", Sayı:147, 27.

1.6.Gümrük Birliği'nin Muhtemel Etkileri

Gümrük Birliği'nin Türkiye ekonomisine etkileri; politika tedbirlerinin uygulanması ve üreticiler ve tüketicilerin yeni ortama uyumunun ne derecede hızlı olduğuna bağlıdır. Örneğin, bir malın gümrük vergisi düşürüldüğü zaman bu malın hem yurtiçine göre ithalat fiyatı düşecek hem de tarifenin azaltılması ile gümrük vergisi gelirlerinde azalma ortaya çıkacaktır. İthal fiyatındaki düşüş yurtiçi fiyatını da etkileyecektir. Düşen yurtiçi fiyat yurtiçi ithal rekabetçi üreticinin gelirini ve kârını da etkileyecek ve malın fiyatı değişecektir.

Bu etkinin derecesi o malın gümrük vergisi ya da eş etkili fonlarda yapılan indirimin yüksekliği ile ilintili olacaktır. Bununla beraber, bazı firmalar diğer firmalara göre ortaya çıkan bu değişikliğe uyum sağlayacak daha fazla kapasiteye sahip olabilirler.¹⁹ Örneğin, bazı sektörlerde diğer sektörlerle göre kâr hadleri oldukça yüksek olabilir ve koruma oranlarındaki azalışlara kâr hadlerinden kısmen fedakârlıkta bulunarak katlanabilir ve yeni duruma uyum sağlayabilirler. Diğer bir örnek ise firmaların üretim hatlarıyla ilgili olabilir. Geniş ürün yelpazesinde üretim yapan bazı firmalar koruma oranlarındaki düşüşler karşısında ürün çeşitlerini azaltarak tasarruf yoluna giderek maliyetlerini ciddi biçimde düşürebilir ve ihracat gerçekleştirebilirler.

Koruma oranları düşürüldüğü zaman, malı üretiminde girdi olarak kullanan üreticiler maliyetlerinin düşmeye başladığını göreceklerdir. Öte yandan, tüketiciler pahalı mal yerine ucuz hale

¹⁹ İzmir Ticaret Odası: "Türkiye-AB İlişkileri ve Gümrük Birliği Sürecinde Sektörlerimiz", Yayın no:13, (İzmir 1995), 8-9.

gelen malı tercih edeceklerdir. Malın yurtiçi üreticileri ise maliyetlerini düşürebilmek için üretim yapılarını geliştirme yoluna gideceklerdir. Üretim sürecinde koruma oranı düşürülmüş olan malı kullanan üreticiler ihracat yaparak karlarını artıracaklardır.²⁰

Öte yandan, koruma oranının düşmesi o maldan sağlanan gümrük vergisi gelirlerinde azalmaya yol açmaktadır. Ancak, gümrük vergisi gelirlerdeki bu azalış üretimdeki artış, ihracattaki kârın artışı ve dolayısıyla üretimi ve ihracatı artan firmaları ve kişilerin kurumlar ve gelir vergilerindeki artışlar ile denkleştirilebilecektir.

Sonuç olarak, Gümrük Birliği'ne geçişle beraber ortaya çıkacak etkiler ekonominin kendi dinamikleri ile denkleştirilebilir ve zaman içerisinde Avrupa Birliği ile iktisadi entegrasyon beklenenden az iktisadi zararlar tamamlanabilir. Bunu yanısıra, rekabetin zorunlu kılacağı ürün kalitesi, pazarlama ve know-how gibi getiriler sonucu üreticiler ve tüketiciler beklenenden çok daha fazla fayda sağlayabilirler. Diğer yandan, koruma oranlarının düşmesi ile ortaya çıkacak vergi gelir kayıpları daha da gelişen iktisadi faaliyetler sonucu artan kurumlar ve gelir vergileri ile karşılanabilir.

Avrupa Birliği ile Gümrük Birliği'ne girişle birlikte birçok sektörün koruma seviyesindeki değişikliklerden nasıl etkileneceği merak konusudur. Bu etkiler, doğrudan olacağı gibi dolaylı yollarla da olabilecektir. Örneğin, koruma oranları düşürüldüğü zaman Türk firmaları oldukça yoğun rekabet ortamına gireceklerdir. Diğer bölgesel entegrasyonlarda yaşanan olaylar bazı firmaların maliyetlerini oldukça düşürüp üretim yapılarını yeniden

²⁰ DTM: Dış Ticaret Yönüyle Gümrük Birliği El Kitabı, Dış Ticaret Müsteşarlığı Yayınları, No:52, (Ankara, Ocak 1996), 1-3.

şekillendirerek üretimlerini sürdürmeyi başardıklarını göstermektedir. Yeniden yapılanma çok çeşitli şekillerde olabilir. Bazı durumlarda, firmalar maliyet avantajına sahip oldukları ürünün üretiminde yoğunlaşarak diğer ürün çeşitlerini azaltabilirler.²¹ Diğer yandan, firmalar yeni üretim teknikleri ve prosesleri kullanarak maliyetlerini düşürme yoluna gidebilirler.

Bazı firmalar ise, üretim sürecinde ara mal olarak kullandıkları malları yabancı üretici firmalardan çok daha düşük maliyetlerle satın alma imkanına sahip olmuşlardır ve satın aldıkları bu mallar daha önce kullandıkları ara mallara kıyasla daha kaliteli olmaktadır. Bu örnekte belirtilen firmalar gibi firmalar ihracatta yapabilir ve bu tür firmaların birçoğunun entegrasyon sürecinden daha başarılı bir şekilde çıkabilirler.

Türkiye ekonomisi son yıllarda hem Avrupa Birliği ülkelerinin ürünlerine karşı uygulanan koruma oranlarını indirmekte hem de iktisadi krizler ve ekonomide yapısal uyumla birlikte politika reformları gibi değişiklikleri bir arada yürütmektedir. 1994 yılında uygulamaya konulan 5 Nisan İstikrar Tedbirleri Paketi Gümrük Birliği'ne girişte Türkiye ekonomisinin yapısını Avrupa Birliği'ne daha uyumlu hale getirmeye yönelik tedbirleri de içermekte idi.

Türk sanayicileri ve girişimcileri de Gümrük Birliği girişi öncesinde sektörlerinde bir takım uyum ve düzenlemelere gitmektedirler. Bazı firmalar da bu uyum ihracat pazarlarına açılma, ürün kalitesini yükseltme ve maliyet düşürme şeklindedir. Bazı firmalarda ise, bu uyum yabancı bir ortak ile işbirliği yaparak üretim

²¹ Osman TEKİNEL: "AT-Türkiye Gümrük Birliği", Gümrük Birliği ve Türk Ekonomine Muhtemel Etkileri Paneli, Kahramanmaraş Sütçüimam Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları, No:10, (Kahramanmaraş, 10 Mart 1995), 30-37.

hatlarında değişikliğe gitme, ürün yelpazesini avantajlı olduğu ürün lehine daraltma ve üretimde kullandığı bazı hammadde ve ara malları ithal etme şeklinde kendini göstermektedir. Bununla beraber, Gümrük Birliği'ne girişle birlikte hangi sektörlerin ve firmaların üretim biçimlerini yeniden yapılandırarak başarılı ihracatçılar olabileceği konusu tam açık değildir. Bu başarı, firmaların ve sektörlerin Gümrük Birliği olgusuna karşı iç dinamiklerinde gerçekleştirecekleri değişim ve yapılanmaya bağlı olacaktır.

Gümrük Birliği'ne giriş öncesinde Avrupa Birliği ülkelerine uyum için gereken politika değişiklikleri uzun bir süreden beri yapılmaya devam etmektedir. Avrupa Birliği ülkelerinden yapılan ithalata uygulanan gümrük vergilerinde önemli indirimlere gidilmiştir. Bununla birlikte, ithalatta uygulanan Toplu Konut Fonu 1995 yılının başına kadar uygulanmakta idi. 1995 yılında üç dönemde yapılan düzenlemelerle Toplu Konut Fonu 1 Ocak 1996 tarihi itibariyle uygulamadan kaldırılmıştır. 1994 yılı sonuna kadar uygulanan Toplu Konut Fonu ithalattaki korumanın etkili bölümlerinden birisini oluşturmaktaydı.²²

Gümrük vergilerinin Avrupa Birliği üyesi ülkelere karşı azaltılması Toplu Konut Fonu oranlarının daha da etkin hale gelmesine yol açmıştır. Toplu Konut Fonu'nun kaldırılması ile koruma oranlarında oldukça önemli bir azalma olacaktır. Bu nedenle, Gümrük Birliği'ne geçişin Türk sanayisine yapacağı etkileri araştırmak için Toplu Konut Fonunun etkin bir şekilde uygulandığı 1994 yılı ve

²² VAKIFBANK: Gümrük Birliği'nin Türkiye Ekonomisine Muhtemel Etkileri, Vakıfbank Araştırma Dizisi Yayın No:1 (Ankara, 1994), 53-56.

Toplu Konut Fonunun yürürlükte olmadığı 1996 yılı ithalatındaki gelişmeleri izlemek anlamlı olacaktır.²³

Avrupa Birliği ile Gümrük Birliği'ne girmek için alınması gereken birçok tedbir daha bulunmaktadır. Örneğin, Türkiye Avrupa Birliği ülkelerinden yapılan sanayi malları ithalatına tarife uygulamayacak ve imalat sanayi malları ithalatına uygulanacak tarife seviyeleri Avrupa Birliğinde uygulanan tarife seviyelerine indirilecektir. Fakat, bununla beraber, Türkiye'nin tarım politikaları Avrupa Birliği'nin Ortak Tarım Politikası ile uyumlu olmadığı için tarımsal ürünlerin ticaretinde sorun ortaya çıkacaktır. Bu durum özel bir öneme haizdir. Avrupa Birliği ülkelere yapılacak olan işlenmiş tarımsal ürünlerin ihracatında sorunlarla karşılaşılabilir. İşlenmiş tarımsal ürünün fiyatında sanayinin ve tarımın payının belirlenmesi güçtür. Malın sınıflandırılmasında ortaya çıkan görüş ayrılıkları da durumu zorlaştırmaktadır.

Avrupa Birliği işlenmiş tarım ürünlerinin tarım kısmına koruma uygulayacaktır. Bir malın içinde tarımın payı ne kadar fazla olursa koruma da bu nispette fazla olacak ve Türk firmaları daha az rekabet edebilir hale gelecektir.²⁴

1.7.Türkiye'nin Gümrük Birliği'nden Beklentileri

Türkiye, GB ile AB'nin üçüncü ülkelere karşı uyguladığı Ortak Gümrük Tarifesi (OGT)'ni uygulamayı kabul etmiştir. Bundan böyle, Türkiye'nin üçüncü ülkelere ithalat yapabilmesi, OGT'li üçüncü

²³ O.AKTAN ve T.BAYSAN: "Türkiye Ekonomisinin Dünya Ekonomisine Entegrasyonu, Liberasyon, Karşılaştırmalı Üstünlük ve Optimum Politikalar", (ODTÜ Gelişme Dergisi, Cilt:12, 1995), 12.

²⁴ VAKIFBANK: Gümrük Birliği'nin Türkiye Ekonomisine Muhtemel Etkileri, Vakıfbank Araştırma Dizisi Yayın No:1, (Ankara, 1994), 190-191.

ülke mallarının Avrupa Birliği (AB) ülkelerinin mallarından daha ucuz olmasına bağlıdır. Türkiye'nin AB ülkelere mal ihraç edebilmesi de bu ülkelere ve OGT'li üçüncü ülkelere daha ucuza mal üretebilmesine bağlıdır. Aksi halde, GB sonrası Türkiye'nin dış ticaret hacmi küçülebilecektir.

Türkiye 1989 yılından beri Topluluğa karşı gümrük indirim ve ortak gümrük tarifesine uyum tedbirlerini düzenli bir biçimde gerçekleştirmiştir.

Türkiye'nin hedefi 1996 yılı itibariyle Gümrük Birliği'ni gerçekleştirmek amacıyla kalan süre içinde; Topluluğa karşı, ithalatta ve ihracatta, gümrük vergilerini, eş etkili mali yükümlülükleri, miktar kısıtlamalarını ve eş etkili tedbirleri kaldırmak; üçüncü ülkelere karşı, Topluluğun Ortak Gümrük Tarifelerini uygulamak; dış ticaret mevzuatını, Topluluğun dış ticaret mevzuatına, Gümrük Birliği'nin iyi işlemesi için gerekli ölçüde yaklaştırmaktır.²⁵

Türkiye'nin Gümrük Birliği'nden beklentileri aşağıda ele alınacak statik ve dinamik etkileri lehine çevirmeye yöneliktir. Bu bağlamda Türkiye; iş gücünün serbest dolaşımı, rekabet artışı, dış ticaret artışı, verimlilik ve kalite artışı ile daha çok mali yardım beklemektedir.

²⁵ DTM: "Avrupa Birliği ve Türkiye", (Ankara, Ekim 1999), 3.

1.7.1. İş Gücünün Serbest Dolaşımı

23 Kasım 1970 tarihli Katma Protokol, Ankara Anlaşması'nın yürürlüğe girmesinden en erken 12 ve en geç 22 yıl sonra (1976-1986 yılları arası) Türk işçilerinin Birlik içinde serbest dolaşımını ve Birlikçe sağlanan tüm sosyal haklardan yararlanmasını öngörmüşse de, bu gerçekleşmemiştir.²⁶ Türkiye, Gümrük Birliği ile serbest dolaşımın gerçekleşeceğini ummuş, ama Türk işçilerin serbest dolaşımı yine gerçekleşmemiştir.²⁷

1.7.2. Rekabetin Artması

Gümrük Birliği'nin Türk sanayine etkisi ithalatı artırma ve iç piyasada rekabet açısından düşünülebilir. Ancak Katma Protokol'ün 1973 yılında yürürlüğe girmesi ile AB Türkiye kaynaklı sanayi ürünlerine uyguladığı gümrük vergilerini zaten kaldırdığı için, tekstil ürünleri dışında hiçbir malda beklentimiz, firma bazında ticaret ilişkilerinin gelişmesinin ötesine geçemeyecektir. Yalnız miktar kısıtlamalarına konu olan tekstil ürünleri için ihracatta büyük patlama beklenmektedir. Buna karşılık, Türkiye sanayi ürünlerinde verdiği ihracat teşviklerini Gümrük Birliği'nin gerçekleşmesinden sonra uygulamadan kaldırmak zorunda kalacağı için rekabet gücü azalacaktır.²⁸ Bu da uluslararası piyasalarda ülkemizin tekstil ürünleri için geçerli pazar şansını ortadan kaldıracaktır.

Türkiye'nin ithalatı açısından ise durum farklıdır. İthalatta 12 yıllık liste için Ortak Gümrük Tarifesi (OGT)'ne uyum 7 Ocak 1995

²⁶ Halil SEYİDOĞLU: a.g.e., 291-293.

²⁷ İKV: "Gümrük Birliği'nin Türkiye Ekonomisine Etkileri", No:159, (Mart 2000), 4.

²⁸ Rıza ASLAN: "Avrupa Birliği ve Geleceği", Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 13, Sayı 1-2, (Yıl 1997), 164-165.

tarihi itibariyle % 90 iken, 22 yıllık listede % 85 olmuştur. Ayrıca halen Türkiye gümrük vergilerinde 12 yıllık listelerdeki ürünler için % 95, 22 yıllık ürünler için % 90 vergi indirimi gerçekleştirmiştir. Bu bakımdan AB'ye yönelik gümrük indirimleri çok büyük önem taşımamaktadır.²⁹ Fakat Türkiye'de en önemli korunma, Fon kesintileri yoluyla olmaktadır ki, 1998 yılına kadar fonların da aşamalı olarak kaldırılmasıyla çok önemli bir korunma unsurundan da mahrum kalmış olacaktır.³⁰

Kamu teşebbüsleri ve ticari nitelikteki devlet tekellerinin iki yılda Birlik vatandaşları ile Türk vatandaşları arasında ayırım yapmaz hale gelmesi, ticari nitelikli devlet tekellerinin yeniden düzenlenmesi, *İthalatta Gözetim ve Korunma Önlemlerini Değerlendirme Kurulu* oluşturularak ithalatta haksız rekabetin önlenmesi, *Rekabet Kurulu* aracılığı ile firmalara eşit rekabet koşulları sağlanarak tekelleşmenin önlenmesi kararlaştırılmıştır. Bu bağlamda özellikle otomotiv ana ve yan sanayi, tarım araçları, elektrikli ve elektronik eşya, makine, metal, ağaç ürünleri ve mobilya, kağıt ve kağıt ürünleri ile basım sanayi dallarında rekabetin artması beklenmektedir.³¹

1.7.3. Dış Ticaretin Artması

İthal mallara uygulanan vergilerin en az ulusal mallara uygulanan vergiler düzeyine indirilmesi, tekstil ürünlerine yönelik kısıtların kaldırılması, AB'nin tekstil ve konfeksiyon ürünlerine

²⁹ İbrahim ALTINTAŞ: "Türk Dış Ticaret Rejimi-İthalata Ait Esaslar, Gümrük Birliği Çerçevesinde Oluşan Değişiklikler", İGEME-KTO-AİB Dış Ticaret Eğitim Programı, (Kayseri, 17-21 Haziran 1996), 6.

³⁰ Levent TUNÇEZEN: "Dünya Ticaretindeki Son Gelişmeler Türkiye-AB Gümrük Birliği ve Diğer Bölgesel Oluşumların Dış Ticaretimiz Üzerine Etkileri, İGEME-KTO-AİB Dış Ticaret Eğitim Programı, (Kayseri, 17-21 Haziran 1996), 9-11.

³¹ DPT: Sanayi Politikaları, Sanayi Geliştirme Perspektifi Alt Komisyonu Özel İhtisas Komisyonu Raporu, (Ankara, 2000), 245-246.

uyguladığı kotaların 1.1.1996'dan itibaren kaldırılması, tekstil ve konfeksiyon ürünlerinin AB'ne serbestçe ihraç edilmesi kararlaştırılmıştır. Bu bağlamda Türk tekstilcilerinin kendi kayıtlı markalarını satarak Avrupa'nın fason üreticisi olmaktan çıkacağı ve AB fonlarından yararlanacakları beklenmektedir.³²

1.7.4. Verimlilik ve Kalitenin Artması

Gümrük Birliği'ne girişle birlikte rekabet, yabancı sermaye girişi, teknoloji transferi, bilgi akışı, ortak üretim yoluyla yatırımların artması dolayısıyla da verimlilik, kalite ve kârların artacağı, maliyetlerin düşeceği beklenmektedir.

Gümrük Birliği'nin sağlayacağı en önemli fayda, rekabet zorunluluğunun ortaya çıkmasıdır. Avrupa standartlarında mal tüketmeye alışan iç piyasa, benzer standartların yerli firmalar tarafından da kullanılmasını zorunlu kılmaktadır. Bunun için yerli firmaların teknoloji yoğun üretime geçerek verimliliklerini artırması gerekmektedir.³³ Gereken verimlilik artışıyla birlikte, maliyetler ucuzlayacağından kârlılık oranları da kalite ile birlikte artacaktır.

1.7.5. Daha Çok Mali Yardım

Türk sanayinin GB'nin getireceği yeni rekabet ortamına uyum sağlaması ve Türk ekonomisinin Birlik ekonomisine yaklaşması amacıyla Türkiye'nin mali yardıma, uzun vadeli kredilere ve teknik yardıma ihtiyacı olduğu kabul edilmiştir. Bu amaçla; (a) 1996'dan itibaren beş yıl içinde bütçe kaynaklarından 375 milyon ECU, (b) Türkiye'nin sunacağı çevre, enerji, ulaştırma ve telekomünikasyon

³² DTM: Dış Ticaret Yönüyle Gümrük Birliği, (1996), 45.

³³ DPT: "Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri", Özel İhtisas Komisyonu Raporu, (Ankara, 2000), 133.

projelerinin finansmanı amacıyla, 1992-1996 yıllarını kapsayan, Yenileştirilmiş Akdeniz Politikası Fonundan 300-400 milyon ECU, (c) 1996'dan itibaren 5 yıl içinde Türk ekonomisinin rekabet gücünü artırmaya yönelik Avrupa Yatırım Bankası kredilerinden yaklaşık 750 milyon ECU ve (d) Türkiye'nin istemesi halinde uluslararası finans kuruluşlarıyla koordinasyon yaparak IMF onaylı programların yürütülmesi için olağanüstü ve orta vadeli yardım yapılması kararlaştırılmıştır.³⁴ Türkiye, bütün bunların gerçekleşmesi yönündeki beklentilerini sürdürmektedir.

1.8.Topluluğun Mevcut Ekonomik Durumu ve Beklentileri

Topluluk genelinde, 1995 yılının ikinci yarısı ve 1996 yılının başlarında, ekonomik büyümede gözlenen duraklamanın, izlenen dengeli makroekonomik politikalar sonucu, 1997 yılı ile birlikte aşıldığı görülmektedir. Duraklamanın temel nedenleri olarak sanayileşmiş ekonomilerin faaliyetlerini olumsuz yönde etkileyen uzun vadeli reel faiz oranlarında kaydedilen artış ve özellikle 1995'in başlarında Topluluk para birimlerinin Amerika Doları karşısında değer kazanmaları gösterilmektedir. Üye ülkelerin çoğunda izlenen gevşek bütçe politikalarının da ekonomiyi olumsuz yönde etkilediği unutulmamalıdır. Özellikle, döviz kurlarındaki oynaklık, Topluluğun dış pazarlarındaki rekabet edebilirliğini zedelemiş, uluslararası pazar kaybına neden olmuştur. Döviz kurlarındaki krizin yanı sıra, Topluluk dışı ihracatı azaltan diğer bir faktör ise, zayıflayan Amerikan ekonomisinin sonucu olarak, Topluluğun bu ülkeye yaptığı ihracattaki büyümenin azalmasıdır.

³⁴ İKV: "Türkiye-AT 36.Ortaklık Konseyi Toplantısı", Sayı:131, (6 Mart 1995).

Avrupa Parasal Birliği (EMU) doğrultusunda atılan adımlara paralel olarak alınan ekonomik kararlar, 1996'nın sonlarına doğru gözlenen ekonomik iyileşmenin temel nedenidir. Bu olumlu ekonomik ortamın, 1997 ve 1998 yıllarında da güçlenerek devam edeceği izlenimi yaygındır. Anılan dönemler için GSYİH'da yüksek bir artış beklenmekte olup, GSYİH artış oranı 1996 yılındaki % 1.6'lık değerinden önemli bir sıçrama sonucu, 1997 yılında % 2.5 ve 1998 yılında % 2.6 düzeyine ulaştığı görülmektedir.³⁵ Ekonomik büyümenin itici gücü, Topluluk dışı ihracatı ve Topluluk içi ticareti güçlendirecek olan istikrarlı döviz kurları ve üye ülkeler arasında ticaret alanında devam eden entegrasyondur. Özellikle, uzun vadeli faiz oranlarının düşürülmesi ve Avrupa Döviz Kuru Mekanizması (ERM) dahilinde sağlanan istikrarlı döviz kurları, yatırımlar üzerindeki maliyet ve fiyat baskılarını azaltmış, işsizliği önemli oranda düşürerek büyümenin itici gücü olmuştur. Bu olumlu koşullar altında, topluluk dışı ihracat artış hızının da 1996'daki % 4'lük değerinden, 1998'de % 6.5'e yükselmesi beklenmektedir.³⁶

Canlanan ekonomik faaliyetlere paralel olarak, üye ülkelerin iş hacimlerinin genişleyerek, Topluluk genelinde istihdam artışının 1997 yılında % 0.6, 1998 yılında ise % 0.9'a ulaşması ve bu iki senelik dönem içinde 2.2 milyonluk istihdam kapasitesinin yaratılması beklenmektedir. Bu gelişmelere ilaveten, EMU'nun şart koştuğu anti-enflasyonist politikalar dahilinde ve tek para birimine geçişin önkoşulu olan fiyat istikrarı ve enflasyon oranlarının yakınlaştırılması çerçevesinde de, üye ülkeler önemli adımlar atmışlardır. 1996

³⁵ Nazmi DEMİR: "AB ve Türkiye Arasında Ekonomik Sorunlar ve Tarım Ekonomisi", Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri 16-17 Mart 2001 Sempozyumu, Türk Ocakları Genel Merkezi-Ankara Ticaret Odası, Ankara Ofset, (Ankara, 2001), 82.

³⁶ www.kobinet.org.tr/kosgebabm/yayinlar/docs/AB-Gümrük.pdf.

yılında, Topluluk ortalama enflasyon oranı %2.6'ya düşmüş, üye ülkelerin oranları arasındaki fark daralmıştır. Bu bağlamda, fiyatların yakın gelecekte iyice yakınlaşacağı ve ortalama enflasyon oranının 1997 ve 1998 yıllarında, tam manasıyla fiyat istikrarı denebilecek düşük bir değer olan %2.2'ye kadar düşebileceği tahmin edilmektedir.³⁷

Topluluk ekonomisinin, 1990'ların ilk yarısında düşük bir performans göstermesi, bazı uzun-vadeli yapısal değişimlerin gelecekte Topluluğu olumsuz yönde etkileyeceğine dair endişelerin doğmasına neden olmuştur. Söz konusu değişimlerin ilki, kalifiye işçi talebini düşürdüğüne inanılan yeni teknolojik gelişmeler olup, diğeri ise, özellikle Güneydoğu Asya'daki sanayileşmekte olan ülkelerin, Topluluk işgücünün ücretleri üzerinde baskı oluşturmaya veya işsizliğe neden olmasına yol açan dünya ekonomisinin globalleşmesidir. Bu endişeler, anlaşılabilir olmakla beraber, teknolojik gelişme ve küreselleşmenin ekonomik etkilerinin hatalı bir incelemeye dayandırıldığı söylenebilir.

Öncelikle, Topluluğun dünya ekonomisine açıklık derecesi, Amerikan ve Japon ekonomilerinde olduğu gibi, göreceli olarak düşük seviyededir. 1995 yılında, sırasıyla Japonya ve ABD'nin açıklık dereceleri %9 ve %12 iken, Topluluk için bu değer %10 civarında olması, ticaretin globalleşmesinin Topluluk ekonomisini kısmen etkilediği izlenimini vermektedir.³⁸

³⁷ www.ikv.org.tr/Faaliyet/Arastirma/Suresiz/Suresiz/body_suresiz-bilgi.html

³⁸ Ahmet ÇİMEN: "Gümrük Birliği ve AT-Türkiye İlişkileri", Merkez Bankası Yayınları, (Ankara, 1996), 28-32.

İkinci olarak, Topluluğun ekonomik bağlarının önemli bir kısmı Topluluk içinde veya başlıca sanayileşmiş ülkelerle kurulmuş olup; bu da küreselleşmenin benzer ekonomik yapılara sahip ülkeler arasında mevcut olduğunu ve uluslararası ticaret ve yabancı sermaye akımlarının istihdam yaratan etkisinin öncelikle Topluluk ABD ve Japonya içinde olduğunu göstermektedir.³⁹

Topluluğun düşük ücretli ekonomilerle olan ticaret hacmi halen düşük seviyelerde olup, sözkonusu ülkelere gelen Topluluk dışı ithalat, Topluluk GSYİH'sının % 3'ünden azdır ve taraflar arasındaki ticaret, genellikle, dengededir. Bununla birlikte, düşük ücretli ekonomilerin Topluluğa ithalatı, bu ülkelere olan Topluluk ihracatından daha yoğun işgücü (düşük kalifiye) içerdiğinden, bu ülkelerle dengeli ticaretin dahi Topluluk genelinde iş kayıplarına neden olabileceği iddia edilmektedir. Ancak, bu iddia, daha etkin kaynak tahsisinin yaratacağı dinamik etkileri ve ucuz ithal mallarının Topluluk reel gelirlerinde ve iç talepte neden olacağı artışı gözardı etmektedir.⁴⁰

Gelecekte, ekonomik verimliliğin, büyümenin, istihdamın ve yaşam standardının gelişmesinde teknolojik ilerlemeler ve globalleşme itici güç olmaya devam edecektir. Ancak, sözkonusu faktörlerin sağlayacağı uzun-vadeli kazanımlara, özellikle iki koşulun yerine getirilmesi ile ulaşılabilir; yapılacak düzenlemeler sosyal boyut göz ardı edilmeden, yumuşak bir şekilde yapılmalı ve ekonomik büyüme, teknolojik ilerleme ve globalleşmenin serbest bırakacağı kaynakları içinde eritebilecek kadar güçlü olmalıdır.

³⁹ A.g.e.,31.

⁴⁰ www.ikv.org.tr/Faaliyet/Arastirma/Suresiz/Suresiz/body_suresiz-bilgi.html

1.9. Ankara Anlaşması ve Katma Protokol

Avrupa Birliği ile Türkiye'nin ilişkisi neredeyse 40 yıllık bir geçmişe dayanır. Türkiye, Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun 1958 yılında kurulmasından kısa bir süre sonra Temmuz 1959'da Topluluğa tam üye olmak için başvurmuştur.

Cumhuriyetin kurulmasından bu yana, hatta daha öncesinden beri, batılılaşma ile modernleşmenin eş tutulması, özellikle ikinci Dünya Savaşından sonra Avrupa kıtasında veya onu merkez alarak kurulan siyasi ve güvenlik oluşumlarının tümüne katılmaya Türkiye'yi yöneltmiştir. Bu suretle Türkiye, Avrupa Konseyi, OECD ve NATO'ya girmiştir.⁴¹ Aynı neden, Türkiye'yi Avrupa'nın bu en iddialı entegrasyon hareketine karşı kayıtsız kalmamaya sevk etmiştir. Dolayısıyla, Avrupa ile entegrasyonun başlangıçtan itibaren ülkemiz için ekonomikten ziyade politik amaçları olduğu söylenebilir.

Türkiye'nin tam üyelik başvurusuna o zamanki adıyla Avrupa Ekonomik Topluluğu tarafından verilen cevapta, Türkiye'nin kalkınma düzeyinin tam üyeliğin gereklerini yerine getirmeye yeterli olmadığı bildirilmiş ve tam üyelik koşulları gerçekleşinceye kadar geçerli olacak bir ortaklık anlaşması imzalanması önerilmişti. Söz konusu anlaşma 12 Eylül 1963 tarihinde Ankara'da imzalanmıştır.⁴²

Ankara Anlaşması'nın önsözünde Türk halkının yaşam standardının yükseltilmesi amacıyla Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun sağlayacağı desteğin ilerdeki bir tarihte Türkiye'nin Topluluğa katılmasına yardımcı olacağı belirtilmektedir. 28. maddede ise,

⁴¹ Halil SEYİDOĞLU: a.g.e., 302-305.

⁴² A.g.e., 289.

"Anlaşmanın işleyişi, Topluluğu kuran Antlaşmadan doğan yükümlülüklerin tümünün Türkiye tarafından üstlenebileceğini gösterdiğinde, Akit Taraflar, Türkiye'nin Topluluğa katılması olanağını incelerler" denmektedir.⁴³ Bundan da görüleceği üzere Ankara Anlaşması uyarınca kurulan Türkiye-AB ortaklık ilişkisinin nihai hedefi Türkiye'nin Topluluğa tam üyeliğidir.⁴⁴

Anlaşma, hazırlık dönemi, geçiş dönemi ve nihai dönem olarak üç devre öngörmüştür. Geçiş döneminin sonunda ise gümrük birliğinin tamamlanması planlanmıştır. Anlaşmada öngörülen Hazırlık döneminin sona ermesiyle birlikte, 13 Kasım 1970 tarihinde imzalanan ve 1973 yılında yürürlüğe giren Katma Protokol'de geçiş döneminin hükümleri ve tarafların üstleneceği yükümlülükler belirlenmiştir.

Ancak gerek Ankara Anlaşması, gerek Katma Protokol öngörüldüğü şekilde uygulanamamıştır. Bunun sorumluluğunu Türkiye ile Topluluk arasında paylaşdırmak gerekir. Türkiye 1970'li yıllarda içinde bulunduğu ekonomik krizler ve bazı siyasi tercihlerle Katma Protokol'den kaynaklanan yükümlülüklerini yerine getirmekten kaçınmıştır. O tarihlerde yaygın olan kanaat, AET ile ilişkinin bir çeşit sömürü düzeni kurmakta olduğu, Türk pazarını Topluluk ürünlerine açmanın sanayileşmeyi ve kalkınmayı baltalayacağı, dolayısıyla koruma duvarlarının muhafaza edilmesi gerektiği yolundaydı. Başka bir deyimle, AB ile ortaklık ilişkimizin ve gümrük birliğinin temsil ettiği kalkınma modeli dışarıya açık, bütünleşmeyi öngören bir model iken, 1970'li yılların tamamı boyunca bu modelin tam tersini sembolize eden içe dönük, ithalat ikamesine dayalı

⁴³ İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları: Ankara Antlaşması ve Katma Protokol Metinleri ve Ekleri

⁴⁴ www.kobinet.org.tr/kosgebabm/ab/001b.html

politikalar uygulanmıştır.⁴⁵ Türkiye kendi yükümlülüklerini yerine getirmemeye ve Toplulukla ilişkilere soğuk bakmaya başlayınca, Topluluk da kendi yükümlülüklerini aksatmaya ve ortaklık ilişkisinin geliştirilmesi istikametinde çaba harcamaktan kaçınmaya başlamıştır.

Başlangıçta sadece ekonomik olan sorunlar, 12 Eylül döneminde ve Yunanistan'ın 1980'de Topluluğa tam üye olmasıyla siyasi boyutlar da kazanmaya başlamıştır. Topluluk-Türkiye ilişkileri dondurulmuş ve mali işbirliğine son verilmiştir. Katma Protokol'ün ise sadece ticari hükümleri işlemeye devam etmiş, diğer bütün hükümleri atıl kalmıştır.

1.10. Avrupa Birliği'nin Genişleme Süreci ve Türkiye

Avrupa Birliği 1993 Kopenhag Zirve Toplantısında aldığı kararlar uyarınca eski Varşova Paktı ülkeleri olan Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerini (MDAÜ) kapsayan bir genişleme süreci başlatmıştır. AB Komisyonu'nun genişlemeye ilişkin stratejisine esas teşkil etmek üzere hazırladığı öneriler 16 Temmuz 1997 tarihinde "Gündem 2000" başlıklı bir raporda açıklanmıştır. Raporda, MDAÜ'lerin iki dalga şeklinde 2000'li yıllarda AB'ne tam üye olmaları öngörülmüştür.

İlk dalgada Kopenhag kriterleri dediğimiz kriterlere (demokrasi, insan hakları, ekonomik gelişme, Topluluk müktesebatını benimseme) en fazla uyum gösterebilme yeteneğine sahip olduğu değerlendirilen, Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Slovenya ve Estonya, sözkonusu kriterlere göre daha geri bir durumda bulunan ikinci dalgada ise Slovak Cumhuriyeti, Litvanya, Letonya, Bulgaristan ve Romanya yer almıştır. Güney Kıbrıs Rum Yönetimi de daha önce

⁴⁵ www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/nisan98/dnyat.htm.

alınan bir kararla sözkonusu genişlemenin içine dahil edilmiştir. Türkiye ise genişlemenin kapsamına alınmamıştır.⁴⁶

Gündem 2000 raporunda, GB'nin tatminkar bir biçimde işlediği, AB ile Türkiye arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi için sağlam bir dayanak teşkil ettiği, ancak ülkenin siyasi durumunun, ve mali işbirliğinin 6 Mart 1995 tarihinde kararlaştırıldığı şekilde GB'nin sürdürülmesine imkan vermediği görülmüştür. Türkiye'nin bir çok alanda AB müktesebatını başarıyla üstlenebileceğini gösterdiğini, buna karşılık ekonomimizin makro ekonomik istikrarsızlık kısılcasını kıramadığı ifade edilmektedir. Siyasi konularda ise insan hakları ve Güney Doğu sorunu ile ilgili bilinen görüşler tekrar edilmiş ve bu soruna askeri değil, siyasi bir çözüm bulunması gerektiği düşünülmektedir.⁴⁷

Türkiye ve AB Komisyonu düzeyinde yoğun ikili temaslar gerçekleştirmiştir. Bütün bu görüşmelerde Türkiye, Komisyonun kendisini AB'nin halihazır genişleme sürecinden dışlayan Gündem 2000'deki önerileri hakkında olumsuz görüşlerini ortaya koyarak, AB'nin bu yönde bir tutum almasının AB ilişkilerinin müktesebatıyla ciddi biçimde çelişeceğini vurgulamış ve Lüksemburg Zirve Toplantısından beklentilerini aşağıdaki biçimde ortaya koymuştur:⁴⁸

⁴⁶ www.dtm.gov.tr/ab/ABgenisleme/gensleme.htm

⁴⁷ Cemil ERTUĞRUL: "Gündem 2000 Çerçevesinde AB Ortak Tarım Politikasının Reformu ve Türkiye", Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri 16-17 Mart 2001 Sempozyumu, Türk Ocakları Genel Merkezi-Ankara Ticaret Odası, Ankara Ofset, (Ankara, 2001), 268.

⁴⁸ Rıdvan KARLUK: "Türkiye Avrupa Birliği'nin Neresindedir" Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri 16-17 Mart 2001 Sempozyumu, Türk Ocakları Genel Merkezi-Ankara Ticaret Odası , Ankara Ofset, (Ankara, 2001), 33-34.

-Türkiye'nin AB'nin genişleme sürecine dahil olduğunun resmen ilanı.

-Türkiye'nin uygun bir katılma öncesi stratejisi ile desteklenmesi.

-Türkiye'nin Avrupa Daimi Konferansına diğer adaylarla eşit statüde katılması.

İKİNCİ BÖLÜM

GÜMRÜK BİRLİĞİ'NİN İŞLEYİŞİ İLE İLGİLİ YÜKÜMLÜLÜKLER

2.1.Gümrük Birliği'nin Kapsadığı Topluluk Müktesebatı Çerçevesindeki Sektörler

AB Komisyonu'nun Gümrük Birliği'nin yürürlüğe girişinden itibaren Türkiye ile ilişkilerin gelişmesi konusunda hazırladığı raporlarda, Gümrük Birliği'nin Gümrük Birliği Kararı'ndan kaynaklanan yükümlülükler çerçevesinde genelde başarılı bir şekilde işlediği ifade edilmiştir. Mallar açısından ticaret dengesinin Topluluk lehinde olmaya devam ettiği, Türkiye'nin çeşitli vesilelerle Topluluk ile olan ticaretindeki dengesizliği gündeme getirdiği belirtilmiş; ancak Topluluk ile Türkiye arasındaki hizmet ticaretinin, mal ticaretindeki açığı telafi etmeye doğru yöneldiği vurgulanmıştır.⁴⁹

2.1.1.Malların Serbest Dolaşımı

Gümrük Birliği çeşitli platformlarda eleştirildi, tavizler verildi dendi, farklı ortamlarda olabilenin en iyisi buydu şeklinde yorumlara konu oldu. Bu karar ve içeriği konusunda farklı yorumlar, farklı görüşler mevcuttur. Ancak genel hatlarıyla bakılacak olursa Karar, her şeyden önce malların serbest dolaşımı ve ticaret politikası, tarımsal ürünler, gümrüklere ilişkin hükümler, mevzuat

⁴⁹ İzmir Ticaret Odası: "Türkiye-AB İlişkileri ve Gümrük Birliği Sürecinde Sektörlerimiz", Yayın no:13, (İzmir 1995), 1-2.

yakınlaştırmaları, kurumsal hükümler, korunma tedbirleri, genel ve son hükümler ve eklerden müteşekkildir.

Malların serbest dolaşımı deniyor. Nedir malların serbest dolaşımı? Şöyle bir göz atacak olursak, Türkiye ile Topluluk arasındaki ilişkilerin temeli menşe kuralına değil, serbest dolaşım ilkesine dayandığı görülür. Yani bir mal Topluluk'ta veya Türkiye'de elde edilmiş ise veya üçüncü ülke menşeli mal ise, ama gümrük vergileri ve her türlü vergi, resim, harçları verilerek o ülkeye ithal edilmişse, serbest dolaşım konumunda bulunan mal olarak addedilmektedir. Yani bir malın Avrupa Birliği'ne ihracı sırasında gerekli muafiyetlerden yararlanması için Türk menşeli olması gerekmekte, Türkiye'de veya Toplulukta serbest dolaşımda bulunması yeterli olmaktadır.⁵⁰

GATT'ın 24. maddesinde çok genel hatlarıyla tanımlanmış olan Gümrük Birliği kavramı, taraflar arasında miktar kısıtlamalarının kaldırılmasını ve üçüncü ülkelere karşı Ortak Gümrük Tarifesinin uygulanmasını öngörmektedir. GATT'ın 24. maddesi çerçevesinde öngörülen Gümrük Birliği kavramı Avrupa Birliği'nin geçirdiği genişleme ve derinleşme sürecine paralel olarak değişiklik göstermiştir. Bir diğer ifade ile, Türkiye ile Avrupa Birliği arasında bir Gümrük Birliği'nin olabilmesi için sadece gümrük vergilerinin ve eş etkili vergilerin kaldırılması, üçüncü ülkelere karşı ortak bir tarifenin uygulanması ve miktar kısıtlamalarından söz etmek yeterli değildir.⁵¹ Şu halde Ortaklık Konseyi Kararı'nda öngörülen durum

⁵⁰ Halil SEYİDOĞLU: Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama, Güzem Yayınları, 12. Baskı, (İstanbul, 1998), 248-249,297-298.

⁵¹ www.kobinet.org.tr/kosgebabm/yayinlar/docs/AB-Gümrük.pdf.

nedir? Sağlıklı bir Gümrük Birliği'nin olabilmesi ve bunun sağlıklı bir şekilde işleyebilmesi için bir takım politikalarla bu birliğin desteklenmesi gerekmektedir.

Dolayısıyla Avrupa Birliği'nin otonom tedbirlerinin üstlenilmesi ile rekabet kuralları için, başta ortak ticaret politikası olmak üzere ortak politikalar, fikri, sanayi, mülkiyet, standartlar ve teknik mevzuat gibi alanlarda uyumun gerçekleştirilmesi, bu Birliğin güçlendirilmesi ya da sağlıklı işleyebilmesi için zorunlu olan faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunlar tamamlanmadığı takdirde, sağlıklı bir Gümrük Birliği'nden söz edebilmek mümkün değildir.⁵²

Gümrük Birliği çerçevesinde özel tarife düzenlemelerine tabi olan işlenmiş tarım ürünlerine de değinilerek, tarafların ticarete sanayi koruma payını kaldırdıkları ve tarım payında tarife indirimleri hususunda anlaşmaya vardıkları ifade edilmiştir. Ancak Gümrük Birliği'nin yürürlüğe girişinden bu yana bazı işlenmiş tarım ürünlerine ilişkin belli sayıda idari engelin halen mevcut olduğu görülmektedir.

Türkiye'nin 31 Aralık 2000 tarihine kadar ticarete ilişkin teknik engellerin kaldırılmasına dair tüm Topluluk mevzuatını, kendi hukuk sistemine entegre etmesi, sonra da politika yaklaştırmaya geçmesi gerektiği belirtilmiştir. Ama henüz tam olarak bu gerçekleşmemiştir. Türkiye'nin halihazırda hazırlamakta olduğu ve Topluluk yeni yaklaşım ve global yaklaşım ilkelerinin Türk mevzuatına uygulanmasını hedefleyen çerçeve yasanın, bu yakınlaşma gerçekleştiği ölçüde de Ortaklık Konseyi'nin aldığı kararlara göre

⁵² Hilal AĞACIKOĞLU: "Gümrük Birliği ve Dış Ticaret Politikası" Gümrük Birliği Sürecinde Politikalar ve Uygulamalar Semineri 24-25 Haziran 1996, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası İnsan Hakları Genel Müdürlüğü, (Ankara, 1998), 27-30.

tespit edilmiş bir takvim çerçevesinde kademeli olarak söz konusu alanlarda serbest dolaşım hareketi başlatılacaktır.⁵³

Topluluk mevzuatının uygulanması için gerekli kurumların oluşturulmasına ilişkin mevzuatın da hazırlanma safhasında olduğu ifade edilmiştir. Türk Akreditasyon Konseyi'nin Kuruluşu ve görevlerine dair kanun tasarısının 27 Ekim 1999 tarihinde TBMM'nde kabul edilmiş olmasının, Türkiye'de üretilen mal ve hizmetlerin kalitesinin, teknik emniyet standartlarına uygunluğunun bütün dünyada kabul görecektir şekilde ortaya koyulmasında belirleyici bir rol oynayacağı belirtilmektedir.⁵⁴ Ayrıca Avrupa standartlarının Standardizasyon Kurumunca uygulanmasında fazla bir ilerleme kaydedilmediği (Türk mevzuatına entegrasyon oranı %8) ve bu kurumun statüsü hususundaki sorunların çözülmesi gerektiğine dikkat çekilmiştir.

Türk yetkililerin Topluluk müktesebatının tamamıyla yerine getirildiğini ileri sürdükleri gıda sektöründe bazı ilerlemelerin kaydedildiği ancak Türkiye'nin halen ithal edilen gıda ürünlerini gümrük giriş noktalarında kontrol ettiği vurgulanmıştır. Buna rağmen gerekli çalışmalar üzerinde önemle durulmaktadır..

Türkiye'nin motorlu taşıtlar, kimya, ilaç ve kozmetik konularında AB yönergelerinin uygulanması üzerinde yoğunlaştığı ve bu sektörlerde AB'ye uyum sürecinin tamamlanmasına yönelik çalışmaların sürdüğü belirtilmiştir.

⁵³ Tuğrul ARAT: "Gümrük Birliği Çerçevesinde Mevzuat Uyumu Çalışmaları" Gümrük Birliği Sürecinde Politikalar ve Uygulamalar Semineri 24-25 Haziran 1996, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası İnsan Kaynakları Genel Müdürlüğü, TCMB Banknot Matbaası Genel Müdürlüğü, (Ankara, Mayıs 1998), 81-83.

⁵⁴ İGEME: İgeme'den Bakış Dergisi, Dış Ticaret Haftası Özel Sayısı, Yıl:4, Sayı:15, Temmuz-Eylül 2000, 36.

2.1.2.Rekabet

Türkiye'nin rekabet kurallarının, Topluluk hukukuna uyumlaştırılmasının sağlanması hususundaki bazı yükümlülüklerine uyduğu ifade edilerek Aralık 1994'de Rekabet Kanunu'nun kabul edildiği, Mart 1997'de ise Rekabet Kurulu'nun oluşturulduğu belirtilmiştir.⁵⁵

Gümrük Birliği Kararı'nda teşebbüsler arasındaki rekabeti bozucu ve kısıtlayıcı anlaşmalar, taraflar arasında ticareti etkilediği ölçüde, Gümrük Birliği ile uyumlu olmadıkları gerekçesiyle yasaklanmıştır. Aynı şekilde fikri, sınai ve ticareti mülkiyetin korunması hususuna da çok önem verilmiş ve bu amaçla Türkiye'nin tespit edilmiş bulunan bazı Topluluk mevzuatına / uluslararası sözleşmelere katılımı hükme bağlanmıştır.

Devlet yardımlarıyla ilgili olarak, Gümrük Birliği Kararı çerçevesinde Türkiye'nin 1995 sonunda Komisyon'a tekstil ve giyim sektöründe hiçbir devlet yardımının bulunmadığına dair bildirimde bulunduğu belirtilmiştir. Türkiye'nin tekstil ve giyim dışındaki diğer sektörlerini uyumlaştırması için Gümrük Birliği'nin yürürlüğe girişinden sonra iki yıllık bir sürenin verildiğinin belirtildiği raporda, bu konuyla ilgili olarak Komisyon'a şu ana kadar hiçbir bildirimde bulunulmadığı görülmektedir. Ayrıca blok muafiyetler, kamu işletmeleri, ticari tekeller ve özellikle rekabet kanunun etkin bir şekilde uygulanması hususunda atılması gereken adımlar olduğu vurgulanmıştır.⁵⁶

⁵⁵ [www.kobinet.org.tr/kosgebabm/yayinlar/docs/AB-Rekabet Politikaları.pdf](http://www.kobinet.org.tr/kosgebabm/yayinlar/docs/AB-Rekabet%20Politikaları.pdf).

⁵⁶ www.kobinet.org.tr/kosgebabm/yayinlar/docs/AB-Gümrük.pdf

Türkiye'nin Topluluk rekabet kanununa uyum sağlama hususunda yoğun çalışmalarda bulunduğu, söz konusu uyumun tamamlanmasının büyük önem taşıdığı vurgulanarak bunun özellikle ticari tekellerin Topluluk mevzuatına uyumlaştırılmasının sağlanmasında büyük ölçüde bir yeniden yapılanmayı gerektireceğine dikkat çekilmiştir. Ayrıca Komisyon ve Türk yetkililer arasında tekeller konusunda yapılan görüşmelerin de bu işin zorluğunu ortaya koyduğu belirtilmiştir.

2.1.3.Fikri, Sınai ve Ticari Mülkiyet Hakları

Türkiye'nin mevzuatını bu alandaki Topluluk mevzuatına (telif hakları ve diğer ilgili haklar, patent, ticari markalar, tasarım ve model, coğrafik işaretler vb.) büyük ölçüde uyumlaştırdığının belirtildiği, yine de özellikle bu alandaki uluslararası anlaşmalara ve çeşitli AB yönergelerine uyum konusundaki çalışmaların sürdürülmesi gerektiği ifade edilmiştir.

Türkiye, sınai mülkiyet hakları konusunda gerekli mevzuatı Gümrük Birliği öncesinde yürürlüğe koymuştur. Patent Enstitüsü, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı'na bağlı yarı-resmi bir organ olarak kurulmuştur. Kurulmasından bu yana, başvuralara (özellikle yabancılara) binlerce patent hakkı verilmiştir. Enstitü, başvuralara "ticari markalar" ve "tasarım hakları" da vermektedir.⁵⁷ Raporlar, Enstitü'nün görevlerini yerine getirmesinden övgüyle bahsetmiştir. Ancak patentle ilgili mahkemeler henüz kurulmamıştır.

⁵⁷ KOSGEB Avrupa Bilgi Merkezi: "Fikri, Mülkiyet Haklarının Korunması, Uluslararası Ticaret ve Avrupa Topluluğu;Trips Anlaşmasının Etkisi, AB Bülteni, Yayın no:2, (Şubat 1996), 9-10.

Türkiye, fikri mülkiyet haklarının (temelde, telif haklarının) korunmasıyla ilgili mevzuatı da yürürlüğe koymuştur, fakat mevzuatın uygulanmasına nezaret edecek olan organ henüz oluşturulmamıştır. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, kendi bünyesinde yeni bir daire (veya Patent Enstitüsü'ne benzer bir kurum) oluşturacak veya, konuların yakınlığı nedeniyle, sorumluluğu mevcut enstitüye verecektir.

Türk Standartlar Enstitüsü (TSE), Türkiye'de standartlar hazırlayan ve kalite belgeleri veren tek kurumdur. TSE'nin raporlarına göre, Türk standartlarının %80'i Avrupa Normları'na (EN) uygundur. Eşdeğerli Türk mevzuatı henüz çıkarılmamış olmakla beraber, Konsey direktiflerinin pek çoğu pratikte uygulanmaktadır. AB Konsey direktifleri hakkında bir ön çalışma yapılmıştır, fakat Türk metinlerine son şeklin verilmesi ilgili bakanlıklara bağlıdır. Bu ise, yine, mevcut siyasi ortam tarafından yavaşlatılması muhtemel olan bir süreçtir.⁵⁸

Türkiye'de, bugüne kadar, hem TSE hem de yabancı onaylanmış organlar tarafından 1526 adet ISO 9000 belgesi verilmiştir. Ayrıca Hem resmi hem de mesleki ve sektörel kuruluşlar tarafından CE (çevreye uygunluk) işareti yaygın biçimde teşvik edilmektedir. Konuyla ilgili prosedürün karmaşıklığı karşısında, pek çok özel firma, bunun uygulanması hakkında danışmanlık hizmetleri sunmaya başlamıştır. Hükümet, küçük ve orta boy işletmeler tarafından yapılan kalite etüdlerini ve CE işaretleme başvurularını kısmen finanse etmektedir.⁵⁹

⁵⁸ İktisadi Kalkınma Vakfı Yayınları: Fikri ve Sınai Mülkiyet Hakları, Sayı:161, (Nisan 2000), s.75.

⁵⁹ Atalay ŞAHİNOĞLU;“ İkinci Yılında Gümrük Birliği”, Türkiye-Avrupa Birliği Derneği İstanbul Şubesi Semineri 8-9 Kasım 1997, (İstanbul, 1998), 61-69.

2.1.4. Ticaret Politikası

AB ile Türk hukuku arasında tarifelerin askıya alınması hususunda farklılıklar olduğu belirtilmekte; ticaret politikası araçlarının (özellikle anti-damping önlemleri) tarafların yetkisi dahilinde olduğu ifade edilmektedir. Türkiye'nin tercihli ticaret düzenlemeleri konusunda ise önemli gelişme kaydettiği belirtilmektedir.

Türkiye'nin Topluluk ticaret politikasını tamamıyla uygulayabildiği, AB ile tercihli bir anlaşması olmayan üçüncü ülkelerle tercihli ticaret anlaşmaları müzakere etmekten kaçınması gerektiği vurgulanmaktadır.⁶⁰

Türkiye, halihazırda, Gümrük Birliği uyum yükümlülüklerinin bir parçası olarak, AB'nin üçüncü ülkelerle tamamladığı tercihli ticaret anlaşmalarına uyum sağlama yönündeki faaliyetlerini sürdürmektedir. Bu süreçte, EFTA ülkelerinin yanısıra, AB üyeliğine aday tüm Merkezi ve Doğu Avrupa Ülkeleri (Romanya, Macaristan, Litvanya, Estonya, Çek Cumhuriyeti, Slovak Cumhuriyeti, Bulgaristan, Letonya, Slovenya, Polonya), Makedonya ve İsrail ile serbest ticaret anlaşmaları imzalanmış ve yürürlüğe konmuştur. Fas, Mısır, Tunus, Hırvatistan, Faroe Adaları ve Filistin ile müzakere süreci de başlatılmış bulunmaktadır.⁶¹

⁶⁰ İbrahim ALTINTAŞ: "Türk Dış Ticaret Rejimi-İthalata Ait Esaslar, Gümrük Birliği Çerçevesinde Oluşan Değişiklikler", İGEME-KTO-AİB Dış Ticaret Eğitim Programı, (Kayseri, 17-21 Haziran 1996), 20-22.

⁶¹ Halil SEYİDOĞLU: Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama, Güzem Yayınları, 12. Baskı, (İstanbul, 1998), 259-260, 267-270.

Türkiye'nin dış ticaretinde gözlemlenen bu liberalleşme ve yukarıda kayıtlı ülkelerle imzalanan serbest ticaret anlaşmaları, bu ülkelerle Türkiye arasında 125 milyonun üzerinde nüfuslu ve toplam 525 milyar Dolar değerinde ticaret hacmine sahip potansiyel bir pazar oluşturmuştur. Türkiye'nin, anlaşma imzalanan ülkeler ile ticaret hacmi yaklaşık 5 milyar Dolar düzeyinde olup, bu kapsamda yapılan ticaretin Türkiye'nin toplam ticareti içindeki payının 2010 yılında yüzde 10'u aşması beklenmektedir.⁶²

Sözkonusu anlaşmalar, Türk ihracatına yeni pazarlar yaratılmasına, bu pazarlara daha önce tavizli koşullarla girme imkanı bulmuş ülke malları karşısında Türk mallarının karşı karşıya kaldığı rekabet dezavantajının ortadan kaldırılmasına ve Türk sanayicisinin ihtiyaç duyduğu hammadde ve yarı mamullerin daha uygun koşullarda temin edilmesine de katkıda bulunmaktadır.

Diğer taraftan, Gümrük Birliği kapsamında Türk rekabet mevzuatının AB ile uyumu konusunda yoğun çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Uyum çalışmaları çerçevesinde, rekabetin ve tüketicinin korunması ile ilgili kanunlar yürürlüğe konulmuş, patent, telif hakları, ticari markalar, endüstriyel tasarımlar ve ithalatta haksız rekabetin engellenmesi ile ilgili Kanun Hükmünde Kararnameler çıkarılmıştır. Bunların dışında, Türkiye, ithalat ve ihracatta ortak kurallar, dahilde ve hariçte işleme rejimleri, dış ticarete standardizasyon ve miktar kotalarının yönetimi gibi alanları da içerecek şekilde düzenlemeler gerçekleştirerek, AB'nin Ortak Ticaret Politikası'na uyum konusunda önemli mesafe katetmiştir.

⁶² KOSGEB Avrupa Birliği Merkezi: "Gündem 2000 ve Tek Pazar Doğu ve Orta Avrupa'ya Bir Köprü ", AB Bülteni, Yayın no:9, (Kasım 1997).

Tüm bu düzenlemeler neticesinde Türkiye, sadece Gümrük Birliği açısından değil, Dünya Ticaret Örgütü bünyesindeki yükümlülüklerini yerine getirmek açısından da önemli adımlar atmış olmaktadır.

2.1.5.Gümrükler

Katma Protokol ile kurulması öngörülen Gümrük Birliği çerçevesinde, Türkiye gümrük bölgesini Topluluk gümrük bölgesine ilave etmek suretiyle Topluluk Gümrük Kanunu'nun üye ülkelere sağladığı her türlü avantajlarda yararlanmak, Türk ekonomisini gerektiğinde üçüncü ülkelere karşı korumak ve gerektiğinde ise üye ülkelerle eşit statüde Topluluk içerisinde ülkemiz çıkarlarını savunmak bakımından, ortak hükümler ihtiva eden Topluluk Gümrük Kanunu hükümleri ile ulusal çerçeveye göre hazırlanmış 19.7.1972 tarih ve 1615 sayılı Gümrük Kanunu hazırlanmasına ihtiyaç olmuştur.

Bu amaçla; Gümrük Müsteşarlığı'na Topluluk Gümrük Kodu'nun çevirisi yapılmış ve gerekli olan milli hükümler ilave edilerek T.B.M.M.'ne sevk edilmiştir.⁶³ Bahse konu kanunun en kısa zamanda Meclis'te ele alınması beklenmektedir. Türkiye'nin, Topluluk Gümrük Kodu ve uygulama yönetmeliğinin sözkonusu hükümleri, Avrupa Birliğine üye ülkelerle üçüncü ülkeler arasındaki mal hareketlerine ilişkin düzenlemeleri içermektedir. Türkiye, Topluluk Gümrük Kodunu oluşturan konsey yönetmeliği⁶⁴ ile onun uygulama hükümlerini belirleyen menşe, gümrük değeri, beyan, ürünlerin gümrük alanına girişi, serbest dolaşım, ekonomik etkisi olan gümrük

⁶³ Cahit SOYSAL: "Gümrük Birliği ve Gümrük Rejimi " Gümrük Birliği Sürecinde Politikalar ve Uygulamalar Semineri 24-25 Haziran 1996, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası İnsan Kaynakları Genel Müdürlüğü, TCMB Banknot Matbaası Genel Müdürlüğü, (Ankara, Mayıs 1998), 39.

⁶⁴ Elektro Mekanik Sanayiciler Derneği: Türkiye-Avrupa Gümrük Birliğinde Elektro Mekanik Sanayiinin Rekabet Durumu, (Ankara, Mart 1996), 49.

işlemleri, gümrük borcu ve başvuru hakkı gibi konulara ait hükümleri aynen kendi gümrük mevzuatına uyarlaması gerekmektedir.

Yeni Türk Gümrük Kodu'nun TBMM tarafından kabul edilmesi gerektiğine dikkat çeken Türk uzmanların Gümrük Kodu Komitesi toplantılarına katıldığı da ifade edilmektedir. Türkiye'nin gümrük uygulamalarını AB'ninkilere yakınlaştırmak konusunda çalışmalar yapıldığı, gümrük idarelerinin modernizasyonunun ve bilgisayar alt yapısına kavuşmasının gerçekleştirilmesi hususu üzerinde önemle durulduğu belirtilmektedir.

Üçüncü ülkelere yönelik ortak ticaret politikası, herhangi bir gümrük birliğinin temellerinden biridir. Türkiye, 1/95 sayılı Karar gereğince, kendi mevzuatını Avrupa Topluluğu'nun ortak ticarî politikasıyla uyumlu hale getirmek için bazı adımlar atmıştır. Her şeyden önce, Türkiye, Ocak 1996'da, gümrük birliği alanına üçüncü ülkelerden ithal edilen mallara Topluluk ve Türkiye tarafından uygulanan bir tarife olan Ortak Gümrük Tarifesi'ni (OGT) kabul etmiş ve uygulamaya başlamıştır. Bir tür ithalat için uygulanan tarife oranları, ithalatın niteliğine, nereden geldiğine ve GATT hükümlerine göre, diğer türlerdeki ithalat için uygulanan oranlardan farklıdır. Gümrük Birliği'ne üye olan her devlet tek bir tarife uygulamaktadır, böylece gümrük birliği içinde hangi malların serbestçe dolaşabileceğini belirlemeye gerek yoktur.⁶⁵

Anlaşmaya göre, Türkiye, bağımsız olarak veya AB'nin rızası olmaksızın, kendi tarifelerini OGT'nin altına indirme veya başka

⁶⁵ Cahit SOYSAL: "Gümrük Birliği ve Gümrük Rejimi " Gümrük Birliği Sürecinde Politikalar ve Uygulamalar Semineri 24-25 Haziran 1996, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası İnsan Kaynakları Genel Müdürlüğü, TCMB Banknot Matbaası Genel Müdürlüğü, (Ankara, Mayıs 1998), 39-42.

herhangi bir şekilde değiştirme hakkına sahip olmayacaktır. Ancak, Ortak Gümrük Tarifesi'ni değiştirmek, gümrük vergilerini askıya almak veya yeniden uygulamaya koymak için Topluluk tarafından alınan kararlar ve tarife, kotalar veya fiyat tavanları ile ilgili olarak alınan kararlar hakkında Türkiye'ye bilgi verilecek ve bu amaçla kurulmuş olan Gümrük Birliği Ortak Komitesi içinde önceden istişarelerde bulunulacaktır.

OGT'nin benimsenmesine, ortak ithalat ve ihracat yönetmeliklerinin tam olarak kabul edilmesi ihtiyacı eşlik etmiştir. Bu yönetmelikler, Topluluk Gümrük Yasası'nın ve onun uygulama hükümleri olan AT Birleşik Nomenklatür' n n (bilimsel adlandırma) benimsenmesi gibi tedbirler içerir. Topluluk Gümrük Yasası, Topluluğun bütün gümrük mevzuatını tek bir metinde toplamak ve Topluluğun ithalat ve ihracat işlemleri için bir  er eve oluşturmak amacıyla 1994 yılında çıkarılmıştır. Topluluk Gümrük yasasıyla uyumlu yeni bir Türk Gümrük Yasası, Parlamento tarafından kabul edilmiştir.⁶⁶

2.2.Avrupa Stratejisi Kapsamında Topluluk Müktesebatının İçerdiği Sektörler

2.2.1.Sermayenin Serbest Dolaşımı

Katma Protokol' n 50/2'nci maddesi uyarınca, mal ve hizmet alışverişleriyle sermaye hareketlerine ait ödemelerin serbestleştirilmesi, miktar kısıtlaması, hizmet edinimi ve sermaye hareketleriyle ilgili serbesti prensipleri dahilinde gerçekleştirilir.

⁶⁶ www.kobinet.org.tr/kosgebabm/yayinlar/docs/AB-Gümrük.pdf.

Protokol'ün 50/3'ncü maddesine göre, taraflar, Roma Antlaşması'nın III sayılı ekinde yer alan görünmeyen işlemlere ait transferlerde uyguladıkları rejimi daha kısıtlayıcı hale getiremezler. Ancak, Ortaklık Konseyi'nin bu konuda istisnai karar alma yetkisi bulunmaktadır.⁶⁷

Türkiye, Topluluk kaynaklı yabancı sermayeye tanıdığı rejimi kolaylaştırmakla yükümlüdür. Taraflar, aralarındaki sermaye hareketleri ve buna ilişkin ödemelere zarar verecek yeni kısıtlama koymaktan, eskilerini arttırmaktan sakınırlar.

Sermayenin dolaşımı konusunda çeşitli yükümlülükler bulunduğu belirtilerek Ortaklık çerçevesinde bu kurallara ilişkin özel bir izlemenin olmadığı, ancak Türkiye'nin sermaye hareketlerinin yönetimiyle ilgili olarak gittikçe daha liberal düzenlemeler uygulamaya koyduğu belirtilmiştir. Topluluk ile Türkiye arasında sermayenin serbest dolaşımının sağlanması için kaldırılması gereken bazı işlemler üzerindeki kısıtlamalara dikkat çekilmektedir.

Komisyon hazırladığı raporda Türkiye'nin AT Antlaşması Madde 73b ve devamında yer alan mevzuatı uygulayabilmesi hususunda bir sonuca varmak için erken olduğu değerlendirilmesinde bulunmuştur.⁶⁸

Komisyon'un Topluluk ve Türkiye arasında sermaye hareketlerinin daha fazla serbestleştirilmesi için bir diyalog mekanizmasının oluşturulmasını önerdiği ve Türkiye'nin bu öneriyi kabul etmesi sebebiyle teknik çalışmaların en kısa zamanda

⁶⁷ İKTİSADİ KALKINMA VAKFI YAYINLARI: Ankara Antlaşması ve Katma Protokol Metinleri ve Ekleri

⁶⁸ İKV: "Türkiye-AT 36.Ortaklık Konseyi Toplantısı", Sayı:131, (6 Mart 1995),13

başlayabileceği belirtilmiştir. Bu alandaki Topluluk mevzuatına uyumun genel makro ekonomik çerçeveye bağlı olması nedeniyle Avrupa stratejisinin makro ekonomik diyalogun yeniden başlamasını önerdiği de vurgulanmıştır.⁶⁹

2.2.2.Hizmetlerin Serbest Dolaşımı

Protokol'ün 41/1'nci maddesi uyarınca, taraflar, karşılıklı olarak yerleşme hakkı ve hizmetlerin serbest dolaşımına yeni kısıtlamalar getirmemekle yükümlüdürler. Yerleşme hakkı ve hizmetlerin serbest dolaşımına ilişkin mevcut kısıtlamalar ise, tedricen kaldırılacaktır. Bu kısıtlamaların kaldırılması için uygulanacak yöntem, sıra ve süreler Ortaklık Konseyince saptanacaktır.⁷⁰

Protokol'ün 42'nci maddesinde ise, ulaştırma sektörü ile ilgili Türk mevzuatının Topluluk kurallarına uyumu düzenlenmektedir. Buna göre, Roma Antlaşması ile tesis edilmiş Topluluk ortak ulaştırma kurallarının Türkiye'ye teşmil edilmesine dair usuller Ortaklık Konseyi tarafından saptanacaktır.

Diğer taraftan bankacılık yasal çerçevesi ile sigortacılık sektörüne ve menkul kıymetler piyasasına ilişkin yasal çerçevenin AB mevzuatı ile belirli ölçülerde uyumlu olduğu ancak Türkiye'nin bu alanlardaki çalışmalara devam etmesi gerektiği belirtilmiştir. Diğer yandan hizmet sağlama ve şirket kurma serbestisiyle ilgili kısıtlamaların kaldırılmasının Ankara Anlaşması'nda ortaya koyulmuş olan önemli bir hedef olduğu; Ortaklık Konseyi'ne bu hedefe ulaşmak

⁶⁹ İKTİSADİ KALKINMA VAKFI YAYINLARI: "Avrupa Birliği'ne Doğru", (Temmuz 1995).

⁷⁰ Ali BULAÇ: Avrupa Birliği ve Türkiye, Feza Gazetecilik Yayınları, İstanbul, 2001, 380-382.

üzere takvim ve kuralları kararlaştırma görevinin verdiği dikkat çekilmiş; ancak herhangi bir girişimde bulunulmadığı vurgulanmıştır.⁷¹

Bu bağlamda Komisyon'un Avrupa stratejisinde hizmetlerin serbestleştirilmesine ilişkin bir tercihten anlaşılan konusundaki Türkiye ile müzakerelerin başlatılması doğrultusunda bir öneri getirdiği ve Türkiye'nin bu öneriyi kabul etmesi neticesinde 1995 Nisan ayında temasların başladığı belirtilmiştir.⁷²

2.2.3.Kamu İhaleleri

Gümrük Birliği Kararı'nda kamu ihalelerine karşılıklı olarak katılım için müzakerelerin başlatılmasına dair hüküm bulunduğu, ancak bu hedefe yönelik bir girişimde bulunulmadığı görülmektedir. Kamu İhalesine İlişkin DTÖ Anlaşması için müzakerelere başlaması gereken Türkiye'de mevzuatın bu sektördeki Topluluk kurallarına uyum sağlama derecesinin değerlendirilmesi için yeterli bilginin bulunmadığına dikkat çekilmiştir.

Komisyon'un bu koşullar altında Avrupa stratejisinde Kamu İhalesine ilişkin Anlaşma'ya yönelik görüşmelerin başlatılmasını önerdiğine dikkat çekilerek tarafların kendi aralarında ikili bir anlaşmanın yararlarını (Türkiye'nin DTÖ Kamu İhalesi Anlaşması'nda yer alması ve Türk mevzuatının Topluluk mevzuatına uyumlaştırılması) değerlendirme sürecinde oldukları belirtilmiştir.⁷³

⁷¹ www.dtm.gov.tr/ab/AB.htm

⁷² İKTİSADİ KALKINMA VAKFI YAYINLARI: "Avrupa Birliği'ne Doğru", (Temmuz 1995).

⁷³ İlker PARASIZ: " GB ve Ülkemiz Ekonomisi Üzerindeki Etkileri", Bakış Dergisi, BUSİAD Yayını, Sayı:53, (Bursa, Ocak 1996), 9-11.

Komisyon tarafından, Kamu Alımları Yasası taslak metninin incelendiğini ancak ilk değerlendirme sonucunda AB mevzuatına uyum bakımından bazı eksikliklere rastlandığını belirtmiştir. Bu çerçevede kapsam ve amaç kısımlarında ve satın alma yöntemlerine ilişkin uygulamalarda belirsizlikler bulunduğu, danışmanlık hizmetlerinin kapsama alınmadığı vb. hususlar ifade edilmektedir. Komisyon heyeti bu alandaki diğer tespit ve önerilerin kamu alımlarına yönelik ikili müzakereler sırasında dile getirileceğini açıklamıştır.⁷⁴

2.2.4.Sanayi ve KOBİ Politikası

Türkiye'nin sanayi politikasının Gümrük Birliği'nin yürürlüğe girişiyle değişime uğradığı ve Türk pazarının sanayi ürünlerinin çoğunluğunda rekabete açıldığı ifade edilmiştir. 1994 yılında uygulamaya koyulan özelleştirme programının 1997 yılında ivme kazandığı belirtilerek hava ulaşımı ve telekomünikasyon gibi alanlarda hakim olan kamu işletmelerinin özelleştirilmeye başlandığı vurgulanmıştır. Çelik sektörü gibi bazı sektörlerin büyük ölçüde yeniden yapılanma ihtiyacı içinde olduklarına da dikkat çekilmiş; ihale kurallarının ciddi bir şekilde yerine getirilmesine dikkat edilmesi gerektiği vurgulanmıştır.⁷⁵

Ayrıca Gümrük Birliği'nin tam anlamıyla uygulanmasının sağlayacağı olumlu bir etkinin Türk teknik mevzuatının Topluluk mevzuatına uyumlaştırılması olduğu belirtilerek, bu faktörün Türk

⁷⁴ İKTİSADİ KALKINMA VAKFI YAYINLARI: "Uluslararası Hizmet Ticareti ve Kamu Alımları Piyasaları; Türkiye ile Avrupa Birliği arasında Hizmet Ticaretinin ve Kamu Alımları Piyasalarının Karşılıklı Olarak Serbestleştirilmesi", No: 165, (Mart 2001).

⁷⁵ Halil SEYİDOĞLU: Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama, Güzem Yayınları, 12. Baskı, (İstanbul, 1998), 650.

firmalarının kalite yönetiminde aktif olmalarını sağlayacağı ifade edilmiştir.

Gümrük Birliği'ne geçilmesi ile birlikte özellikle orta vadede ekonomide ve özellikle sanayi sektöründe birtakım zorlanmalar olabilecektir. Burada önemli olan sanayi sektörü içerisinde hangi alt sektörlerin daha zorlanacağı ve hangi işletmelerin sıkıntıya gireceğidir. Bu bağlamda en çok üzerinde durulan ve tartışılan konu küçük ve orta boy işletmelerin durumudur ve bu işletmelerin mevcut potansiyelleri ve yapıları gözönünde bulundurulursa Gümrük Birliği en çok bu işletmeleri olumsuz yönde etkileyebilecektir. Çünkü genellikle firma kapasitesi büyüdükçe, üretim artmakta, maliyetler küçülmektedir.⁷⁶

Avrupa Birliği'nde KOBİ'lerin ekonomideki fonksiyonları giderek artmaktadır. Ayrıca, Avrupa Birliği Komisyonu KOBİ'lere destek olmak için bu işletmelerin yaptığı yatırımlara sübvansiyon yapılmasına, düşük faizli kredi verilmesine ve devlet garantilerine izin vermektedir.⁷⁷

KOBİ'lerin ekonomi içindeki önemi yalnızca Türkiye için değil, diğer Avrupa Birliği ülkeleri için de önemli bir yer tutmaktadır. Tüm dünyada KOBİ'lere doğru bir yönelme görülmektedir. Bunun sebebi; bu işletmelerin krizler ve durgunluklar ve moda değişimleri karşısında daha dinamik bir yapıda olmalarından ileri gelmektedir.

⁷⁶ Oğuz.K.ŞEBNEM: "Avrupa Birliği'nde KOBİ'lere Sağlanan Destekler", İKV Dergisi, Sayı:128, (1996), 12-13.

⁷⁷ Gümrük Kontrolörleri Derneği: Gümrük Birliği'nin KOBİ'ler Üzerindeki Etkileri, Araştırmalar-3, Yayın no:8, (Ankara, Ocak 1997), 264-265.

Bu sebeplerden de Gümrük Birliği karşısında KOBİ'lerin zor durumda kalacağından söz etmek yerine bu işletmelerle ilgili hazırlık yapmak daha doğru bir yaklaşım olacaktır. Bu hazırlıklar genel hatları ile teknoloji geliştirme, maliyetleri düşürme ve verimliliği artırma şeklinde olacaktır.

Yukarıda sayılan hazırlıkların yapılabilmesi KOBİ'lerin birleşerek tek bir şirket şeklinde hareket etmesi KOBİ'lerin iç ve dış pazarlardaki piyasa paylarını korumalarına, hatta daha da geliştirmelerine yardımcı olabilecektir.

Gümrük Birliği'nin KOBİ'ler üzerindeki muhtemel olumsuz etkilerinin önüne geçebilmek için bu işletmelere gereken önemin ve desteğin verilmesi gerekirken unutulmaması gerekir ki; yalnızca kredi güçlüklerinin giderilmesi, KOBİ'lerin sorunlarını çözmede yeterli olmayacaktır. Diğer taraftan bireye de önem verilerek, özellikle işletme sahip ve yöneticilerinin eksikliklerini giderecek eğitim çalışmalarına ağırlık verilmesi, onların çağdaş beceri ve bilgilerle donatılması gerekmektedir. Anlaşmada belirtildiği üzere BCC, BC-net ve Euro-Info Center ağları gibi programlara Türkiye de katılmaktadır. Ayrıca Türk KOBİ'lerinin Europartenariat, Medpartenariat, Med-Interprise gibi girişimlere katılımının sağlandığına da dikkat çekilmiştir.⁷⁸

Avrupa stratejisinde önerilen Topluluk ve Türkiye arasında sanayi, yatırım, endüstriyel standardizasyon ve uyum değerlendirmesi alanlarında işbirliğinin Türk sanayinin özellikle KOBİ'lerin rekabet gücünün artırılmasına katkıda bulunacağı ifade edilmiş; Türkiye'nin

⁷⁸ www.ikv.org.tr/Faaliyet/Diger/Toplanti/body_toplanti.html#baslik

AB'nin KOBİ'lere yönelik ve birden fazla seneyi kapsayan üçüncü programa katılım başvurusunda bulunabileceğinin altı çizilmiştir.⁷⁹

2.2.5.Tarım Politikası

Türkiye'nin Toplulukla ilişkilerinde geçiş dönemi koşullarını belirleyen Katma Protokol, bir kısım hükümleri itibariyle halen yürürlüktedir. Söz konusu Protokol'de tarım ürünleri için özel hükümler öngörülmüş ve tarım ürünlerinin serbest dolaşımı, Topluluğun ortak tarım politikasına ve ortak piyasa düzenlemelerine uyum sağlanması koşuluna bağlanmıştır.⁸⁰

Dolayısıyla tarım ürünlerinin serbest dolaşımı, Topluluğun ortak tarım politikasının Türkiye tarafından üstlenilmesi ölçüsünde gerçekleşecektir. Aradan geçen süre zarfında, yani 1973-1995 ya da 1996 dönemi içerisinde, tarım ürünleri alanında, Türkiye'de maalesef bir ilerleme kaydedilememiştir. Gerçi bazı çalışmalar yapılmış, pilot ürünler seçilmiş, öncelikli ürünler tespit edilmiş ve ortak tarım politikasının uyumuna bu ürünler itibariyle başlayalım denilmiş, ancak hiçbir şekilde bir sonuca ulaşılammıştır. Tarım yine malumunuz Türkiye'de daha farklı konumda ele alınan bir konu. Her ne kadar Katma Protokol'de tarım ürünlerinde Ortak Tarım Politikasının uygulanması için Topluluğun teknik yardımı öngörülmüşse de, bu da gerçekleşmemiştir. Dolayısıyla aradan geçen 30 yıldan fazla bir süre zarfında Türkiye bu alanda bir ilerleme kaydedememiştir. Türkiye sanayi ürünleri itibariyle Gümrük Birliği ile malların serbest

⁷⁹ Gümrük Kontrolörleri Derneği: Gümrük Birliği'nin KOBİ'ler Üzerindeki Etkileri, Araştırmalar-3, Yayın no:8, (Ankara, Ocak 1997), 264-272.

⁸⁰ Tuğrul ARAT: "Gümrük Birliği Çerçevesinde Mevzuat Uyumu Çalışmaları" Gümrük Birliği Sürecinde Politikalar ve Uygulamalar Semineri 24-25 Haziran 1996, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası İnsan Kaynakları Genel Müdürlüğü, TCMB Banknot Matbaası Genel Müdürlüğü, (Ankara, Mayıs 1998), 3-74.

dolaşımını gerçekleştirmesine rağmen, tarım ürünleri itibariyle serbest dolaşımı sağlayamamıştır. Böylece esas itibariyle şu aşamada içinde bulunduğumuz Gümrük Birliği, tarım ürünlerini kapsamamakta, sanayi ürünlerini ve işlenmiş tarım ürünü dediğimiz bir kısım ürünleri içermektedir. rnlerin serbest dolaşımın gerçekleştirilebilmesi için de, Türkiye'nin kendi tarım politikasını, Topluluğun Ortak Tarım Politikasına uydurması gerekmektedir.⁸¹

GAP projesi çerçevesinde kullanılabilir tarım alanlarında artış söz konusu olacağı ifade edilmiş, ancak toprak mülkiyetinin bölünmüş olduğuna dikkat çekilmiştir.

Türkiye'nin fındık üretimi ve ihracatında dünyada ilk sırada yer aldığı, sebze ile kuru ve yaş meyvenin de önemli ihracat kalemleri arasında bulunduğu ifade edilmiştir. Tarım rnlerinin önemli bölümünün AB lkelerine ihraç edildiği, bu alanda Türkiye ile AB arasındaki ticaret dengesinin Türkiye'nin lehine olduğuna dikkat çekilmiştir.

Türkiye'de gıda sektörünün zelleştirme sürecinde bulunduğu tütün, şeker, çay, tahıl ve et gibi bazı sektörlerde devletin ağırlığını koruduğu vurgulanmıştır. Bunun yanı sıra Türkiye'nin tarım politikasının müdahaleci olduğuna dikkat çekilerek destek alımları, yatırım kredileri, özel ödeme koşulları ve yüksek düzeyde ihracat yardımları gibi uygulamaların yaygın olduğu belirtilmiş, devlet müdahalesini azaltmaya yönelik çabaların ise şu ana dek başarısızlıkla sonuçlandığı ifade edilmiştir.⁸²

⁸¹ www.dtm.gov.tr/abtaram/ab.tarim.htm

⁸² Cemil ERTUğRUL: "Türkiye-Avrupa Topluluğu işlenmiş Tarım rnleri Ticaretinde 1/95 Sayılı Ortaklık Konseyi Kararı Sonrası Gelişmeler Semineri içinde makale", DPT, (Ankara, 1999), 42-44.

Türkiye’de tarım sektörünün yüksek tarifelerle korunduğu ifade edilmiş, Türkiye ile Topluluk arasında ise çeşitli ürünlerde karşılıklı taviz uygulamasının bulunduğu belirtilmiştir. Bunun yanı sıra, son dönemde gösterilen çabalara rağmen kalite ve sağlık alanındaki kontrollerin halen yetersiz olduğu vurgulanarak, labaratuvar sayısının azlığına dikkat çekilmiştir.

Gerek Ankara Anlaşması gerek Gümrük Birliği kapsamında tarım ürünlerinin serbest dolaşımının hedeflendiği belirtilmiş, bu çerçevede Türkiye’nin Topluluğun Ortak Tarım Politikası (OTP)’na uyumunun gerekliliğine işaret edilmiş, ancak bu alanda kaydedilen gelişmelerin sınırlı olduğunun da altı çizilmiştir.

Ayrıca Türk tarım politikasının Ortak Tarım Politikası’na yakınlaştırılması için Komisyon’un, Avrupa Stratejisi kapsamında, Merkezi Doğu Avrupa Ülkeleri için geçerli olan yaklaşıma benzer bir program benimsenmesini önerdiği belirtilmiş, bu programın Aralık 1998’den itibaren uygulanmaya başlayacağı vurgulanmıştır.⁸³

2.2.6. Telekomünikasyon ve Bilgi Toplumu

Son yıllarda Türkiye’de telekomünikasyon alanında, özellikle cep telefonları açısından yaşanan önemli gelişmelere dikkat çekilerek, sabit telefonlar ve gelişmiş iletişim ağları alanındaki gelişmelerin, Türk Telekom’un özelleştirilmesinde yaşanan güçlükler nedeniyle daha sınırlı olduğu vurgulanmaktadır. Söz konusu özelleştirmenin 31

⁸³ Cemil ERTUĞRUL: “Gündem 2000 Çerçevesinde AB Ortak Tarım Politikasının Reformu ve Türkiye”, Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri 16-17 Mart 2001 Sempozyumu, Türk Ocakları Genel Merkezi-Ankara Ticaret Odası, Ankara Ofset, (Ankara, 2001), 268-270.

Aralık 2005 tarihinde gerçekleştirilmesinin tasarlandığı, ancak hükümetin 1998 yılı programında bu tarihin 2001 yılına alındığı belirtilmiş, ancak telekomünikasyon alanındaki çalışmaların halen sürmesi nedeniyle Topluluğun bu alandaki mevzuatına uyumda ilerleme kaydedilemediği belirtilmektedir.⁸⁴ Ayrıca, özelleştirme sürecinin yavaş işleminin, Türkiye’de bilgi toplumunun oluşturulması için gereken altyapının sağlanmasını da olumsuz yönde etkilediği, ülkedeki bilgisayar kullanım oranının da AB ortalamasının altında olduğu vurgulanmaktadır.

Türk Telekom’un özelleştirilmesinin başarılı olması için Türkiye’de gerekli altyapının ve kurumsal çerçevenin oluşturulmasına yönelik yasalar hazırlanması gerektiği, Avrupa Stratejisi kapsamında bu alanda işbirliği önerileri sunulduğu hatırlatılmıştır. Ancak bu alanda arzu edilen gelişmelerin sağlanabilmesi için kısa süre içerisinde teknik müzakerelerin başlatılması gerektiğine dikkat çekilmiştir. Bunun yanı sıra Türkiye’de bilgi toplumunun oluşturulması ve Trans-Avrupa Ağlarının Türkiye’yi de kapsayacak şekilde genişletilmesi amacıyla da görüşmelerin başlatılması planlanmaktadır.

Gümrük Birliği kapsamında Topluluk mevzuatının iç hukuka yansıtılmasının tamamlanması, tüm iletişim sektörü için kapsamlı bir politikanın geliştirilmesi, bölgeler politikası ve yapısal araçların koordinasyonu, birden çok yılı kapsayan bütçe hazırlama usulleri ve

⁸⁴ Ali BULAÇ: Avrupa Birliği ve Türkiye, Feza Gazetecilik Yayınları, (İstanbul, 2001), 409.

değerlendirmenin izlenmesine yönelik ulusal bir politikanın geliştirilmesi gerekir.⁸⁵

2.2.7.Bilimsel ve Teknik Araştırmalar

Araştırma alanında yapılan harcamaların Türkiye'nin GSYİH'sının %0.34'ünü oluşturduğu vurgulanarak, araştırmaların çoğunluğunun üniversiteler ile devlet enstitülerinde yapıldığı ifade edilmiş ve özel sektörün araştırmalardaki payının düşük olduğu vurgulanmıştır. Türkiye'deki araştırma alanındaki mevcut sorunların personel ve finansman eksikliğinden kaynaklandığı, sanayi alanında teknoloji transferinin de istenilen ölçüde gerçekleşemediği görülmektedir.

Araştırma alanında Türkiye ile Topluluk arasında köklü bir işbirliği ortamı bulunduğu belirtilerek, Türkiye'nin (COST ve EUREKA gibi) Topluluk programlarının yanı sıra, Ar-Ge alanındaki çerçeve programlara uzun süredir katıldığının altı çizilmiştir. Avrupa Stratejisi kapsamında ise mevcut işbirliği olanaklarının geliştirilmesi ve Türkiye'nin Beşinci Çerçeve Programa çok boyutlu katılımının sağlanması da önem arz etmektedir.⁸⁶

2.2.8.Çevre Politikası

Türkiye'deki yasaların özellikle standartlar ile ölçüm ve denetim yöntemleri açısından Topluluk yasalarından farklılık gösterdiği, çevre konusunda Türk yasalarının AB ile tam uyumlu alanlar olduğu gibi, uyum çalışmalarının tamamlanmamış olduğu

⁸⁵ AVRUPA BİRLİĞİ GENEL SEKRETERLİĞİ: Avrupa Birliği Müktesebatına İlişkin Türkiye Ulusal Programı

⁸⁶ VAKIFBANK: Gümrük Birliği'nin Türkiye Ekonomisine Muhtemel Etkileri, Vakıfbank Araştırma Dizisi Yayın No:1, (Ankara, 1994), 190-191.

alanlar da bulunmaktadır. Mayıs 1998’de kabul edilen Ulusal Çevre Eylem Planı’nda öncelikli alanların sıralandığı, ancak bu alanda Topluluk müktesebatına uyum konusuna gereken ölçüde eğilinmediğine dikkat çekilerek, Topluluk müktesabatına tüm boyutlarıyla uyumun ancak uzun vadede ve yüksek düzeyde yatırım ile mümkün olabilecektir.⁸⁷

Bunun yanı sıra ulusal ve yerel yönetimlerin modernizasyonu, kurumlar arası yetki ve sorumluluk dağılımının belirginleştirilmesi ve eğitimli personel açığının giderilmesi gibi alanlarda ilerleme kaydedilmesi ve müktesebata uyum amacıyla Türkiye’nin bir ulusal plan geliştirmesi de gerekmektedir.

Türkiye geliştirmekte olan bir ülke olduğundan, çevre sorunlarıyla sanayileşmiş ülkelere göre daha geç karşılaşmıştır. Ayrıca; Türkiye’nin çevreyle ilgili mevzuatının büyük oranda yakın geçmişte hazırlanmış olması ve söz konusu mevzuat üzerindeki çalışmalar yürütülürken, Avrupa Topluluğu hukukunu da göz önünde bulundurmuştur. AT ile Türkiye’nin çevre mevzuatları arasındaki uyumsuzluğun temelinde standartlardaki farklılıklardan kaynaklandığı ve Avrupa Topluluğu’na uyum sağlama çalışmaları çerçevesinde mevcut mevzuata Avrupa Topluluğu mevzuatında benimsenen standartların yansıtılması ve endüstriyel alt yapının oluşturulmasıyla, söz konusu standartların uygulamaya aktarılmasının gerekli olduğu görülmektedir.

Aksi takdirde, özellikle Gümrük Birliği’nin gerçekleşmesiyle Avrupa Topluluğu’nda ve Türkiye’de farklı çevre mevzuatının uygulanması; dolayısıyla farklı çevre standartlarının belirlenmesi,

⁸⁷ VAKIFBANK: a.g.e., 95.

Üretimde endüstriyel alt yapının oluşturulması ve temiz teknolojinin transferi nedeniyle maliyeti önemli ölçüde etkileyeceğinden, Avrupa Topluluğu bünyesinde rekabeti bozacaktır. Rekabetin, Topluluk mevzuatının uygulandığı ye lkelerle Gümrük Birliği'ne dahil Türkiye arasında açıklanan nedenlerle bozulması, Topluluğun rekabet kurallarının ihlali sayılacak, doğal olarak Topluluk hukukuna da aykırılık söz konusu olacaktır.⁸⁸ Dolayısıyla, bu durumda acilen düzenlemelerin AT mevzuatı çerçevesinde tamamlanması, mevcut düzenlemelerin de uyumlaştırılması ve uygulamaya aktarılması ihtiyaı bulunmaktadır.

2.2.9.Ulaştırma Politikası

Türkiye'nin ulaştırma alanındaki Topluluk müktesabatına uyum yönünde gösterdiği çabalara rağmen, özellikle nakliye alanlarındaki eksikliklere dikkat çekilmiş, ancak ulaştırma altyapısının yeterli olduğu belirtilmiştir. Ayrıca Pan-Avrupa Ulaştırma Ağları kapsamında Türkiye'nin iki Pan-Avrupa Ulaştırma Koridoru ile Karadeniz ve Akdeniz olmak üzere iki Pan-Avrupa Ulaştırma alanı üzerinde bulunduğu ifade edilmiştir. Havacılık alanında ise ulaştırmanın geliştirilmesine yönelik bir anlaşma imzalanması için görüşmelerin başlatılmasının planlandığı belirtilmiştir.

Türkiye'deki karayollarının durumunun iyi ve komşu lkelerle olan karayolu bağlantılarının ileri düzeyde olduğu, demiryollarının durumunun iyileştirilmesi için çalışmalar yapıldığı ifade edilmiştir. Denizyolu taşımacılığına ilişkin temel sorunlar ise Güney Kıbrıs

⁸⁸ Gln EGELİ: Gümrük Birliği'nin Türk evre Politikasına Etkileri, Türkiye Orta lekli İşletmeler, Serbest Meslek Mensupları ve Yöneticiler Vakfı (TOSYÖV) Yuvarlak Masa Toplantıları, (Ankara, 1998), 49-53.

bandıralı gemilerin Türk limanlarında karşılaştığı zorluklar ve denizyolu güvenliğidir.

Avrupa Stratejisi kapsamında Türkiye'nin Pan-Avrupa Ağlarına katılımı, denizyolu taşımacılığında işbirliğinin geliştirilmesi, havacılık anlaşmasına ilişkin görüşmelerin başlatılması, uyduların konumlandırılması gibi alanlarda işbirliğinin geliştirilmesi önerilmiştir. Ancak bu alanda öncelikle ele alınması gereken sorun denizyolu taşımacılığında güvenliğin sağlanmasıdır.⁸⁹

2.2.10.Enerji Politikası

Türkiye'nin enerji ihtiyacının %42'sinin ulusal enerji kaynaklarından sağlandığı, temel enerji kaynağının linyit olduğu ifade edilmiş, nükleer tesislerin kurulmasıyla mevcut sorunların azalacağı ve enerji kaynaklarının çeşitliliğinin artacağına dikkat çekilmiştir. Bunun yanı sıra Türkiye'nin Uluslararası Enerji Ajansı'nın üyesi ve Enerji Şartı Antlaşması'na taraf ülkelerden birisidir.

Türkiye'de enerji sektöründe faaliyet gösteren şirketlerin çoğunluğunun kamuya ait olduğu vurgulanarak, kömür, petrol, elektrik ve doğalgaz alanlarında özelleştirme çabalarının başlatıldığı ve bu çerçevede bir özelleştirme programı oluşturulduğu ifade edilmiştir. Bunun yanı sıra artan enerji talebinin karşılanabilmesi için pazarın dışa açılması ve yabancı sermaye için cazip hale getirilmesi gerektiği vurgulanmış, uygulanması düşünülen yap-işlet-devret tarzı finansman modellerinin olumluluğuna işaret edilmiştir. Ancak Topluluğun enerji iç pazarına uyum amacıyla çalışmaların geliştirilmesinin yanı sıra,

⁸⁹ Avrupa Birliği Genel Sekreterliği: Avrupa Birliği Müktesebatına İlişkin Türkiye Ulusal Programı

enerji tasarrufu, yenilenebilir kaynakların kullanımının özendirilmesi gibi alanlara da öncelik tanınması gerekmektedir.⁹⁰

Avrupa Stratejisi'nin enerji alanında yasaların uyumlaştırılması konusuna öncelik verdiği hatırlatılmış, ancak bu alanda henüz belirli bir plan geliştirilmemiştir.

2.2.11.Tüketicinin Korunması

1995 yılında yürürlüğe giren tüketicinin korunmasına yönelik çerçeve kanunun AB müktesebatına uyum açısından olumluluğu belirtilmiş, ancak bu konuda yapılması gereken uyum çalışmalarının henüz tamamlanmadığı ifade edilmektedir. Uyum sürecinde önemli sorunların yaşanmayacağı ve tüketicinin korunması alanında ilerleme kaydedilmesi ile yasaların uyumlaştırılmasına yönelik çabaların geliştirilmesi amacıyla Avrupa Stratejisi kapsamında üç alanda öneri getirilmiştir.

2.2.12.Adalet ve İçişleri

6 Mart 1995 ve 30 Ekim 1995 tarihli Ortaklık Konseyi tavsiyeleri uyarınca, Adalet ve İçişleri kapsamında yer alan bazı alanlarda işbirliğinin öngörülmüştür. Bu çerçevede özellikle ilgili komiteler ve bakanlıklar düzeyinde düzenli toplantıların gerçekleştirilmesinin yanı sıra, Komisyon'un da desteği ile Konsey Dönem Başkanlığı ve Dönem Başkanlığı Genel Sekreterliği ile düzenli görüşmeler yapılmasının önemine işaret edilmiştir. Ancak siyasi kaygılar nedeniyle 1998 yılına dek söz konusu işbirliği olanaklarına işlerlik kazandırılmamıştır.

⁹⁰ www.kobinet.org.tr/kosgebabm/yayınlar/docs/AB-Enerji.pdf.

Topluluk hukuku ile adalet ve içişleri alanlarında AB müktesabatı uygulamaları konularında eğitim programlarının geliştirilmesi, özellikle polisin hesap verme sorumluluğun güvenceye alınmasına yönelik olarak adalet ve içişleri kurumlarının daha da güçlendirilmesi üzerinde durulmaktadır.

Vize mevzuatı ve uygulamasının AB mevzuatına uygun hale getirilmesine başlanması, yasadışı göçün önlenmesine yönelik olarak, göç konusunda AB müktesabatının ve eylemlerinin kabul edilmesi ve uygulanması gerekliliği ortaya çıkmaktadır.⁹¹

Yolsuzluk, uyuşturucuyla mücadele, organize suçlar, kara para aklanması, ceza hukuku ve medeni hukuk alanlarında adli işbirliği konularında uluslararası işbirliğinin daha da yoğunlaştırılması gerekmektedir.

2.3.AB Müktesabatı Kapsamındaki Diğer Sektörler

Bu başlık altında Gümrük Birliği Kararı veya Avrupa Stratejisi önerileri kapsamına girmeyen, fakat ileri düzeydeki mevzuat uyumlaştırması açısından önem taşıyan ve zamanı geldiğinde Avrupa Stratejisi çerçevesine dahil edilebilecek diğer sektörler ele alınacaktır.

Türk Şirketler Hukukunun temel hüküm ve ilkelerinin ilgili Topluluk Direktifleri ile aynı doğrultuda olduğuna dikkat çekilmiş, bu alanda tam uyumlaştırmaya ulaşılmasının güç olmayacağı ifade edilmiştir. Bununla birlikte Türkiye'nin veri tabanlarını korumaya ilişkin yasal düzenleme yapmamış ve bu alandaki Konvansiyon'u da henüz onaylamamış olduğu belirtilmiştir. Avrupa'dan alınan diploma

⁹¹ Ali BULAÇ: Avrupa Birliği ve Türkiye, Feza Gazetecilik Yayınları, (İstanbul, 2001), 409.

ve mesleki yeterlik belgelerine Türkiye’de denklik sertifikası verilmekle beraber, bazı mesleklerin halen Türk vatandaşlarına hasredilmiş durumda olduğuna değinildikten sonra her iki tarafın da işçilerin serbest dolaşımını sağlama konusunda anlaşmaya varamamışlardır.⁹²

2.3.1.Eğitim, Öğretim ve Gençlik

Sekiz yıllık zorunlu öğretime değinilmiş, bu alanda sarf edilen çabalara rağmen, öğretmen açığının kapatılamadığı ifade edilmektedir. Türkiye, 1997 yılında yürürlüğe giren 4306 sayılı Kanun ile Avrupa Birliği ülkelerinin zorunlu eğitim yaşı asgari standardını gerçekleştirme sürecine girmiştir. Zorunlu eğitim çağı nüfusunun tümüne, kabul edilebilir asgari nitelikte eğitim sunulması Türkiye’nin öncelikli eğitim hedefi olmalıdır. Eğitim süresi yönünden Türkiye, Avrupa Birliği asgari standardının gerisinde bulunmaktadır.⁹³

Türkiye, 4306 sayılı Kanun ile zorunlu eğitim konusunda olumlu bir gelişme sürecine girmiştir. Zorunlu eğitim çağı nüfusumuzun tümüne, çağımızın bilim ve teknolojisi ile ulusal kalkınma amaçlarımıza uygun nitelikte eğitim hizmeti sunulması, Avrupa Birliği’nin asgari eğitim standartlarına uyum için şarttır.⁹⁴

Avrupa Birliği, eğitimi amaçlarının gerçekleşmesinde yararlanılabilecek temel araçlardan birisi olarak görmektedir. Eğitim,

⁹² Yusuf HALAÇOĞLU: “Avrupa Birliği ve Üye Ülkelerde Hukuk ve Yönetim” Türkiye- Avrupa Birliği İlişkileri 16-17 Mart 2001 sempozyumu, Ankara Ticaret Odası ve Türk Ocakları Genel Merkezi, Ankara Ofset, (Ankara, 2001), 125.

⁹³ Milli Eğitim Bakanlığı: Milli Eğitim Sayısal Veriler, Araştırma Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı, (Ankara, 2000), 242.

⁹⁴ Oğul ZENGİNGÖNÜL: Avrupa Birliğinde Mesleki ve Teknik Eğitime Yeni Yaklaşımlar ve Türkiye İçin Uyum Analizi, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, (Ankara, 1998), 180-182.

öğretim ve gençlik politikalarının tespitinde bilgi toplumuna uyum, rekabet gücünün yükseltilmesi, insan gücünün Avrupa Birliği emek piyasasında serbest dolaşımı ve istihdamın artırılması önemli etkenlerden biridir.

Türkiye'nin Avrupa Birliği eğitim, öğretim ve gençlik programına katılımı öğrenci, öğretmen, uzman ve öğretim üyesi hareketliliğini, bilgi ve tecrübe değişimini sağlayabilir. Türkiye, Avrupa Birliği işbirliği eğitim ve öğretimin niteliğinin yükseltilmesine katkıda bulunabilir. Bu amaçla Türkiye, ulusal kalkınma amaçları doğrultusunda projeler geliştirmeli ve bu projelerin gerçekleşmesinde Avrupa Birliği ile işbirliği yapmalıdır.⁹⁵

2.3.2.Radyo-Televizyon

Medya alanında devlet tekelinin kalkmış olduğu, Türkiye'nin bu sektörde çok hızlı ilerlediği, kablolu TV hizmetlerinin yasal ve kurumsal engeller nedeniyle liberalize edilemediği üzerinde durulmuştur. Mevcut bilgiler ışığında Türkiye'nin bu alanda ne derece uyumlaştırma yapmış olduğu değerlendirilemediğinden Türk yetkililer ile bu konuda temasa geçilmesi gerektiği düşünülmektedir.⁹⁶

Türkiye'nin ulusal ve yerel TV hizmetlerini ve radyo kanallarıyla ilgili yasal çerçevesini Gümrük Birliği'nin gerektirdiği ölçüde değiştirmesi ve serbestleştirmesi gereklidir.

⁹⁵ Eyüp İLYASOĞLU: Türk Bilgi Teknolojisi ve Gümrük Birliği, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, (İstanbul, 1997), 61.

⁹⁶ Avrupa Birliği Genel Sekreterliği: Avrupa Birliği Müktesebatına İlişkin Türkiye Ulusal Programı

2.3.3.Ekonomik ve Parasal Birlik

Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası'nın hükümetten bağımsız olmadığı, parasal konularda alınacak politika kararlarının hükümet tarafından ya da hükümetle ortaklaşa alındığına değinildikten sonra, Merkez Bankası'nın hükümeti finanse ettiği, finansman açığının para basmak suretiyle kapatılmaya çalışıldığı, hükümet ve özerk olmayan kamu teşebbüslerinin kamu finansman kuruluşları ile çeşitli karmaşık ilişkiler içinde bulundukları belirtilmiş, bunların hangilerinin Anlaşma'nın imtiyazlı katılım kriterine ters düştüğünün saptanmasının ise henüz erken olduğuna karar verilmiştir.⁹⁷

Ayrıca Merkez Bankası kanununun Avrupa Merkez Bankaları Sistemine (ESCB) katılımını mümkün kılacak şekilde değiştirilmesi ve Merkez Bankasının hükümetten bağımsızlaştırılmasının tamamlanması gereklidir.

2.3.4.Vergilendirme

Türk katma değer vergisi sisteminde muafiyet alanının çok geniş olduğu, Türkiye'de yerleşik olmayan yabancı vergi mükelleflerinin KDV iadesinden yararlanamadıkları için bu verginin söz konusu kişiler üzerinde kaldığı ifade edilmiştir. KDV'nin yanı sıra, başlangıçtaki üretim vergisi ile KDV oranları arasındaki farkı telafi etmek üzere ek vergi uygulamasına gidildiğine değinildikten sonra, Türkiye'nin geniş bir yelpazedeki ürünlere tek aşamalı tüketim vergisi uyguladığı ve bu alanda Topluluk müktesebatından geri kaldığı belirtilmiştir. Özellikle Türk sisteminde dolaylı vergilerin oranının

⁹⁷ Avrupa Birliği Genel Sekreterliği: Avrupa Birliği Müktesebatına İlişkin Türkiye Ulusal Programı

çok yüksek olması ve verginin zamanında ödenmesini sağlamaya yönelik tedbirleri alma konusunda başarısız olunduğu açıklanmıştır.

2.3.5.İstatistik

Devlet İstatistik Enstitüsü'nün Eurostat ile olan işbirliği anlaşmasının hayata geçirmesi konusunda yetersiz kalındığı ve bu alanda çoğu kabul edilen Topluluk mevzuatının uygulamaya koyulmasında çok az mesafe kaydedilmiştir.⁹⁸

Özellikle GSYİH tahmini, tüketici fiyat endeksleri, kısa vadeli göstergeler, sosyal istatistikler, ticaret sicili ve ödemeler dengesi alanlarında AB ile uyumlu istatistiksel yöntem ve uygulamalar geliştirilmelidir.

Makro ekonomik istatistiklerin, istatistik alanındaki müktesebat ile daha fazla uyumu, personelin yeterli eğitiminin sağlanması ve idari kapasitelerinin geliştirilmesi gerekmektedir.

2.3.6.Balıkçılık

Türkiye'nin gelişmiş bir balıkçılık endüstrisine sahip olduğu ve bu sektördeki mevcut olumsuzlukların sağlık standartları ve verimsiz işleme yöntemleri ile ilgili olduğu üzerinde durulmaktadır.

Ortak balıkçılık politikasının yürürlüğe konması ve uygulanmasına ilişkin kapasite geliştirilmesinin tamamlanması gerektiği, Türkiye'deki balıkçılık ürünlerinin toplam kalite

⁹⁸ VAKIFBANK: Gümrük Birliği'nin Türkiye Ekonomisi'ne Muhtemel Etkileri, Vakıfbank Araştırma Dizisi Yayın No:1, (Ankara,1994), 79.

standartları ve güvenliğinin geliştirilmesine devam edilmesi hususları üzerinde durulmaktadır.⁹⁹

2.3.7.İstihdam ve Sosyal İşler

ITO'ya göre Türkiye'nin 1996 yılındaki işsizlik oranının %6.1 iken, 1997 yılında %6.4 olarak saptandığı vurgulanarak, paralel ekonominin ölçeği dikkate alındığı takdirde bu oranının daha yüksek bir seviyede olduğunun görülebileceğidir.

Sosyal güvenlik sistemine yönelik harcamaların Türkiye GSMH'sinin %7'sine tekabül ettiği, bunun vergi gelirinden ziyade, işçi ve işverenlerin katkılarından karşılandığı belirtilmiştir. Bu alandaki kurumların çoğunun iflasın eşiğinde olduğu ve devletten mali yardım beklediği ifade edilerek, bu durumun bütçe açısından güçlük yaratacağına dikkat çekilmiştir. Sistemin yapısal reforma ihtiyaç duyduğuna da değinilerek, ülkenin sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyesi göz önüne alındığında sağlık göstergelerinin çoğu tatmin edici olmaktan uzaktır.¹⁰⁰

Hükümetçe 1995 yılında kurulan Ekonomik ve Sosyal Konsey'in 1997 Mart'ında işlemeye başladığı, fakat kamu kesimi konfederasyonları arasında yasal kısıtlamalardan kaynaklanan sosyal diyalog eksikliğinin (toplu iş sözleşmesi yapma hakkının olmaması) mevcudiyetinin önemi vurgulanmaktadır.¹⁰¹ Türk yetkililerinin sosyal konuları Topluluk ile görüşme yanlısı olduğuna değinilen bu konuların Avrupa Stratejisi kapsamında ele alınması gerekmektedir.

⁹⁹ Ali BULAÇ: Avrupa Birliği ve Türkiye, Feza Gazetecilik Yayınları, (İstanbul, 2001), 406-407.

¹⁰⁰ Ali BULAÇ: a.g.e., 408.

¹⁰¹ www.ikv.org.tr/Faaliyet/Arastirma/Suresiz/Suresiz/body_suresiz-Bilgi.html

Kadınlara karşı ayrımcılığın geride kalan biçimleri ile cinsiyet, ırk veya etnik köken, din veya inanç, sakatlık, yaş veya cinsi yönelim temelindeki her türlü ayrımcılığın kaldırılması, iş hukuku, kadın ve erkeklere eşit muamele, mesleki sağlık ve güvenlik ve halk sağlığı alanlarındaki AB mevzuatının iç hukuka aktarılması, ilgili idari yapılar ve sosyal güvenliğin eşgüdümü için gerekli olan yapıların güçlendirilmelidir.

2.3.8.Bölgesel Politika ve Uyum

Türkiye'deki bölgesel demografik, sosyo-ekonomik ve altyapısal eşitsizliklerin, Doğu ve Güneydoğu Anadolu ile diğer kesimler arasında büyük farklılıklar bulunduğunu yansıttığı belirtilerek, taşradan ülkenin batı kesimlerine veya yurtdışına geniş çapta bir göç yaşandığı ve kent nüfusunun hızlı artışının söz konusu olduğu görülmektedir.

GAP projesi ve yerinden yönetime ağırlık verilmesi gibi çabalara değinilmiş, Türkiye'nin söz konusu proje ile enerji üretimi ve tarımsal verimliliği artırmakla birlikte, Fırat ve Dicle nehirlerinin Suriye ve Irak'a akışını kontrol edebilmesinin gerilim yarattığı ve bunun çevresel etkilerinin de tartışmalı olduğu belirtilmiştir. Türkiye'nin Topluluk ortalamasının altında bir gelişmişlik düzeyine sahip olduğu ve etkili bir yapısal politika uygulaması gerekmektedir.¹⁰²

Sonuçta, Türkiye'nin bu sektörlere yönelik daha fazla çaba göstermesi gerektiği, iç pazarla ilgili alanlarda etkili bir uyumlaştırmanın özellikle şirketler hukukundaki iyileştirmeye bağlı

¹⁰² Haluk KABAALIOĞLU: A'dan Z'ye Gümrük Birliği, Toprakbank, (İstanbul, 1996), 13.

olacağı ifade edilmektedir. Ayrıca kişilerin serbest dolaşımının Ankara Anlaşması kapsamındaki yükümlülükler çerçevesinde ele alınması gereken hassas bir konu olduğuna da değinilmiştir. Komisyon, öğretim, vergilendirme ve radyo-televizyon gibi konuların Avrupa Stratejisi kapsamına dahil edilebilmesi için, bunların uyumlaştırma düzeyi ve mevcut ulusal politikalar hakkında daha fazla bilgi sahibi olması gerekmektedir.

2.4.Ortak Dış ve Güvenlik Politikası

1960'lı yıllardan beri yapılmakta olan Avrupa Birliği-Türkiye Ortaklık Konseyi toplantılarının, başlıca dış politika konularında ortak çıkarlar hakkında her iki taraf arasındaki tartışmalar için bir forum niteliğinde olduğu belirtilmiştir.

Türkiye'nin Lüksemburg Zirvesi'nde davet edildiği Avrupa Konferansı'na katılmadığı belirtilen raporda 30 Ekim 1995 tarihli Ortaklık Konseyi Kararı ile Avrupa Birliği ile Türkiye arasında yılda iki kez Troika seviyesinde üst düzey resmi görevlilerinden oluşan toplantıların ve uzman düzeyinde görüşmelerin düzenlenmesinin kabul edildiği ifade edilmiştir. Aynı Karar ile Türkiye Devlet veya Hükümet Başkanı, Konsey Başkanı ve Komisyon Başkanı ile yılda bir kez, Dışişleri Bakanları seviyesinde ise yılda iki kez toplantı yapılması kararlaştırılmıştır.¹⁰³

Türkiye'nin 1995 yılından beri bu mekanizmaya aktif olarak katıldığı belirtilirken, şimdiye kadar AB'nin ortak tavır, ortak eylem ve ortak bildirilerine iştirak etme konusunda istek göstermediği

¹⁰³ Ümit ÖZDAĞ: "Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinde Güvenlik" Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri 16-17 Mart 2001 Sempozyumu, Ankara Ticaret Odası-Türk Ocakları Genel Merkezi , Ankara Ofset, (Ankara, 2001), 257-259.

vurgulanmıştır. Bu durumun ise Türkiye'yi benzer siyasi diyalog mekanizması çerçevesinde AB'nin ortak eylemlerine katılmakta olan Merkezi Doğu Avrupa lkeleri'nden ayırmakta olduğu ifade edilmiştir.

Türkiye'nin Avrupa-Akdeniz Ortaklığı konusunda önemli bir rol oynadığı ve gerçekteştirilen faaliyetlerin hepsine katıldığı, çeşitli uluslararası siyasi ve ekonomik organizasyonların üyesi olduğu ifade edilmiştir. BM, Avrupa Konseyi, Karadeniz İşbirliği Konseyi ve Ekonomik İşbirliği Örgütü'ne üye olan Türkiye'nin, Türk Cumhuriyetleri ile de yakın ilişkiler içinde olduğuna dikkat çekilen raporda¹⁰⁴ ayrıca Yunanistan ile sınır sorunları yaşandığı, Suriye ve Irak ile de çeşitli ihtilafların mevcut olduğu belirtilmiştir.

Kıbrıs sorunu, Yunanistan ile olan ihtilafları ve Güney Doğu Anadolu'daki durumun haricinde Türkiye ile AB'nin birçok dış politika konusunda benzer yaklaşımlar sergilediği vurgulanırken, Merkezi Doğu Avrupa lkeleri'nden farklı olarak Türkiye'nin, ön katılım sürecine dahil olmak istediğini daha kesin çizgilerle belli etmesini sağlayacak olmasına rağmen, AB'nin Ortak Güvenlik ve Dış Politika alanındaki çeşitli girişimlerine katılma talebinde bulunmamıştır.

¹⁰⁴ İzmir Ticaret Odası: "Türkiye –AB İlişkileri ve Gümrük Birliği Sürecinde Sektörlerimiz",Yayın no:13, (İzmir, 1995), 257-259.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE İÇİN GÜMRÜK BİRLİĞİ'NİN SONUÇLARININ GENEL BİR DEĞERLENDİRMESİ

3.1.Gümrük Birliği'nin İlk İki Yılıının Değerlendirmesi

Gümrük Birliği, Türkiye'nin lehine mi yoksa aleyhine mi olmuştur? Bu sorunun cevabını bulmak için Gümrük Birliği'nin *statik* ve *dinamik etkilerinin* nasıl çalıştığını incelemek gerekir. Yürürlüğe girdiği 01.01.1996 tarihinden itibaren geçen yaklaşık altı yılı aşkın bir zaman zarfında getirmiş olduğu köklü değişimler ile Gümrük Birliği, mikro düzeyde işletmeleri, makro düzeyde de genel ekonomik yapıyı etkilemiştir.¹⁰⁵ Bu bölümde Gümrük Birliği'nin Türkiye ekonomisi üzerinde ortaya çıkardığı olumlu ve olumsuz etkiler, dinamik ve statik etkiler çerçevesinde ortaya konmaya çalışılacaktır.

3.1.1. Gümrük Birliği'nin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Sonuçlarının Statik Etkiler Açısından Değerlendirilmesi

Faktör donanım, teknolojik seviye ile talep yapısı gibi parametrelerin sabit kaldığı varsayımı altında gümrük birliğinin, birlik içinde kaynakların yeniden dağılımı sebebiyle ortaya çıkan etkilerine statik etkiler denmektedir. Çalışmanın bu bölümünde Gümrük Birliği'nin Türkiye ekonomisi üzerindeki etkilerini tespit etmek için; statik etkiler kapsamında ele alınan *ticaret yaratıcı etki*, *ticaret*

¹⁰⁵ DPT: "Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri ", Özel İhtisas Komisyonu Raporu, (Ankara, 2000), 34-35.

saptırıcı etki, gelir dağılımı etkisi ile kamu gelirleri etkisi ve işlem maliyetleri etkisi istatistiksel veriler çerçevesinde incelenecektir.¹⁰⁶

3.1.1.1.Üretim Etkisi

3.1.1.1.1. Ticaret Yaratıcı Etki

Ticaret yaratıcı etki GB dolayısıyla yüksek maliyetli üretimin yerini, birlik içinde daha verimli ülkenin almasıdır. Birliğe üye ülkeler arasındaki ticarete uygulanan tarife ve kotaların kaldırılması sonucu, ticarete konu olan malların fiyatı düşer. Birlik içinde ticaret yaratılmasına bağlı olarak birlik üyeleri, daha ucuz kaynaktan daha fazla tüketim yapma imkanına kavuşur.¹⁰⁷ Böylece üyeler arasındaki ticaret hacmi yükselmiş olur. GB'nin uygulandığı ilk iki yıla ilişkin süreçte ticaret yaratıcı etki Tablo 1 yardımıyla açıklanabilir.

¹⁰⁶ Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı: “Avrupa Birliği ve Türkiye”, (Ankara, Ekim 1999), 90-91.

¹⁰⁷ Ahmet BAYAR: “Gümrük Birliği'nin Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri”, İlk Dört Yılın Analizi, İKV Yayınları, no:159, (İstanbul, 2000), 13-18.

Tablo 1:Türkiye'nin Dış Ticareti ve AB'nin Payı

	Genel			Avrupa Birliği				Avrupa Birliği'nin Payı		
	Milyon\$			Milyon\$				(%)		
	İhracat	İthalat	Hacim	İhracat	İthalat	Hacim	Açık	İhracat	İthalat	Hacim
1968	496	764	1,260	226	393	619	167	45,4	51,4	49,1
1971	676	1,171	1,847	329	582	911	253	46,7	49,7	49,3
1972	885	1,563	2,448	428	851	1279	423	48,4	54,5	52,2
1974	1,532	3,778	5,310	761	1748	2509	987	49,7	46,3	47,2
1980	2,910	7,909	10,819	1300	2360	3660	1060	44,7	29,8	33,8
1985	7,958	11,343	19,301	3204	3895	7099	691	40,3	34,3	36,7
1993	15,348	29,429	44,777	7,289	10,950	18,239	3,661	47,5	37,2	40,7
1994	18,105	23,270	41,375	8,269	10,279	18,548	2,010	45,6	44,2	44,8
1995	21,636	35,707	57,343	11,078	16,760	27,938	5,782	51,2	47,2	48,7
1996	23,224	43,626	66,850	11,548	23,138	34,686	11,590	49,7	53,0	51,9
1997	26,261	48,559	74,820	12,248	24,870	37,118	12,622	46,6	51,2	49,6
1998	26,974	45,921	72,895	13,498	24,075	37,573	10,577	50,0	52,4	51,5
1999	26,588	40,692	67,280	14,333	21,419	35,752	7,086	53,9	52,6	53,1
2000	27,485	54,149	81,634	14,352	26,388	40,740	12,036	52,2	48,7	49,9

Kaynak: DTM : Dış Ticaret Göstergeleri, Haziran 2000.

Tablo 1’de, Türkiye’nin Gümrük Birliği öncesinde en önemli dış ticaret ortağı olan Avrupa Birliği’nin, Gümrük Birliği’nin tamamlanmasından sonra da bu niteliğini koruduğu görölmektedir. Ancak 1993-1995 yıllarında AB’nin toplam dış ticaret hacmindeki ortalama %45 olan payının 1996-2000 döneminde ortalama %51 düzeyine yükseldiği ortaya çıkmaktadır. Avrupa Birliği gibi güçlü bir ekonominin ve istikrarlı bir ticaret ortağının dış ticaretinde en önemli paya sahip olması, Türkiye’nin dünya ekonomisinde meydana gelebilecek sorunlardan da daha az etkilenmesini sağlamaktadır. Nitekim Asya ve Rusya krizleri sırasında Türkiye’nin ekonomik performansı ile Avrupa Birliği’nin ihracatımız açısından güvenli istikrarlı bir pazar olmayı sürdürmesi bu hususu destekler niteliktedir.

Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki dış ticaret rakamları değerlendirildiğinde Gümrük Birliği sonrasında ticaretin, Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne ihracatında da sürekli bir artış kaydedilmesine rağmen ithalat lehine bir dağılım göstermektedir. Bu durumun temel sebebi, Türkiye’nin tek taraflı olarak 1971 yılı itibariyle bazı istisnalar dışında sanayi ürünlerinde Avrupa Birliği pazarına gümrüksüz giriş hakkına sahip olması, Avrupa Birliği’nin ise bu hakkı 1996 yılında elde etmesidir (1972 ve 1974 yılında Avrupa Birliği ile gerçekleştirilen ihracat rakamları dikkate alındığında söz konusu gümrük muafiyetinin etkisinin %100’ün üzerinde bir artış ile kendisini gösterdiği anlaşılmaktadır). Öte yandan gerek diğer ölkelerin tecrübeleri gerek ekonomi teorileri Avrupa Birliği gibi çok gelişmiş bir ekonomi ile Gümrük Birliği’ne gidilmesinin önceden kestirilebilir tek etkisinin dış ticaret açığı olacağını ortaya koymaktadır. Nitekim ithalat artışının herhangi bir ekonomi için tek başına kötü bir olgu olarak ele alınması cari işlemler dengesini oluşturan kalemlerin tümü dikkate alındığında yapılacak

değerlendirmelerde eksik ve hatalı sonuçlar verecektir. Bununla birlikte Türkiye'nin dış ticaret açığının ne kadarının doğrudan Gümrük Birliği'nden kaynaklandığını belirlemek oldukça güçtür. Gümrük Birliği öncesi de Avrupa Birliği ile dış ticaret açığının yaklaşık olarak Gümrük Birliği sonrası oluşan dış ticaret açığı oranında olduğu, ayrıca aynı dönemde gerek dünyada gerek Türkiye'de yaşanan makro ekonomik gelişmelerin de Türk dış ticaretinin yapısını etkilediği göz önünde bulundurulmalıdır. Bu kapsamda, 1994 yılında Türkiye'de yaşanan ekonomik kriz ve devalüasyonun ardından Gümrük Birliği ile uyumlu olmayan ekonomi politikalarının uygulanması, Türk ihraç ürünlerinin fiyat rekabetini etkilemiş ve ithalat lehine dağılımda rol oynamıştır.

Ayrıca 1998 yılında yaşanan Asya ve Rusya krizleri Avrupa ekonomilerinde durgunluk yaratmıştır. Bu dönemde, Türkiye'nin Avrupa Birliği ile ihracatının önemli bir bölümünü oluşturan tüketim mallarının Avrupa Birliği'ndeki fiyat ve gelir hareketlerinden olumsuz etkilenmesi, ihracat gelirlerinin düşük olmasına ve beraberinde dış ticaret açığının yükselmesine sebep olmuştur.¹⁰⁸

¹⁰⁸ DTM: "Avrupa Birliği ve Türkiye", (Ankara, Ekim 1999), 449.

Tablo 2: Dış Ticarete Ait Temel Göstergeler (Milyon \$)

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
İhracat	13.593	14.714	15.345	18.106	21.635	23.122	26.261	26.881	26.587
İthalat	21.047	22.870	29.428	23.270	35.705	42.733	48.558	45.921	40.687
İhr-İth	-7.453	-8.156	-4.083	-5.163	-14.073	-19.611	-22.297	-19.039	-14.100
İhr+İth	34.640	37.585	44.773	41.376	57.344	65.856	74.819	77.802	67.274
İhr/İth	64.6	64.3	52.1	77.8	60.6	54.1	54.1	58.5	65.3

Kaynak:DPT: Ekonomik ve Sosyal Göstergeler (1950-1998), 33-38.

DİE: Haber Bülteni, Mart 2001, 3.

www.dtm.gov.tr/türkiye-ab ilişkileri /dış ticaret, Şubat 2001.

Tablo 2'ye göre, son üç yılda ihracat, ithalat, dış ticaret açığı (ihracat - ithalat) ve dış ticaret hacmi (ihracat + ithalat) artmıştır; ihracatın ithalatı karşılama oranı (ihracat / ithalat) önce azalmış, sonra yine artış eğilimi göstermiştir. 1995 yılında ihracat 21.635 milyon \$ iken, 1999 yılında yaklaşık yüzde 20 artarak 26.587 milyon \$'a çıkmıştır. Aynı yıllar arasında ithalat ise yüzde 13 artarak 35.709 milyon \$'dan 40.687 milyon \$'a çıkmıştır. 1995 yılında 14.073 milyon \$ olan dış ticaret açığı, 1997'de 20.646 milyon \$'a çıkarken, 1998'de 19.039 milyon \$'a, 1999'da da 14.100 milyon \$'a düşmüştür. Dış Ticaret hacmi ise 1995'te 57.344 milyon \$'dan, yüzde 17 artarak 1999'de 67.274 milyon \$'a çıkmıştır. İthalatın ihracatı karşılama oranı da 1995'te yüzde 60.6 iken, 1996 ve 1997'de yüzde 54.1'e düşmüş, 1998'de yüzde 56.6'ya, 1999'da ise yüzde 66.9'a çıkmıştır.¹⁰⁹

1998 yılında dış ticaret rakamlarında, 1997 yılına göre gerçekleşen iyileşmenin temelinde ekonomik krize bağlı olarak ithalat

¹⁰⁹ www.dtm.gov.tr/türkiye-ab ilişkileri/dış ticaret,Şubat 2001.

miktarında görülen gerileme yatmaktadır. Tablo 2'deki veriler, GB'nin ticaret yaratıcı etkisinin birlik lehine doğduğunu göstermektedir. Türkiye aleyhine ortaya çıkan bu etkinin başlangıçta ithalatın ihracattan daha büyük bir paya sahip olduğu görülmektedir.¹¹⁰ Türkiye ekonomisinin AB ekonomisine göre rekabet gücü daha düşük olduğundan başlangıçta ithalatın ihracattan hızlı artması doğaldır. Zamanla ortak üretim, teknoloji transferi, bilgi akışı ve Ar-Ge faaliyetlerinin artmasıyla Türkiye ekonomisi daha iyi performans gösterecektir. Bu durumda ticaret yaratıcı etki daha çok Türkiye'nin lehine dönecektir.

3.1.1.1.2. Ticaret Saptırıcı Etki

Üçüncü ülke mallarına karşı konan ortak tarife sonucu, bu ülkelerin mallarının pahalı hale gelmesi ticaretin birlik içine kaymasına neden olur. Ticareti birlik dışından birlik içine kaydıran bu etkiye ticaret saptırıcı etki denir. Bu etki sonucu birlik dışında kalan ülkelerle yapılan ticaret hacminde daralma ortaya çıkmaktadır. Tarife ve kotaların bütün dünyada kaldırılmasına oranla GB'nin dünya ticaretini daraltıcı etkisi vardır.¹¹¹ Çünkü, üçüncü ülke mallarına konan ortak tarife birlik içinde daha az ve daha pahalı tüketime neden olur. Bu nedenle GB, *ikinci en iyi teori* diye de anılır.¹¹² GB, sonucunda ticaret saptırıcı etkinin ne ölçüde gerçekleştiğini Tablo 3 yardımıyla açıklayabiliriz.

¹¹⁰ DİE: Haber Bülteni, (Mart 2001), 3.

¹¹¹ Osman TEKİNEL: " AT-Gümrük Birliği ", Kahramanmaraş Sütçüimam Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları, Panel no:10, (Kahramanmaraş, 10 Mart 1995), 32-35.

¹¹² Halil SEYİDOĞLU: a.g.e., 232-233.

Tablo 3: Ülke Gruplarına Göre Dış Ticaret (Milyon \$)

	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000
<i>İhracat</i>	15.348	18.105	21.636	23.224	26.261	26.974	26.589	27.485
AB	7.599	8.635	11.078	11.549	12.248	13.498	14.349	14.401
D.OECD	608	686	841	784	750	701	719	800
Türk Cum.	605	559	742	958	1.136	1.078	822	816
O.Doğu	1.989	2.108	2.132	2.245	2.382	2.189	2.204	2.157
K.Afrika	597	725	900	985	980	1.502	1.344	1.072
D.Ülkeler	2.656	3.498	4.031	4.610	6.180	5.226	4.162	4.629
<i>İthalat</i>	29.429	23.270	35.708	43.627	48.559	45.921	40.687	54.150
AB	13.875	10.915	16.861	23.138	24.870	24.075	21.417	26.456
D.OECD	2.852	1.705	2.547	2.851	3.969	3.936	2.679	3.601
Türk Cum.	344	320	301	329	408	456	464	635
O.Doğu	2.799	2.530	2.687	3.243	2.726	1.943	1.987	3.105
K.Afrika	381	629	1.142	1.618	1.813	1.493	1.404	2.251
D.Ülkeler	4.793	3.628	7.176	7.345	8.797	8.557	8.506	12.757

Kaynak:

DTM: Dış Ticaret Göstergeleri, Haziran-2000, 10-1.

DTM: Dış Ticaret Göstergeleri, Şubat-1998, 11-2.

İzmir Ticaret Borsası: Gümrük Birliği ve Dış Ticaret, Haziran-1997, 7.

İTO: Rakamlarla Türkiye Ekonomisi, Yayın No:1999/42, 28-30.

İTO: Aylık Ekonomik Veriler, Mart -1997, 35.

Tablo 3'ye göre 1994 yılından sonra Türkiye'nin AB ile olan ihracat ve ithalatı önemli ölçüde artmıştır. Özellikle ithalattaki hızlı artış 1997 yılına kadar sürmüştür. 1995 yılında 16.861 milyon \$ olan AB ithalatı 1997 sonunda yüzde 45 artarak 24.090 milyon \$'a çıkmıştır. Aynı yıllar arasında ihracat ise, yüzde 19 artarak 13.831 milyon \$'dan 16.613 milyon \$'a çıkmıştır. 1995 yılında görülen ihracat-ithalat artışını ekonominin 5 Nisan krizinden çıkıp gelişme göstermesine ve yüksek devalüasyona bağlamak mümkündür.¹¹³

¹¹³ DPT: Ekonomik ve Sosyal Göstergeler 1950-1998, (Aralık 1997), 4.

GB'den önce de dış ticaretin büyük kısmını AB ile yapan Türkiye'nin bu eğiliminde 1995-1999 yılları arasında bir değişiklik olmadığı gibi, üçüncü ülkelerle olan ticaretinde de önemli bir farklılık gözlenmemiştir. İlk dört yıla ilişkin dış ticaret verileri GB'nin ticaret sapmasına işaret etmemektedir. Türkiye'nin AB dışındaki diğer ülke ve ülke grupları ile de ikili ilişkileri olduğu için ticaret saptırıcı etkinin belirli şekilde ortaya çıkmadığı görülmektedir.

3.1.1.2. Tüketim Etkisi

GB sonucu gümrükler indirilince nispi olarak daha ucuza gelen yabancı mallar daha fazla talep edilmektedir. GB sonucu birlik içinde pahalıya üreten üye ülkenin ve Ortak Gümrük Tarifesi sonucu ürünleri pahalı hale gelen birlik dışı ülkelerin üretimi azalmaktadır. Üretim etkisindeki bu değişikliğe bağlı olarak birlik içi fiyat herhangi bir ülkenin fiyatının altında kalırsa, bu ülke vatandaşlarının satınalma güçleri artacağından birlik içi ithalat artacaktır. Bu ithalat artışı da GB'nin tüketim etkisini ortaya çıkarır.¹¹⁴

Sermaye malları, ara mallar ve tüketim mallarına ilişkin ihracat 1994 yılından sonra düzenli bir şekilde artmıştır (Tablo 4). GSMH ve ithalat artışı aynı zamanda tüketim etkisini gösterir. GB'nin üretim ve tüketim etkisini Tablo 4 yardımıyla açıklamaya çalışalım.

¹¹⁴ Erhan YÜKSEKOKUL: "Gümrük Birliği", İstihdam Dergisi, Sayı:20, (1995), 29.

Tablo 4: İhracat ve İthalatın Mal Gruplarına Göre Dağılımı
(Milyon \$)

	1994	1995	1996	1997	1998
<i>İhracat</i>					
Tüketim Malları	9.153	11.840	12.354	13.890	14.374
Ara Mallar	8.225	8.960	9.745	11.032	11.128
Sermaye Malları	721	830	1.105	1.314	1.363
<i>İthalat</i>					
Tüketim Malları	1.381	2.416	4.226	5.334	5.325
Ara Mallar	16.565	25.077	28.736	31.871	29.574
Sermaye Malları	5.220	8.119	10.365	11.051	10.651

Kaynak: DİE: Türkiye İstatistik Yıllığı-1998, 503.
DİE: Türkiye İstatistik Yıllığı-1996, 503.
DPT: Ekonomik ve Sosyal Göstergeler (1950-1998), 37.
DİE: Türkiye Ekonomisi İstatistik ve Yorumlar, Aralık-1997, 183.

1994’de %6.1 küçülen Türkiye’nin GSMH’sı, 1995’de %8.0, 1996’da %7.1 ve 1997’de %6.0 büyümüştür;¹¹⁵ ihracatı ise 1994’den sonra hızla artmıştır (Tablo 2). Bunlar, Gümrük Birliği’nin üretim etkisinin olumlu birer göstergesi olmalıdır. GSMH ve ithalat artışı aynı zamanda tüketim etkisini gösterir. İthalatın ihracattan hızlı artması, tüketim etkisinin üretim etkisinden daha büyük olduğunu gösterir.

Tablo 4’e göre, 1994-1998 yılları arasında tüketim malları, ara mallar ve sermaye malları ihracatı önemli ölçüde artmıştır. 1994

¹¹⁵ DPT: Ekonomik ve Sosyal Göstergeler 1950-1998, (Aralık 1997), 4.

yılında 9.153 milyon \$ olan tüketim malı ihracatı yüzde 63 artarak 14.374 milyon \$'a, aynı dönem 8.225 milyon \$ olan ara malı ihracatı yüzde 35 artarak 11.128 milyon \$'a, sermaye malı ihracatı da yüzde 89 artarak 721 milyon \$'dan 1.363 milyon \$'a çıkmıştır. İthalat ise istikrarsız bir seyir izlemiştir. Özellikle ara malları ithalatı olmak üzere tüketim ve sermaye malları ithalatı 1995 yılında hızla artmıştır. Tüketim ve sermaye malları ithalatı izleyen yıllarda azalan oranlı bir gelişme göstermiştir. Ara mallar ithalatı da 1997 yılına kadar artmış, 1998'de bir önceki yıla göre yüzde 7 azalarak 29.574 milyon \$'a inmiştir.¹¹⁶

Tüketim malları, ara mallar ve sermaye malları ithalatı Gümrük Birliği'nin kabul edildiği ilk iki yılda önemli ölçüde artmıştır. Bu artış izleyen yıllarda da devam etmiştir. Bu gelişmeler Gümrük Birliği'nin tüketim etkisinin ortaya çıktığını göstermektedir.

1995-1998 döneminde dış ticareti en hızlı gelişen sektörler elektrikli ve elektronik makine ve cihazlar, makine ve kimya sanayii olmuştur. Bitkisel ve hayvansal ürünler ithalatı artarken, su ve orman ürünleri ithalatı azalmıştır. Madencilik ve taşocakçılığı sektöründe yer alan yakıt maddeleri ithalatı sürekli artmıştır. 1998 yılı içinde en önemli ihracatçı sektörler; hazır giyim, tekstil, gıda, tarım ve ana metal sanayidir.

1995 yılından sonra ithalat miktarında görülen dalgalanma, Türkiye'de ithalata dayalı sanayinin yeterince istikrar kazanmadığının, sanayinin günlük politikalardan önemli ölçüde etkilendiğinin ve

¹¹⁶ DİE: Türkiye Ekonomisi İstatistik ve Yorumlar, (Aralık 1997), 183.

Gümrük Birliği'nin uygulandığı ilk yıl ithalata dayalı sanayideki kararsızlığın bir göstergesidir.¹¹⁷

3.1.1.3. Gelir Dağılımı Etkisi

Ticaret hadleri birliğe üye ülkeler arasındaki iş bölümünün doğuracağı refah yükselişinden her ülkenin alacağı payı belirler. Gümrük Birliği sonucu ticaretin artması birlik içi üretim ve geliri arttırırken, birlik dışında bunun tersi ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte birlik içinde ucuza üreten üye ülkenin üretim ve geliri artarken, pahalıya üreten ülkenin üretim ve geliri de azalmaktadır.¹¹⁸ Dolayısıyla gelir bir yandan birlik dışından birlik içine, diğer yandan pahalıya üreten ülkeden ucuza üreten ülkeye yeniden dağılırken, birlik içi ticaretin serbestleşmesiyle ihracata çalışan sektörlerin geliri nispi olarak artmaktadır.

¹¹⁷ Esra ÇAYKAN: Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri, Boyut Yayınları, (İstanbul, 1997), 289-293.

¹¹⁸ DPT: Sanayi Politikaları, Sanayi Geliştirme Perspektifi Alt Komisyonu Özel İhtisas Komisyonu Raporu , (Ankara, 2000), 155-158.

Tablo 5: Dış Ticaretin Sektörel Dağılımı (Milyon \$)

	Tarım ve Ormancılık		Maden. ve Taşocakçılığı		Sanayi	
	<i>İhracat</i>	<i>İthalat</i>	<i>İhracat</i>	<i>İthalat</i>	<i>İhracat</i>	<i>İthalat</i>
1994	2.301	881	263	3.353	15.517	19.031
1995	2.133	1.901	391	4.090	19.089	29.706
1996	2.454	2.170	227	5.89	20.237	35.981
1997	2.679	2.419	404	5.138	23.132	40.907
1998	2.690	2.128	363	3.757	23.790	39.915

Kaynak: DİE; Haber Bülteni, Mart 1999, 13.
DPT: Ekonomik ve Sosyal Göstergeler (1950-1998), 35.

Tablo 5'e göre 1994 yılından sonra Türkiye'nin tarım - ormancılık ve madencilik - taşocakçılığı dış ticareti fazla değişmezken, sanayi ürünleri dış ticareti hızla artmıştır. Bu dönemde sanayi ürünleri ihracatı 1994 yılında 15.517 milyon \$ iken, bu değer yüzde 53 artarak 1998 yılında 23.790 milyon \$'a çıkmıştır. İthalat ise aynı dönemde yüzde 109 artarak 19.031 milyon \$'dan 39.915 milyon \$'a çıkmıştır. 1994'te 3.514 milyon \$ olan sanayi ürünleri dış ticaret açığı, 1998 yılında yüzde 588 artarak 16.125 milyon \$'a ulaşmıştır.¹¹⁹

¹¹⁹ DPT: Ekonomik ve Sosyal Göstergeler (1950-1998), 35.

Bu rakamlar, GB'den sonra sanayi ürünleri ithalatındaki artışın, ihracat artışlarından daha hızlı gelişme gösterdiğini ortaya koymaktadır. Bu artışın üç önemli nedeni vardır. Bunlar;¹²⁰

- Ekonominin GSMH'nın yüzde 6.1 oranında küçüldüğü 5 Nisan ekonomik krizinden çıkıp gelişme göstermesi,
- 6 Mart tarihinde imzalanan gümrük birliği anlaşmasından sonra piyasanın büyüyeceği, rekabetin ve dış ticaretin artacağı beklentisi,
- Sanayi mallarının üretim esnekliğinin diğer üretim alanlarına oranla daha büyük olması.

Tüm bunlar Türkiye'de gelirin sanayi sektörü lehine yeniden dağılmasının birer nedenidir. Türkiye'de sanayi sektörü ithalat miktarının ihracat miktarından daha hızlı artması; bu ürünleri birlik içinde ucuza üreten gelişmiş ülkelerin üretim ve gelirin arttığını, gelir dağılımının gelişmiş ülkeler lehine, Türkiye aleyhine geliştiğini göstermektedir. Ticaret hadleri Türkiye aleyhine sonuçlanmıştır.¹²¹

3.1.1.4. Kamu Gelirleri Etkisi

Üyeler arası ticarete tarifeler sıfırlanınca üye ülkelerin vergi kaybı doğar. Yine, üçüncü ülkelere karşı uygulanan ortak tarife, üye olmadan önceki tarifeden küçük olur veya bu ülkelere ithalat önemli ölçüde azalır ise, bu yolla da vergi kaybı doğar.

GB öncesi Türkiye'de ithalattan gümrük vergisi ve Toplu Konut Fonu olmak üzere iki tür vergi alınmaktaydı. GB ile bunların ikisi de kaldırılırken, üçüncü ülkelere karşı OGT uygulanmıştır.

¹²⁰ DPT: Sanayi Politikaları, Sanayi Geliştirme Perspektifi Alt Komisyonu Özel İhtisas Komisyonu Raporu, (Ankara, 2000), 65-66

¹²¹ DPT: a.g.e, 61-66.

Ancak, tarım ürünleri, Avrupa Kömür Çelik Topluluğu (AKÇT) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM) kapsamındaki ürünler bu uygulamanın dışında kalmıştır.

Buna rağmen GB'nin, kısa dönemde sadece kamu gelirlerini azaltmakla kalmayıp, kamu giderlerini artırması da mümkündür.

GB öncesi kamu gelirlerinin;

(1) *Toplu Konut Fonu kesintisinin kaldırılması,*

(2) *Birlik içi tarifelerin kaldırılması ve*

(3) *üçüncü ülkelere karşı OGT'nin uygulanması* olmak üzere üç nedenle azalacağı beklenmekteydi.¹²²

Ancak, 1994'de %2.31 olan Dış Ticaret Vergileri/GSMH oranının 1995'de %2.48'e, 1996'da %2.58'e ve 1996'da %2.61'e çıkması dikkate alınırsa, GB'nin dış ticaret vergi gelirlerini azaltıcı etkisi doğmamıştır. Üstelik, GB sonrası ulusal üretimin, dolayısıyla vergi gelirlerinin artması da olasıdır.¹²³

3.1.1.5. İşlem Maliyetleri Etkisi

GB sonucu, tarife ve kotalar kalkınca, gümrüklerde çalışan personel sayısı, gümrükleme giderleri ve bürokratik engeller azalabilir. O zaman, dış ticaret işlemleri daha kısa zamanda gerçekleşir ve dış ticaretle uğraşanların zaman maliyeti düşer.

Tablo 6'ya göre, 1990-1995 döneminde gümrükleme giderleri hemen her yıl iki kat artmış, Gümrük Birliği'nin uygulandığı yıllarda da artış aynen sürmüştür.

¹²² Rıdvan KARLUK: *AB ve Türkiye*, İMKB Yayınları, (1996), 626.

¹²³ Süleyman UYAR: "Gümrük Birliği'nin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri ", DTM Dış Ticaret Dergisi, Sayı:20, (Ocak 2001), 163.

Tablo 6: Gümrükleme Giderleri (Milyar TL)

Gider Türleri	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
<i>Kanunları Uygulama</i>	59	108	202	289	653	1 093	1 955	4 164
<i>Kaçakçılık ile Mücadele</i>	31	54	108	155	335	481	931	1 958
<i>Kontrol Hizmetleri</i>	2	9	13	21	48	77	143	247
Toplam	92	171	323	465	1 036	1 651	3 029	6 369

Kaynak: Osman Demir: “GB’nin Değerlendirilmesi”, Dış Ticaret Dergisi, Yıl:3, Sayı:11, 1998, 50.

Tablo 7: Gümrük Müsteşarlığı Personel Sayısı

	1994	1995	1996	1997
<i>Memur</i>	10 102	10 102	10 102	10 102
<i>Sürekli İşçi</i>	102	89	89	89
<i>Geçici İşçi</i>	25	13	13	9
<i>Sözleşmeli</i>	-	-	78	88
Toplam	10 299	10 204	10 282	10 288

Kaynak: Osman Demir: a.g.e., 51.

Tablo 7’ye göre Gümrük Müsteşarlığı personel sayısı 1995 yılında, 1994 yılına göre biraz azalmış, bunun yanında izleyen yıllarda önemli bir değişme göstermemiştir. 1996 ve 1997 yıllarında

sözleşmeli personel istihdam edilmiştir. Yukarıdaki tablo 6 ve 7'ye göre Gümrük Birliği'nin işlem maliyetlerini azaltıcı etkisinin doğmadığını söylemek yanlış olmaz. Ancak, eğer bürokratik işlemlerde bir azalma olmuş ve dış ticaretle uğraşanların zaman maliyetleri azalmışsa, o zaman ekonominin bütünü açısından işlem maliyetlerinin azaltıcı etkisi doğmuş olabilir.¹²⁴

Gümrükleme giderleri ve personel sayısında meydana gelen azalmanın nedeni, gümrük modernizasyonu ve otomasyonu kapsamında yapılan çalışmalardır. Bu çalışmalar tamamlanıp yeterli uzmanlaşma henüz sağlanamadığı için bu veriler, olması gerekenden büyüktür. Gümrük işlemlerinin otomasyonu için Fransa'dan *SOFIX* (gümrük işlemleriyle ilgili bilgisayar programı) adlı yazılım satın alınmıştır.

Pilot uygulama eğitim çalışmaları, Atatürk Havalimanı Giriş-Çıkış Gümrük Müdürlükleri'nde başlamıştır. Pilot uygulamanın ardından Türkiye genelinde bilgisayar ağı kurulacaktır. Böylece 53 gümrük idaresi bilgisayarlı sisteme geçecek ve ihracat-ithalat işlemlerinin yaklaşık yüzde 95'i bu kapsama alınacaktır.¹²⁵ Otomasyonun ileri aşamalarında ticaret çevresi ve gümrük idaresi arasındaki bilgi akışı elektronik ortamda gerçekleştirilecektir. Bu çalışmalar sonucunda işlem maliyetlerinde bir azalma gerçekleşecek, gümrükleme giderleri ve personel sayısı belli bir oranda azalacaktır.¹²⁶

¹²⁴ Osman DEMİR: "Gümrük Birliği'nin Değerlendirmesi", Dış Ticaret Dergisi, Yıl:3, Sayı:11, (1998), 50-51.

¹²⁵ Gümrük Vakfı: Geçmişten Geleceğe Gümrüklerimiz, Yayın no:2, (Ankara, 1998), 60-63.

¹²⁶ AB Kapısında Gümrükler: Dünya Gümrük Günü Etkinlikleri 2001 Edirne Paneli, T.C. Başbakanlık Gümrük Müsteşarlığı Devlet Bakanı Mehmet Keçeciler'in konuşması, 54.

3.1.2. Gümrük Birliği'nin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Sonuçlarının Dinamik Etkiler Açısından Değerlendirilmesi

Statik etkiler ekonomik yapıda bir değişiklik olmadan, tarifelerin kaldırılması dolayısıyla dış ticaret hacmi ve refah düzeyinde ortaya çıkan değişmelerle ilgilenir. Oysa, Gümrük Birliği sonucu ortaya çıkacak etkiler yalnız statik etkilerle sınırlı değildir. Ekonomik birleşme hareketleri üye ülkelerin ekonomik yapılarında, üretim kapasitesi ve kaynak verimliliklerinde köklü değişiklikler yapar. Bunlar, zaman içinde oluşan, milli geliri, kalkınma hızını ve ekonomik refahı yakından ilgilendiren dinamik etkilerdir ve bu etkiler, Gümrük Birliği'nin kaynak arzı, üretim organizasyonu, teknoloji gibi konularda ortaya çıkar. Birliklerin kurulmasından sonra ülke ekonomilerinin kazanmış olduğu dinamizmin verdiği ivme sonucu daha derin etkiler doğurmakta, üçüncü ülkelerin, birliklerin ve dünya ekonomisinin refah seviyesinin artmasına neden olmaktadır. Bu etkilere GB'nin dinamik etkileri denmektedir.¹²⁷ Dış rekabetteki artış, ölçek ekonomilerinin doğması, dışsal ekonomilerin meydana gelmesi, teknolojik ilerlemenin hız kazanması, yatırım hacminin genişlemesi şeklinde de ifade edilebilecek olan dinamik etkiler sürekli ve kalkınma hızını etkilemektedir. Aşağıda bu etkiler kısaca incelenecektir.

GB'nin Türkiye ekonomisi üzerindeki etkileri dinamik etkilerden olan; *rekabet etkisi*, *ölçek ekonomileri etkisi*, *teknolojik gelişme etkisi*, *dışsal ekonomiler etkisi*, *yatırımları özendirme ve sermaye etkisi* başlığı altında değerlendirilecektir. Dinamik etkiler

¹²⁷ Nevzat GÜRAN: Uluslararası Ekonomik Bütünleşmeler ve Avrupa Birliği, Anadolu Matbaacılık, (İzmir 1999), 13-19.

sürekli oldukları, orta ve uzun vadede ekonominin yapısında önemli değişimler meydana getirdikleri için çoğu kez statik etkilerden daha önemli sayılırlar.

3.1.2.1. Rekabet Etkisi

GB, birlik içindeki üreticileri birbirinin rekabetiyle karşı karşıya getirir. Bu yoğun rekabet ortamı bir yandan en iyi üretim tekniklerinin kullanılmasına olanak verirken, diğer yandan yeni teknolojilere geçilmesi için itici bir güç olmaktadır.

Gümrük tarifeleri, kotalar ve öteki kısıtlamalar monopolleşmeyi ve verimliliği düşük işletmeleri özendirir. Birlik öncesinde koruma duvarlarının arkasında yüksek maliyet, geri teknoloji ve düşük kalite ile üretim yapan firmalar, ya verimli çalışacak şekilde kendilerini yenileyecekler ya da piyasadan çekilmek zorunda kalacaklardır. Birlik içinde dış ticaret kısıtlamalarının kaldırılması, yerli üreticileri dış piyasa rekabetiyle karşı karşıya getirir.¹²⁸ Böylece verimliliği düşük üreticiler endüstriyi terk eder ve ancak rekabete dayanacak kadar verimli çalışanlar faaliyetlerini sürdürür. Bununla beraber yoğun rekabet ortamı ulusal monopollerin yerini birlik çapındaki daha büyük monopollerin de almasına neden olabilir. Birlik oluşumu ile ortaya çıkan rekabet avantajından en iyi şekilde yararlanmak için ortak bir rekabet politikasının izlenmesi son derece önemlidir.

Kamu teşebbüsleri ve ticari nitelikteki devlet tekellerinin, birlik vatandaşları ile Türk vatandaşları arasında ayrım yapmaz hale gelmesi, ticari nitelikli devlet tekellerinin yeniden düzenlenmesi, *İhracatta Gözetim ve Koruma Önlemlerini Değerlendirme Kurulu* oluşturularak,

¹²⁸ Halit SUIÇMEZ: "Gümrük Birliğinde Rekabet ve İstihdam", Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları, Yayın No: 579, (Ankara 1996), 7-9.

ithalatta haksız rekabetin önlenmesi ve Rekabet Kurulu'nun kurulması gibi çalışmalar aracılığıyla firmalara eşit rekabet koşulları sağlanarak tekelleşmenin önlenmesi amaçlanmıştır.¹²⁹ Bu bağlamda özellikle otomotiv ana ve yan sanayi, tarım araçları, elektrikli ve elektronik eşya, makine, metal, ağaç ürünleri, mobilya, kağıt ve kağıt ürünleri ile basım sanayi dallarında rekabetin daha da artması beklenmektedir.

GB ile üyeler arasında tarife ve kotalar kalkınca yerli üreticiler dış rekabete açılmış olurlar. Böylece ülke içindeki eksik rekabetçi oluşumlar ortadan kalkar. Düşük verimle çalışan kalitesiz malları pahalıya üreten firmalar, ya bu sorunlarını ortadan kaldırır ya da endüstriyi terk etmek zorunda kalırlar. Her üye ister istemez mukayeseli üstünlüğe sahip olduğu alanlarda üretime yönelir. Tablo 8 'de Türkiye'de sanayi dallarına göre rekabet gücü gösterilmiştir.

¹²⁹ İbrahim ALTINTAŞ: "Türk Dış Ticaret Rejimi-İthalata Ait Esaslar, Gümrük Birliği Çerçevesinde Oluşan Değişiklikler", İGEME-KTO-AİB Dış Ticaret Eğitim Programı, (Kayseri, 17-21 Haziran 1996), 3-5.

Tablo 8: Türkiye'nin Sanayi Dalları İtibariyle Rekabet Gücü

Sanayi Dalları	Küçük Ölçek		Orta Ölçek		Büyük Ölçek	
	Rekabet Gücü (%)	Rekabet Düzeyi	Rekabet Gücü (%)	Rekabet Düzeyi	Rekabet Gücü (%)	Rekabet Düzeyi
Taşıt Araçları	32,4	®	50,3	®	47,5	®
Elektriksiz Makine	34,5	-	57,4	®	21,3	®
Elektrikli Makine	27,8	-	42,9	®	75,6	®
Demir Çelik Dışı Metal	-	-	20,6	-	34,5	®
Metal Eşya	38,1	®	20,6	®	49,3	®
Taş ve Topra.Day. Dğr.	87,0	®	81,8	®	61,3	®
Demir Çelik Ara San.	41,9	-	70,8	®	27,2	®
Lastik-Plastik	12,0	-	51,7	®	58,6	®
Porselen-Cam	-	-	24,1	®	54,4	®
Kimyasal Ürünler	62,9	®	39,9	®	55,1	®
Petrol Ürn.ve Türevler	-	-	76,2	®	36,2	®
Orman Ürün.ve Mobily	0,0	-	5,6	®	84,8	®
Kağıt ve Basım	0,0	-	43,2	®	74,4	®
Giyim (AyakkabıHariç)	46,7	®	36,3	®	82,6	®
Kürk,Deri ve Ayakkabı	0,0	-	36,9	-	44,4	-
Gıda, İçki, Tütün	13,8	®	58,3	®	48,2	®
Dokuma	43,1	®	55,2	®	68,7	®

(-) Rekabet Gücü Yok, ® Eş Düzeyde Rekabet Gücü Var, (+) Yüksek Rekabet Gücü Var.

Kaynak: Osman DEMİR: a.g.e., 52.

İSO: GB'nin İmalat Sanayi Üzerindeki Etkileri ve Bu Sektörün Rekabet Gücü, (İstanbul, 1998), 8-9.

Tablo 8'e göre Türkiye'de sanayi üretiminde küçük ölçekli işletmelerden büyük ölçekli işletmelere doğru gidildikçe, rekabet gücü artmaktadır. Küçük ölçekli işletmelerde rekabet üstünlüğü olan sanayi dalları; taş ve toprağa dayalı bazı ürünler ile kimyasal ürünlerdir. Orta

ölçekli işletmelerin rekabet üstünlüğü olan sanayi dalları; elektriksiz makine, taş ve toprağa dayalı ürünler, petrol ürünleri, gıda, içki, tütün ve dokuma'dır. Büyük ölçekli işletmelerin rekabet üstünlüğü olan sanayi dalları ise; elektrikli makine, taş ve toprağa dayalı sanayi, lastik-plastik, orman ürünleri, kağıt, basım, giyim ve mobilyadır.¹³⁰

Türkiye'nin AB ülkelerine oranla mukayeseli üstünlüğü daha çok tarımsal ürünlerde olmasına karşın, tarımsal ürünler GB kapsamı dışında tutulmuştur. Yukarıda belirtilen rekabet gücü yüksek sanayi dallarında, GB sonrası verimlilik ve üretim artarken, rekabet gücü olmayan sanayi dallarında faaliyet gösteren işletmeler pazar paylarını kaybetmişler, üretimleri düşmüş, çoğu da kapanmak zorunda kalmıştır.

GB'nin Türk ticaret ve rekabet politikalarının AB ile uyumunu öngörmesi ve AB rekabet politikalarının çok büyük bölümünün Türkiye'yi de kapsamaması nedeniyle, Türk ekonomisinde kapsamlı kurumsal değişiklikler meydana getirecektir. Özellikle rekabet kuralları ile fikri mülkiyet haklarının korunması alanlarındaki Türk mevzuatının iyileştirilmesi sonucunda, Türkiye'de ekonomik faaliyetlerin gelişebilmesi için daha uygun mevzuat çerçevesi oluşacaktır.

3.1.2.2. Ölçek Ekonomileri Etkisi

Firmaların büyüklüğünden kaynaklanan unsurlar, maliyetlerin düşürülmesi, verimlilik ve üretimin artması ve bunun sağladığı tasarrufların yarattığı olumlu sonuçlara "ölçek ekonomileri" etkileri denmektedir. Ölçek ekonomileri, firmaların büyüklüğünden

¹³⁰ ISO: GB'nin İmalat Sanayi Üzerindeki Etkileri ve Bu Sektörün Rekabet Gücü, (İstanbul, 1998), 11.

kaynaklanan faktör maliyetlerinin düşmesi ve verimlilik ile üretimin artması sonucu ortaya çıkar. Geniş pazarlar, yeni satış teknikleri, makine ve donanım bolluğu, kaliteli işgücü ve uzmanlaşma ölçek ekonomisini oluşturur.¹³¹

Ölçek ekonomisi, bir firma ya da sanayi dalının iç yapısında meydana gelen değişikliklerin o firma ya da sanayi dalına sağlamış olduğu yararlardır. Belli bir üretim hacmine ulaşan firma, üretimine daha az girdi kullanarak daha fazla çıktı ile devam edebiliyorsa bu firma içsel ekonomilerden yararlanmaktadır.¹³² Büyük ölçekli üretim ekonomileri çeşitli şekilde ortaya çıkar. Örneğin geniş bir piyasa, ileri teknolojik yöntemlerle maliyetlerin düşürülmesine olanak sağlar. Kitlemel üretim dolayısıyla çeşitli pazarlama fonksiyonları daha büyük hacimde yapılabilir. Ayrıca daha az stok bulundurma ihtiyacı doğar. Bütün bunlar maliyetlerde tasarrufa yol açar.¹³³ Geniş bir piyasa, bunlardan başka üretim, planlama, yönetim, araştırma ve geliştirme gibi faaliyetlerde de yüksek derecede kalifiye elemanlar çalıştırılmasına olanak verir.

GB sonrası birlik içi piyasa genişlemesi sonucu, artan talebi karşılamak için firmaların üretimlerini arttırmaları gerekir. O zaman firmalar, eğer atıl kapasiteleri varsa, bu atıl kapasitelerini kullanarak ortalama maliyetlerini minimize edecek optimal ölçeğe varabilirler. Eğer atıl kapasiteleri yok ise, kapasite arttırıcı yeni yatırımlara yönelirler. GB sürecinde ölçek ekonomiler etkisinin ortaya çıkabilmesi için bu güne kadar geçen süre yeterli sayılamayacak kadar kısadır. Bu

¹³¹ Halil SEYİDOĞLU: a.g.e., 228.

¹³² A.g.e., 83-84.

¹³³ Mircan YILDIZ: "Ekonomik Entegrasyonlar ve AB", Dış Ticaret Dergisi, Sayı:15, Yıl: 4, Ekim 1999, Dış Ticaret Müsteşarlığı Matbaası, (Ankara 1999), 9.

etki zamanla kendini gösterecek ve rekabet gücü yüksek çok sayıda büyük firma doğabilecektir.

3.1.2.3. Dışsal Ekonomiler Etkisi

Genel anlamda dışsal ekonomi, bir üreticinin diğer bir üreticiye yapmış olduğu karşılıksız yarar ya da kayıplar şeklinde tanımlanabilir. Kitlesele üretim karşısında endüstriye hammadde sağlayan işletmeler ileri teknoloji ve büyük ölçekli üretim yöntemlerini kullanmaya başlarlar.¹³⁴ Bu ise hammadde ve ara malların bollaşmasına, kalitenin yükselmesine ve fiyatların ucuzlamasına neden olur. Örneğin Karsan, TOFAŞ için ara malı üretmektedir. TOFAŞ arabalarına herhangi bir sebeple talep veya sanayi dalındaki teknik bir gelişme karşısında üretim artarsa, Karsan'ın ürettiği ara mala olan talep artacaktır. Karsan'ın üretiminin artması, içsel ve ölçek ekonomileri nedeniyle maliyetleri ve malın fiyatını düşürecektir. Daha ucuz ara malını girdi olarak kullanan TOFAŞ'ın da otomobil fiyatları belli bir oranda düşecektir.¹³⁵

Verimlilik ve büyüme hızı üzerinde olumlu sonuçlar doğuran dışsal ekonomiler, ekonomik bütünleşmeden beklenen en önemli dinamik yararlardan biridir. Piyasanın büyümesi, sanayinin genişlemesi, nitelikli işgücü ve yetişmiş eleman sağlanması ve teknolojik bilginin yayılması gibi tüm endüstrinin yararlanabileceği olumlu bir ortam dışsal ekonomiler sayesinde ortaya çıkmaktadır. Üretim sistemleri arasındaki ileri ve geri bağlantılar nedeniyle ortaya çıkabilecek içsel ve dışsal ekonomiler özellikle verimlilik üzerinde uzun dönemli olumlu etkiler ortaya çıkarmaktadır.

¹³⁴ Halil SEYİDOĞLU: A.g.e.,84.

¹³⁵ www.dtm.gov.tr/cad/DTDERGI/ekim2000/ekonomikb.htm.

Ölçek ekonomilerinde, rekabet ve teknolojik gelişmenin etkisinin bir sonucu olarak bazı firmaların verimliliği ve ürünlerinin kalitesi artar. Bu firmalardan girdi alan diğer firmalar, daha ucuza ve daha kaliteli girdi elde ederler. Böylece ekonominin genel performansı artar. Örneğin,¹³⁶ AB ile yapılan Avrupa Kömür Çelik Topluluğu ürünleri ile ilgili anlaşmada, Türkiye’de kapasite fazlası olan uzun mamullerden yassı mamullere dönüşümle ilgili projeler sayesinde sektörün yeniden yapılanmasına yönelik yabancı yatırımların artacağı ve teknoloji transferinin gerçekleşerek dışsal ekonomilerin doğacağı, bu güne kadar gerçekleşmese bile uzun dönemde dışsal ekonomilerin ortaya çıkacağı beklenmektedir.

3.1.2.4. Teknolojik Gelişmeye Etkisi

GB, kaynak etkinliğini dolayısıyla milli geliri yükseltir. Milli gelirdeki büyüme de tasarruf ve yatırımları arttırır. GB, tarifelerin yeniden yükselmeyeceği konusunda iş adamlarına güven sağlayarak yatırımların riskini azaltıp karlılığı yükseltirken; piyasa hacminin genişlemesine, birlik içinde üretimin daha etkin ellerde toplanmasına ve bölgeye önemli ölçüde yabancı sermaye yatırımının çekilmesine neden olur.¹³⁷ Çünkü GB’nin oluşması, üçüncü ülke üreticilerinin OGT’den kaçınmak amacıyla bölge içindeki yatırımlarının artmasına neden olur. Buna özellikle 1960’larda sonra AET’ye akan Amerikan sermayesi örnek olarak verilebilir. Birlik içinde yatırımların ve buna bağlı olarak rekabetin artması, bölge içinde kaynakların daha iyi kullanılmasına yol açar. Bu da verimliliği ve refahı yükseltici bir faktördür. Ölçek ekonomilerinden yararlanılması, yoğunlaşan rekabet

¹³⁶ Elektro Mekanik Sanayiciler Derneği: Türkiye-Avrupa Gümrük Birliğinde Elektro Mekanik Sanayiinin Rekabet Durumu, (Ankara, Mart 1996), 52-53.

¹³⁷ Halil SEYİDOĞLU: a.g.e., 229.

ve belirsizliklerin azalması, yatırımları arttırıcı etki yapacaktır. Öte yandan, ekonomik bütünleşmenin sağlayacağı gelir artışları tasarrufları çoğaltacak; böylece toplam yatırımlar artacağı gibi yatırımların gelir içindeki payı da büyüyecektir.

1980’de ihracatın dörtte birinden fazlası mamul maddelerden, geri kalanı hammaddelerden oluşurken; günümüzde ihracatın dörtte üçü mamul maddelerine dönüşmüştür. Bu gelişmelere rağmen, Türkiye’nin, emek-yoğun, ilkel mallar ihracatçısı bir ülke konumundan çıkamadığı, toplam ihracatının yüzde 40’ının tekstil ürünlerinden oluştuğu ve yaptığı ithalat üzerinden ihracat yapabilen tek sektörün tekstil olduğu bir konumdadır.

OECD verilerine göre yüksek teknolojili mallarda ihracatın ithalatı karşılama oranı yüzde 10, orta- yüksek teknolojili mallarda yüzde 23, orta-ilkel teknolojili mallarda yüzde 77, ilkel teknolojili mallarda yüzde 25’tir. Yarıdan fazlasını Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler (KOBİ)’in oluşturduğu tekstil sektöründe çalışanların büyük kısmı kayıt dışı ve vergisiz çalışan kadınlardır. Çünkü Türkiye yoksul ülkelerden pazara gelen mallarla fiyat rekabetini ancak böyle sağlayabilmektedir.¹³⁸

Araştırma-Geliştirme yatırımları büyük finansman ihtiyacı gerektirdiğinden, Türkiye gibi gelişme yolundaki ülkelerde Ar-Ge ve teknolojik gelişmeye yeterli önem verilmemekte ve gerekli kaynak ayrılmamaktadır. Örneğin;¹³⁹ Ar-Ge harcamalarının GSYİH’ye oranı AB ülkelerinde yüzde 2, ABD’de yüzde 2.8, Japonya’da yüzde 3 iken,

¹³⁸ Yakup AKKUŞ: "Gümrük Birliği Türk Sanayisini Nasıl Etkiler?", Banka ve Ekonomik Yorumlar 3, Aylık Dergi, Yıl: 37, (Mart 2000), 37-42.

¹³⁹ Zafer TUNCA: "Gümrük Birliği Karşısında Türk Sanayiinin Rekabet Gücü", Banka ve Ekonomik Yorumlar, (Eylül 1996), 59.

bu oran Türkiye’de sadece yüzde 0.5’tir. Türkiye gibi ileri teknolojileri henüz üretemeyen bir ülke için alternatif çözüm yolu, gelişmiş ülkelerdeki teknolojiyi veya gelişmiş teknolojileri taklit etmektir.

Birlik içinde pazarın büyüüp rekabetin artması, firmaları teknoloji geliştirmeye, gelişmiş teknolojiye sahip diğer firmalarla ortak üretime ve daha çok Ar-Ge faaliyetlerine yöneltmektedir. Böylece bilgi akışı ve teknolojik gelişme hızlanacaktır. Yeni teknolojilerin geliştirilmesi ve uygulanması ülkelerin rekabet gücünü olumlu yönde etkiler ve daha ucuz, daha kaliteli üretim yapmak olanaklı hale gelir. GB ile pazar payları genişleyen, buna rağmen pazarda rakibi artan firmaların yapması gereken; üretim kalitesini ve verimliliği arttıracak, maliyetleri azaltacak yeni teknolojilerin hayata geçirilmesi, bunun için de Ar-Ge yatırımlarının arttırılması gerekmektedir.

3.1.2.5. Yatırımları Özendirme ve Sermaye Etkisi

Birlik içi ticaretin serbestleşip pazarın büyümesi, bir yandan birlik içi sermayenin daha verimli ve daha karlı olan üye ülkelere, diğer yandan da birlik dışı sermayenin birlik içine yönelmesine neden olur. Birlik içi yatırım, üretim ve gelir artar. Doymamış iç pazarı, ucuz hammadde ve işgücü, Ortadoğu, Karadeniz ve Asya ile olan bağlantıları Türkiye’yi yatırımlar için cazibe merkezi haline getirmektedir. Bu bağlamda Gümrük Birliği’nin Türkiye’ye giren yabancı sermaye yatırımlarını uyarması beklenmektedir. Ayrıca Gümrük Birliği içindeki Türkiye’den pay almak isteyen Japonya, ABD ve Uzak Doğu ülkeleri için de sermaye yatırımı açısından çok büyük

öneme sahiptir. Son yıllarda Uzak Doğu'dan gelen yabancı sermaye artışı bunu doğrulamaktadır.¹⁴⁰

Tablo 9: Yabancı Sermaye Yatırımları(Milyon \$)

	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
İzin Verilen	1.967	1.820	2.125	1.488	2.938	3.837	1.687	1.645
Fiili Giriş	910	912	797	837	931	937	873	982

Kaynak:

İTO: Rakamlarla Türkiye Ekonomisi, 15.

DTM: Ekonomik Bülten, Şubat-1998, 12.

Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü: Yabancı Sermaye Raporu, Şubat 1998, 6.

Tablo 9'dan da görüleceği gibi Türkiye'ye giren yabancı sermaye yatırımlarının yıllara göre değişimi düzensiz bir seyir izlemektedir. Sadece 1995 ve 1996 yıllarında üst üste 2 yıl yabancı sermaye önemli ölçüde artış göstermiş, diğer yıllarda bir yıl artarken bir yıl azalmıştır. Ayrıca Gümrük Birliği'ne geçişten sonra yabancı sermaye girişinde beklenen patlama olmamıştır.¹⁴¹

1991-1998 yılları arasında ülkeye giren yabancı sermaye yatırımları izin verilen sermayenin çok altındadır. Her ne kadar 1995 ve 1996 yıllarında izin verilen sermaye artsa da giren sermayede beklenen artış olmamıştır. Bunun en önemli nedeni Avrupa Birliği

¹⁴⁰ Musa DEMİR: "Teşvik Sisteminde AB'ne Uyum-İhracata Yönelik Devlet Yardımları", İGEME-KTO-AİB Dış Ticaret Eğitim Programı, (Kayseri, 17-21 Haziran 1996), 2-5.

¹⁴¹ Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü: Yabancı Sermaye Raporu, (Şubat 1998), 6.

teşvik mevzuatıdır. Çünkü AB’de hem devlet yardımları hem de topluluk fon ve kredileriyle sağlanan önemli teşvikler vardır. Örneğin; geri kalmış bölgelerin kalkındırılmasında kullanılan Avrupa Bölgesel Kalkınma Fonu, mesleki eğitim, istihdam ve gençlere kariyer kazandırmada kullanılan Avrupa Sosyal Fonu, tarımsal yapıyı iyileştirmede ve tarımsal üretimi güvence altına almada kullanılan Avrupa Tarımsal Yön Verme ve Garanti Fonundan yapılan teşvik ödemeleri oldukça önemlidir. Türkiye AB’ye tam üye olmadığı için bu fonlardan yararlanamamaktadır.¹⁴²

1998 yılı itibariyle Türkiye’ye giren yabancı sermaye izinlerinin yüzde 98’ini imalat sanayi ve hizmet sektörleri, geri kalan yüzde 2’sini de tarım ve madencilik sektörleri oluşturmaktadır. Yine 1998 yılında verilen toplam 1.645 milyon \$’lık yabancı sermaye izinlerinin 1.562 milyon \$’ını OECD ülkeleri bunun da yaklaşık yarısını AB ülkeleri oluşturmaktadır.¹⁴³

Türkiye’ye gelen yabancı sermaye büyük oranda imalat sanayi ve hizmetler sektöründe yoğunlaşmış, tarım ve madencilik sektörünü cazip bulmamıştır (Tablo 10). İmalat sanayinde, taşıt araçları, kimya, çimento ve gıda üretimi; hizmetler sektöründe ise otel, pansiyon, kamping vb. hizmetler yabancı sermayenin yoğunlaştığı alt sektörlerdir. 1996 yılı sonu itibariyle yabancı sermayenin ülkelere göre dağılımı; AB ülkeleri %46, İslam ülkeleri % 21, diğer OECD ülkeleri %14, Doğu Avrupa ülkeleri %6 ve diğer ülkeler %13 olmuştur.¹⁴⁴

¹⁴² A.g.e., 6.

¹⁴³ İTO: Rakamlarla Türkiye Ekonomisi, 15.

¹⁴⁴ Yusuf Ziya İRBEÇ: “Türkiye’nin Dış Ticaretinde Avrupa Birliği ve Önemi” Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri 16-17 Mart 2001 tarihlerinde düzenlenmiş olan sempozyumun bildirileri, soruları ve cevapları, Ankara Ticaret Odası- Türk Ocakları Genel Merkezi, Ankara Ofset, (Ankara, 2001), 320-322.

Tablo 10: Yabancı Sermayenin Sektörel Dağılımı (%)

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
İmalat	65,23	55,69	70,02	76,02	74,94	16,70	16,70	51.95
Hizmetler	28,72	41,15	27,10	22,41	22,73	81,47	81,47	45.73
Tarım	3,52	1,14	1,85	1,02	1,91	1,67	1,67	0.73
Madencilik	2,53	2,02	1,04	0,55	0,42	2.06	0,22	1.59

Kaynak:

DTM: Ekonomik Bülten, Şubat-1998, 12.

Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü: Yabancı Sermaye Raporu, Şubat 1998, 6.

Gümrük Birliği'nin uygulanmaya başlamasından bugüne kadar geçen süreç içerisinde Gümrük Birliği'nden beklenen olumlu sonuçlar tam anlamıyla sağlanabilmiş değildir. Türkiye'nin, Gümrük Birliği'nin olumlu sonuçlarının ortaya çıkmasını engelleyen ya da geciktiren sorunları vardır. Bu sorunlar makro ve mikro ekonomik sorunlardır. Gümrük Birliği'nin statik ve dinamik etkilerinin incelendiği yukarıdaki konularda genellikle makro ekonomik sorunlara değinilmeye çalışılmıştır.

Mikro ekonomik sorunların en önemlisi de Türk işletmelerinin yönetim sorunlarıdır. İşletmelerin, iç sorunlarını halledip küreselleşen dünyada yoğun rekabet şartlarında ayakta kalabilecek politikalar üretmeden Gümrük Birliği'nin tüm sorunları gidererek, bir sihirli değnek gibi pembe tablo ortaya koymasını beklemek doğru olmaz. Genel değerlendirmeye göre, statik etkiler açısından Gümrük Birliği'nin Türkiye'nin lehine ya da aleyhine olduğunu kesin olarak söylemek güçtür. Çünkü ticaret arttırıcı etki ile üretim ve tüketim etkilerindeki olumlu değişmelerin Gümrük

Birliği'nden mi, yoksa 5 Nisan ekonomik krizinden sonra yaşanan sıçramadan mı kaynaklandığını belirlemek güçtür.

Tarifelerin kaldırılmasına rağmen kamu, önemli gelir kaybına uğramamış, yukarıda statik etkiler başlığı altında verilen tablo ve yorumlardan da anlaşılacağı gibi Gümrük Birliği'ne girildikten sonra Türk üreticisinin, güçlü AB üreticisi karşısında rekabet edemeyip iflas edeceği, dolayısıyla Türkiye'nin Gümrük Birliği'nden zarar edeceği tezi doğrulanmamıştır.¹⁴⁵

Dinamik etkiler göz önünde bulundurulduğunda, Gümrük Birliği'nin uzun dönemde Türkiye'nin lehine olacağı söylenebilir. Çünkü doymamış iç pazarı, genç nüfusu, doğal zenginlikleri ve stratejik coğrafi konumu ile Türkiye uzun vadede Gümrük Birliği'ni kendi lehine çevirebilecektir. Gümrük Birliği'nin dinamik etkileri diye adlandırılan ölçek ekonomileri etkisi, rekabet etkisi, yabancı sermayeyi ve yatırımları teşvik etkisi Türkiye'ye bu şansı verebilecek güçtedir.

¹⁴⁵ DTM: “İhracatımızın Geleceği Üzerinde Bir Çalışma”, İhracat Genel Müdürlüğü, (Ankara, Ağustos 1998), 40-46.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE-GÜMRÜK BİRLİĞİ İLİŞKİLERİNDE DIŞ TİCARET EĞİTİMİ

Türkiye-Gümrük Birliği ilişkilerinde dış ticaret eğitimi çalışmaları yapan bir çok özel, kamu kurum ve kuruluşu mevcuttur. Bunlarla ilgili kuruluşlar aşağıda yer almaktadır.

4.1.Yüksek Öğretim Kurumlarında Dış Ticaret Eğitimi

Avrupa Birliği, eğitimi, dış ticaret amaçlarının gerçekleşmesinde yararlanılabilecek temel unsurlardan birisi olarak görmektedir. Eğitim; kalkınmanın hızlandırılması, bilgi toplumuna uyum, rekabet gücünün yükseltilmesi, insan gücünün serbest dolaşımı ve istihdamın artırılması için önemli bir etken olarak kabul edilmektedir.

Eğitim, ulusal rekabet gücünün artırılmasının temel araçlarından birisidir. Türkiye'nin Avrupa Birliği ülkeleriyle mal ve hizmet üretiminde rekabet edebilmesi için iş gücünün eğitim seviyesinin Avrupa Birliği ülkeleriyle uyumlu olması gerekir.

Bilimsel ve teknolojik gelişmelere ayak uydurabilmek için üniversitelerimizde ekonomik, sosyal ve kültürel olarak köklü değişiklikler yapılmalıdır. Gelişmiş toplumların en karakteristik özelliklerinden birisi de bilginin yoğun biçimde kullanılmasıdır. Bilimsel ve teknolojik gelişmeler dış ticaret eğitimine dinamik bir özellik kazandırmış, Yüksek Öğretim Kurumlarının eğitim amaçlarında, derslerin muhtevasında, uyguladıkları yöntemlerde ve kullanılan eğitim araç ve gereçlerinde değişikliklere yol açmıştır.

Yüksek Öğretim Kurumları Gümrük Birliği sürecinde asgari lisans seviyesinde yetişkinlik gerektiren profesyonel mesleklerde olduğu gibi becerikli ve teknik insan gücü yetiştirmek için mesleki ve teknik öğretim alanlarında kalitenin yükseltilmesine ayrı bir önem vermektedir.

Her kademede yüksek nitelikli işgücü, Gümrük Birliği sürecinde rekabet gücünün yükseltilmesinin araçlarından birisi olarak kabul edilmektedir. Bunun için de üniversitelerimizde yeni çalışma yöntemlerine uyum gösterebilecek, yeni ürünler geliştirebilecek iyi yetiştirilmiş insan gücüne ihtiyaç vardır. İleri teknolojiyi yoğun bir biçimde kullanan sektörlerdeki büyüme nitelikli insan gücüne talebi artırmaktadır. Yeni teknolojilerin yaygın kullanımı, işi ve işin gerçekleştiği ortamları farklılaştırmakta, geçmişte geçerli olan birey yeterliliklerinin eskimesine ve güncelliğini kaybetmesine sebep olmaktadır.

Bütün bu sebepler eğitimin her kademesinde, özellikle yüksek öğretim ve mesleki öğretimde, kalite kontrol sisteminin geliştirilmesine önem verilmesini ön plana çıkarmaktadır. Türkiye'nin global bir pazarda rekabet edebilmesi için eğitim ve öğretimde dünya standartlarında bir işgücüne sahip olması zorunluluğu vardır. Bu bakımdan yüksek öğretim kurumlarında yabancı dil öğretime ağırlık verilmesi, ülkemiz gençliğinin Avrupa Birliği gençlik programlarına katılımı, dış ticaret eğitimi için gerektiği ölçüde panel, seminer ve eğitim çalışmalarının sürdürülmesi, Türk üniversiteleri ve AB ülkelerindeki üniversiteler arasında kurumsal işbirliği kurulması, öğretim üyesi ve öğrenci değişiminin yapılmasına imkan sağlanmalıdır.

4.2.İktisadi Kalkınma Vakfı'nın Gümrük Birliği'ne Yönelik Eğitim Çalışmaları

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyelik hedefi doğrultusunda çalışmalarını sürdüren İktisadi Kalkınma Vakfı, Türk firmalarının gerek AB ile entegrasyon sürecine uyum sağlamalarına yardımcı olmak, gerek AB üyesi ülke firmaları ile sınai ve ticari düzeyde yakınlaşmalarını kolaylaştırmak amacıyla çeşitli projeler gerçekleştirmektedir

AB Komisyonu ve AB ülkelerindeki ilgili kurumlarla işbirliği halinde yürütülen bu projeler, firmalar ve temsilci kurumlar dahil olmak üzere, Türk özel sektörünün AB mevzuatı ve Türkiye-AB ilişkileri çerçevesinde yürürlükte olan uygulamalar hakkında bilgilendirilmesini hedeflemektedir. Ayrıca Türk firmaları ile AB üyesi ülke firmaları arasında çeşitli işbirliği modellerinin geliştirilmesine yönelik girişimleri de içermektedir.

Türkiye-AB ilişkilerindeki gelişmelere paralel olarak projelerini şekillendiren İKV, Türkiye-AB entegrasyon sürecinde bir dönüm noktasını oluşturan Gümrük Birliği'nin tamamlanmasını takiben Türk özel sektörünün yeni koşullara uyum sağlaması ve bu yeni sürecin yarattığı imkanları değerlendirebilmesine katkıda bulunmak amacıyla KOBİ'ler için "Bilgi Ağı Projesi" ni uygulamaya koymuştur.¹⁴⁶ İhtiyaç duyulan bilgilere zamanında erişimin sağlanmasını hedefleyen ve elektronik ortamda yürütülen bu proje kapsamında, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği ve KOSGEB'in yanı sıra Türkiye'nin çeşitli illerinde faaliyet gösteren sanayi ve ticaret odaları temas noktaları olarak belirlenmiş; bu temas noktaları aracılığıyla İKV tarafından hazırlanan

¹⁴⁶ www.kobinet.org.tr/kosgeb/bilgi/html.

bilgi bültenleri firmalara iletilmiş; firmaların konu ile ilgili soruları yanıtlanmış; AB'deki önemli gelişmeler ve Türkiye açısından önem taşıyan konular hakkında süratli bilgi aktarımı gerçekleştirilmiştir.

Bu proje çerçevesinde AB konusunda uzmanlaşmış Avrupa üniversiteleri ile işbirliğine gidilerek temas noktalarında projenin yürütülmesinden sorumlu kişilere AB konusunda eğitim verilmiş; ayrıca Türk özel sektörü açısından önem taşıyan konularda ilgili devlet kurumları ve AB Komisyonu'ndaki yetkili kişilerin konuşmacı olarak yer aldığı seminerler düzenlenmiştir.

Bu proje ile aynı zamanda temas noktası olarak belirlenen ve Türkiye genelinde eşit dağılımı gözetilerek belirlenmiş olan çeşitli sanayi ve ticaret odalarında AB konularında uzman personel yetiştirilmesine destek sağlanmıştır. Bu çerçevede ilgili odaların AB ile ilgili konulardaki yeterliliklerinin artırılması ve KOBİ'lerin AB ile ticari ilişkileri esnasında ortaya çıkabilecek sorunlarına, bağlı bulundukları odalar aracılığıyla hızlı ve doğru çözümler bulmalarının temin edilmesi hedeflenmiştir¹⁴⁷.

Türk özel sektörünün AB konusunda bilgilendirilmesinin yanı sıra uygulamaya dönük çeşitli projeler de gerçekleştiren İKV, AB'nin firmalara yönelik (Europartenariat, Medpartenariat, Interprise vb.) işbirliği programlarının Türkiye'deki temsilciliğini üstlenerek, Türkiye'nin bu programlar kapsamına dahil edildiği 1992 yılından bu yana yaklaşık 900 Türk firmasının ilgili organizasyonlara katılımını sağlamıştır.¹⁴⁸

¹⁴⁷ www.kobinet.org.tr

¹⁴⁸ www.ikv.org.tr

AB Komisyonu'nun girişimi ve güvencesi altında gerçekleştirilen bu organizasyonlar çerçevesinde Türk firmaları ticari, teknik, mali ve Ar-Ge alanlarında çeşitli işbirliği alternatiflerini değerlendirmenin yanı sıra kendileriyle aynı sektörde faaliyet gösteren benzer ölçekteki firmaların yapılarını, kullandıkları teknolojileri, gerek kendi ülkelerinde gerek ortak hedef pazarlardaki konumlarını ve rekabet güçlerini tanıma olanağına da sahip olmuşlardır.

AB lkelerinin ev sahipliğinde gerçekleştirilen ve uygulamaya koyulduğu tarihten itibaren katılımcı ülke açısından dünya çapında bir işbirliği platformuna dönüşen Europartenariat programlarının, Türkiye'deki tüm etkinliklerini “ulusal danışman kurum” sıfatıyla yürüten İKV, Türkiye'nin pilot proje seçildiği ilk Medpartenariat uygulamasında da proje koordinatörlüğünü üstlenmiştir.¹⁴⁹

Tüm imalat sektörlerini kapsayan firmalar arası işbirliği programlarının (Europartenariat ve Medpartenariat) yanı sıra belli sektörler üzerinde yoğunlaşan ve birden fazla ülkenin ev sahipliğinde düzenlenen (Interprise) organizasyonlarda da Türk firmalarının yer almasını sağlayan İKV, Türk KOBİ'lerinin uluslararası pazarlara açılımlarında ve başta AB firmaları olmak üzere çeşitli ülkelerden KOBİ'lerle ortaklık anlaşmaları gerçekleştirmelerine destek olmuştur.¹⁵⁰

AB Komisyonu tarafından katılımcı ülke düzeyinde yapılan performans değerlendirme sonuçlarına göre, Türkiye gerek ev sahibi gerek ziyaretçi firmalarla yapılan görüşmeler bakımından katılımcı lkeler arasında ilk beş içinde yer almıştır.

¹⁴⁹ www.ikv.org.tr/IKV/ikv.html

¹⁵⁰ www.foreigntrade.gov.tr/ticaret/dtdergi/kucuk.htm.

İktisadi Kalkınma Vakfı gerek AB Komisyonu gerek AB ülkelerindeki ilgili kurumlarla işbirliğine devam ederek Türk özel sektörüne yönelik projeleri uygulamayı sürdürmektedir.

4.3.Avrupa Birliği Komisyonu’nun Gümrük Birliği’ne Yönelik Eğitim Çalışmaları

2002 yılı, Türkiye’nin katılım stratejisi çerçevesinde gerçekleştirileceği ilerlemeler ve değişikliklerin Türk toplumu tarafından algılanması bakımından son derece önemlidir. Avrupa Birliği’nin üye ülke halklarının yaşamları üzerindeki etkileri Avrupa bütünleşmesinin esasını oluşturmaktadır. Birçok konuyu kapsayan Avrupa Birliği politikaları, kişilerin günlük yaşamlarını doğrudan veya dolaylı olarak etkilemektedir.

Avrupa Birliği ekonomiyi güçlendirmeyi ve insanların yaşam standartlarını iyileştirmeyi amaçlamakta, bu amaca yönelik genel kuralları belirlemektedir. Ancak bu üye ülkelerin uygulamalarına büyük ölçüde müdahale ettiği anlamına gelmemektedir. Örneğin, Avrupa Birliği firmaların hangi saatlerde açık olabilecekleri konusunda görüş bildirmemekte, ancak gece çalışma koşullarına yönelik düzenlemelerle ilgilenmektedir. Kamu kaynaklarıyla Boğaza bir tünel yapılmasının gerekliliği gibi bir konu da Birliği doğrudan ilgilendirmemektedir. Ancak, Brüksel açık ve net kamu ihaleleri kurallarının bulunmasını talep etmektedir.¹⁵¹

Avrupa Birliği’nin, “müktesebat” adını taşıyan uyulması zorunlu kuralları ve 1990’larda belirlediği siyasi kriterleri bulunmaktadır. Müktesebat, Brüksel tarafından ortaya koyulmuş ve tüm aday ülkelerin

¹⁵¹ www.kobinet.org.tr/kosgebabm/ab/002b.html

ivedilikle uygulaması gereken kurallar olarak görülmemelidir. Avrupa Birliği politikaları Türkiye’de uygulanması amaçlanan politika reformları için bir çeşit referans olarak alınmalıdır.

AB Komisyonu ve teknik birimleri, Ankara’daki kamu kurumlarıyla birlikte müktesebatın ulusal mevzuata aktarılması yönünde yoğun bir biçimde teknik istişarede bulunmaktadır. Söz konusu sürecin önümüzdeki aylarda hızlanması ve daha geniş bir tabana yayılması beklenmektedir. Ancak, bu aşamadaki temel unsur Türk toplumunun konuyla daha yakından ilgilenmesini ve sürece katılmasını sağlamaktır.

Müktesebatın kamuoyunca anlaşılması için teknik konulara yönelik olarak da bir tartışma platformu oluşturulması gerekmektedir. Müktesebatın en önemli konularından biri kamu ihaleleri ile ilgilidir. Vergi mükellefleri, tüketiciler, dürüst bürokratlar ve rekabetçi bir sanayi için son derece önemli olan kamu ihalesi mevzuatı kamuoyunda kısıtlı bir şekilde tartışılmıştır. Hükümet çok daha şeffaf ve etkin bir kamu ihale sistemi yolunda önemli ilerlemeler kaydetmiştir. Ancak, müktesebatın bu konuya ilişkin kısmı bütünüyle ulusal mevzuata aktarılamamıştır. Bu mevzuatın tamamen üstlenilmesi için henüz yapılması gereken çalışmalar bulunmaktadır.¹⁵²

Bu çalışmaların bir bölümü 2002 yılı içerisinde kabul edilmesi beklenen ikincil mevzuat çerçevesinde gerçekleştirilebilir. Bu kapsamda konu hakkındaki tartışmaların devam etmesi, kamu ihalesi mevzuatını işlevsel ve etkin bir hale getirerek mükemmelleştirmek açısından önem taşımaktadır.

¹⁵² www.kobinet.org.tr/kosgebabm

Sivil toplumun ve özel sektörün, kamuoyunun teknik konulara da ilgi duymasını sağlamak amacıyla çaba göstermesi gerekmektedir. Ayrıca, özel sektörün ve sivil toplumun bu konularda uzmanlaşarak hükümete önerilerde bulunması son derece yararlı olacaktır.

Uyum sürecindeki en önemli unsurlardan bir diğeri de önceliklerin belirlenmesidir. Türkiye'nin önceliklerinin kendi gereksinimlerine göre şekillendirilmesine saygı duyulması gerekmektedir. Bu bağlamda, Brüksel'in ilk olarak ne görmek istediği değil, Türkiye'nin bu yıl ve önümüzdeki yıl neleri uygulamaya koyacağını belirlemesi önemlidir. Daha zor konuların ele alınması bir sonraki yıla ertelenebilir.

Türkiye'nin öncelikleri konusunda farklı beklentileri bulunmaktadır. Çoğu kişinin beklentisi AB'nin elektrik ve gaz direktifleri çerçevesinde, Türk enerji sektörünün liberalizasyonudur. Liberalizasyon çalışmaları, Brüksel'in kuralları olarak değil, Türkiye'deki enerji sektörünün çağdaştırılması olarak algılanmalıdır. Türkiye'deki herkesin temiz içme suyundan ve arıtma tesislerinden faydalanabilmesi için bu alanda bir yatırım programı oluşturulması gerekmektedir.

Bir diğer beklenti ise, Türkiye'nin yeni ve etkin bir istihdam politikası izlemesidir. Bu konuda Brüksel'in belirlediği kesin kurallar bulunmamaktadır. Ancak vasıfsız olanların kendilerini yetiştirmeleri ve yeni iş olanakları yaratılması için gerekli kurumların oluşturulmasına yönelik başarılı uygulama örnekleri ile kamu, özel sektör ve sendika işbirliği modelleri bulunmaktadır. Benzer bir şekilde, bölgesel politika alanında Brüksel'in koyduğu kesin kurallar bulunmamaktadır. Ancak, bölgesel düzeyde sağlıklı ekonomik kalkınma planları yapılabilmesi ve bunların uygulamaya koyulabilmesi

için, Türkiye'nin gerekli bölgesel kurumlara sahip olması gerekmektedir.

Türkiye'nin gereksinim duyduğu siyasi reformlar hakkındaki tartışmalara ileriki aylarda da devam edilmelidir. Ancak, bu tartışmalar Avrupa Birliği'nin tutumuna bağlı olmamalıdır. Türkiye AB ilişkilerinde iniş - çıkışların yaşanması olağandır. Son günlerde üzerine sıkça konuşulan AB'nin terörizm listesi hakkındaki tartışma da bu kapsamda değerlendirilmelidir. Birlik bu listeyi hazırlarken çok hızlı hareket etmek zorunda kalmıştır. İleride kesinlikle geliştirilecek olan bu liste, henüz bir ön liste olmasının yanı sıra, Avrupa Birliği'nin bir araya gelerek kendi arasında ortak bir politika belirleme çabası yönünde attığı yeni adımlardan biridir. Karşılaşılan bu tip zorlukların reformlara bakışı değiştirmemesi gerekmektedir.

4.4.İGEME'nin Dış Ticaret Eğitimi Konusunda Çalışmaları

Günümüzde ihracat pazarlamasının başarı ile yürütülmesinde yetişmiş uzman elemanlara sahip olmanın önemi açıktır. İGEME, dış ticaret ile ilgili kuruluşlarda çalışan elemanların bu alandaki bilgi ve becerilerini geliştirmek, dış ticaretin hedeflenen düzeye ulaştırılmasında ve sağlıklı bir yapıya kavuşturulmasında gereksinim duyulan nitelikli iş gücünün yetiştirilmesine katkıda bulunmak amacı ile Dış Ticaret Eğitim Programları düzenlemektedir. İGEME eğitim faaliyetlerini daha da yoğunlaştırarak sürdürmekte benzer amaçla faaliyette bulunan kuruluşlar ve İhracatçı Birlikleri ile işbirliği halinde bu eğitim hizmetini bir çok ilimizde ihracatçılarımızın ayağına götürmeye çalışmaktadır.

Bu programlar genel katılıma açık olduğu gibi zaman zaman da bazı kurum ve kuruluşların talebi üzerine sadece o kuruluşların

elemanlarına veya belirli sektörlere yönelik olarak hazırlanabilmektedir.

İGEME'nin ihracatçı firma ve kuruluşlara sunduğu hizmetler arasında dış ticaret konusunda düzenlenen kurs, seminer ve workshop (iş etüdü) şeklindeki eğitim faaliyetleri ağırlıklı olarak yer almaktadır.

İGEME, bu eğitim programlarının yanısıra ihracatımızın geliştirilmesinde yararlanılabilecek “ek imkanlar”ın tanıtıldığı ya da Türkiye ihracatı için önem arzeden belirli ürünler/pazarlar hakkında ayrıntılı bilgilerin aktarıldığı güncel konu ve gelişmelere ağırlık veren seminerler/paneller de düzenlemektedir.

Dış dünyaya ilişkin bilgi sağlamanın ve dışa açılmanın bir yolu olarak uluslararası kuruluşlar ile ilişkilerin geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır. Bu çerçevede, yurtdışındaki İGEME benzeri ulusal ve uluslararası kuruluşlar ile ortak çalışmaları geliştirerek ekonomik işbirliğine katkıda bulunmak da İGEME'nin başlıca görevleri arasında yer almakta ve bu yöndeki çalışmalar Merkez faaliyetlerinde ağırlığını korumaktadır.¹⁵³

İGEME Avrupa Ticareti Geliştirme Kuruluşları (ETPO) ve ETPO'nun alt çalışma gruplarından biri olan Batı Avrupa Ticaret ve Fuar Uzmanları Grubu (WETFEG) ile yakın işbirliği içinde olup uluslararası ticaretteki gelişmeleri takip etmek ve bilgi alışverişinde bulunmak amacıyla bu kuruluşun yıllık toplantılarına iştirak etmektedir.¹⁵⁴

¹⁵³ www.igeme.org.tr/TUR/İGEME/uluslara.htm

¹⁵⁴ www.igeme.org.tr/TUR/İGEME/MAIN.htm

Uluslararası Ticaret Merkezi (ITC) ile de iyi ilişkiler içinde olan İGEME, bu kuruluşun sağladığı çeşitli teknik desteklerden yararlanmakta ve Türk ihracatçısının gereksinim duyduğu ticari bilgilerin önemli bir bölümünü ITC'den temin etmektedir. Benzer şekilde Hollanda'nın İthalatı Geliştirme kuruluşu (CBI) ile de yoğun bir işbirliği geliştiren İGEME, ilk yurtdışı ofisini bu Kuruluşun teknik ve mali desteği ile Rotterdam'da açmıştır. Türkiye ve ihracatçılarımızın Hollanda pazarında tanıtımı ve bu pazara ilişkin bilgilerin sağlanmasında CBI'nın teknik desteğinden büyük ölçüde yararlanılmaktadır. İGEME aynı türden teknik desteklerden yararlanmak amacı ile Japonya'nın Dış Ticareti Geliştirme Kuruluşu (JETRO) ile de benzer işbirliği faaliyetlerini geliştirmekte ve ayrıca değişen koşullara paralel olarak belirlenen hedef pazarlarda bulunan dış ticareti geliştirme kuruluşları ile iyi ilişkiler tesis edilmesi ve karşılıklı işbirliğine girilmesi yönünde çalışmalarını sürdürmektedir.¹⁵⁵

İGEME son dönemde, bu kuruluşlarla yürütülen işbirliği ve projeler çerçevesinde, ihraç potansiyeli olan seçilmiş ürünlere ilişkin pazar araştırmalarının seçilen ülkelerde alan çalışması şeklinde yapılmasına da ağırlık vermiştir. Bu çalışmaların sonuçları, elde edilen bilgi ve bulgular, yayınlar ve düzenlenen seminer/paneller ile ilgili iş çevrelerinin kullanımına sunulmaktadır.

4.5. KOBİ'lerin Dış Ticaret Eğitimi ve Uluslararası Ticarete Yönlendirilmeleri

Başarılı dış ticaret politikalarının oluşturulmasında gerekli bilgi ve belgelerin sadeleştirilmesi ve bu bilgilerin bazı hallerde elektronik transmisyonla daha kısa sürede temini, piyasa analizlerinin sağlıklı

¹⁵⁵ www.igeme.org.tr/TUR/İGEME/ticari.htm

yapılabilmesini, KOBİ'lerin dünya pazarlarına sunum kapasitelerini artırmasını ve onların giderek karmaşık hale gelen uluslararası ticaret prosedürünü kolaylıkla yürütmelerini sağlamaktadır. Günümüzde bilgiye ulaşımında sorun bulunmamakta, ancak bilgiyi sınıflandırarak kullanılır hale getirmekte zorluklarla karşılaşmaktadır. Bu itibarla, emek ve sermaye faktörlerinden ziyade “Bilgi Girdisi”, yatırım yapılması gereken bir konumda bulunmaktadır. Bilgi yoğun elektronik uygulamaların özellikle banka ve borsa işlemlerinde yoğun kullanımıyla, ticari alanda kaliteli bilgi talebi, mesafe, zaman/mekan kavramlarının vazgeçilmez ağırlığının azalması ile daha da artmış bulunmaktadır.¹⁵⁶

Geleneksel yöntemlerle yürütülen ticari temaslarda karşılaşılan bilgi eksikliği ve bürokratik işlemlerin fazlalığının yanında bilgiye zamanında erişilememesi ile yetersiz pazarlama, depolama ile tanıtımın optimal koşullarda yapılamaması, özellikle KOBİ'lerin ihracat imkanlarını rasyonel olarak değerlendirememelerine yol açmaktadır.

Bu konuda saptanacak ulusal ticari stratejiler bağlamında, başta gümrük ve taşıma olmak üzere, gerekli alt yapı ve örgütlenmenin hızla oluşturularak küresel ekonomik politika ve uygulamalara uyumlu hale getirilmesi ön şart olarak ortaya çıkmaktadır.

4.6.KOSGEB'in Gümrük Birliği Eğitim Programları

Globalleşme sürecinin yaşandığı günümüzde büyük önem kazanan bilginin kullanımında KOS işletmelerinin payının arttırılması için Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi

¹⁵⁶ www.kobinet.org.tr/ticari/htm.

Başkanlığı, Avrupa Birliği'nin KOBİ'lere yönelik 1997-2000 yılları için hazırladığı Yıllık Programda "KOBİ'lerin İlk Durak Noktası" tanımı ile en önemli destek programı olan Avrupa Bilgi Merkezleri (Euro Info Centre. EIC) Ağına AB'nin XXIII. Genel Müdürlüğü ile imzaladığı antlaşma ile katılmıştır.¹⁵⁷

KOSGEB Bilgi Sistemleri ve Elektronik Ticaret Süreçleri Grubu bünyesinde Eylül 1994'de kurulan Avrupa Bilgi Merkezi; Ülkemizdeki Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi işletmelerinin özellikle AB ile ilgili olmak üzere her türlü bilgi ihtiyacını ve Yurt dışındaki Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi işletmelerinin Ülkemiz İş Dünyası ile ve KOS işletmeleri ile ilgili bilgi ihtiyacını karşılamamanın yanısıra Avrupa Birliği'nin KOBİ'lerin uluslararası anlaşmalarına katkıda bulunmak için başlattığı destek programlarından İşletmeler arası İşbirliği Ağı (Business Cooperation Network; BC-NET), ve İşletmelerarası İşbirliği Merkezi (Bureau de Rapprochement des Entreprises; BRE) programlarında Türkiye temas noktasıdır.¹⁵⁸

Ülke çapında yaygın KOBİ kitlesine ulaşmak için oluşturduğu "AB Bilgi ve İşbirliği Danışmanları Ağı" ile birlikte hizmet veren KOSGEB Avrupa Bilgi Merkezi'nin bilgi ve işbirliği hizmetleri, KOS işletmelerinin Uluslararası anlaşmaları için önemli bir destek sağlamaktadır. Burada bu kısımda işbirliği eğitim çalışmaları başlıklar halinde incelenecektir.

¹⁵⁷ www.kosgeb.gov.tr/kosgeb.htm#1

¹⁵⁸ www.kobinet.org.tr/kosgebabm.htm

Girişimciliği Geliştirme Enstitüsü

KOSGEB'in girişimcilik hizmetlerini yönlendirdiği kitle, kendi işini kurmak isteyen ya da henüz kurmuş girişimciler olup, hedef kitleyi oluşturan gruplar aşağıdaki gibi özetlenebilir:¹⁵⁹

Teknoloji Geliştirme Merkezleri'nde yer alan girişimciler

Özelleştirme sonunda işsiz kalacak potansiyel girişimciler

Kalkınma bölgelerindeki potansiyel girişimciler

Meslek Lisesi, Teknik Eğitim Fakóltesi, Üniversite son sınıf öğrencileri

Kadın girişimciler

Diğer potansiyel girişimciler

"Girişimci Geliştirme Projesi" altında somutlaştırılan programın hedefleri, girişimcilik eğitim paketinin geliştirilmesi ve eğitim verecek uzmanların yönlendirilmesi ile geliştirilen programın uygulanması olarak saptanmış olup, programın modülleri;

Motivasyon ve İş Fikri Eğitimi

İşletme Becerileri Eğitimi

İş Planı Hazırlama ve Sunuşu

Danışmanlık ve Finans Desteği olarak oluşturulmuştur.

¹⁵⁹ www.kobinet.org.tr/hizmetler.htm

Teknolojik Girişimciliğin Desteklenmesi

Teknolojik girişimciliğin desteklenmesi amacıyla, ürün, üretim yöntemi ve teknolojiye yenilik yapmayı amaçlayan, yaratıcılık yeteneğine sahip girişimcilerce kurulacak teknoloji yönelimli Küçük ve Orta lekli Sanayi (KOS) işletmeleri ile mevcut KOS işletmelerinin bu yöndeki girişimlerine, KOSGEB Teknoloji Geliştirme Merkezlerinde yer vermek suretiyle, katma değeri yüksek ve yenilikçi üretimi hedefleyen teknoloji yönelimli KOS işletmelerinin kurulmasının ve gelişimlerinin teşvik edilmesi, mevcut KOS işletmelerinde Türkiye için yeni olan teknoloji kullanımı ve Ar-Ge'nin ticarileştirilmesi ile bölgesel ekonomiye teknoloji yönelimli yeni işletmeler, yeni istihdam olanakları ile katkıda bulunulması hedeflenmektedir.¹⁶⁰

Laboratuvar Hizmetleri

Türkiye genelinde bulunan Küçük İşletmeler Geliştirme Merkezlerimizde bulunan ve ulusal/uluslararası standartları esas alan düzenleme ve işleyişe getirilen Laboratuvarlarımız aracılığı ile sanayicilerimize hizmet verilmektedir. Bu Laboratuvarlarımızın bir çoğu TSE Yeterlilik Belgesine sahip olup, bir kısmı TS-ISO 9001 Kalite Sistem Belgesine sahiptir.¹⁶¹

Danışmanlık Hizmetleri

İşletmelerin hammadde seçiminde ürün pazarlamasına kadar her safhada karşılaştıkları sorunların çözümüne yönelik olarak; rn

¹⁶⁰ İGEME: İgeme'den Bakış Dergisi, Dış Ticaret Haftası zel Sayısı, Yıl:4, Sayı:15, Temmuz-Eylül 2000, 59.

¹⁶¹ www.foreigntrade.gov.tr

kalitesinin geliştirilmesi, maliyetin düşürülmesi, ISO 9000 Kalite Güvence Sistemi kurulması, CE işareti ve Yönetim Danışmanlığı gibi konularda danışmanlık hizmetleri verilmektedir. KOSGEB bu hizmetler için ülkemizde mevcut mühendis, ekonomist, işletmeci, maliyeci vb. dallardaki uzmanları bir uzman envanteri oluşturarak KOS işletmelerinin istifadesine sunmaktadır.

Kalite Geliştirme Hizmetleri

Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi İşletmelerinin uluslararası kalite ve standartlarda mal üretmelerini temin etmek üzere kalite bilincini geliştirme, kalite güvenilirliği kavramına uygun etkinlik kazandırma ve buna yönelik malzeme, tasarım, üretim metodları, bakım-onarım ve pazarlama faaliyetlerinde gereken desteği sağlama, kalite ve teknoloji düzeyini yükselterek verimliliği artırma yönünde hizmetler verilmektedir.¹⁶²

Modernizasyon-Teknoloji Geliştirme

Geleneksel üretimin modernizasyonu ve yöresel kalkınmaya destek amaçlı bölgesel / yöresel modernizasyon faaliyetleri, Gümrük Birliği ile birlikte KOS'ların rekabet güçlerinin geliştirilmesi yönünde önemli bir destek sağlamaktadır. Bunun yanısıra mevcut teknolojilerin geliştirilmesi, Ar-Ge ve üretimde kaliteyi arttırmaya yönelik destek hizmetleri verilmektedir. Söz konusu faaliyetler kapsamında işletmelerin tezgah, teçhizat yenileme işlemlerinde Finansal kiralama (leasing) yöntemi uygulanmaktadır.¹⁶³

¹⁶² www.kaler.org.tr/kalite/htm

¹⁶³ www.kosgeb.gov.tr.

Eğitim

Küçük ve orta ölçekli sanayi işletmelerinin değişen koşullarda belirlenen eğitim ihtiyaçlarına yönelik sınıf içi, laboratuvar veya işbaşında olmak üzere teknik, yönetim, mali ve mevzuat konularında bir hafta süreli eğitim programları, tanıtım ve bilgilendirme amacıyla kısa süreli konferans/paneller düzenlenmektedir. Eğitimde kullanılmak üzere yayınlar ve görsel işitsel materyaller hazırlanmakta ve geliştirilmektedir.

Uluslararası Gözetim Hizmetleri

KOSGEB Geliştirme Merkezleri aracılığıyla dış ticarete gözetime konu malların kalitesinin, miktarının, döviz kuru ve mali koşullar da dahil olmak üzere fiyatının ve/veya gümrük sınıflandırmasının doğruluğunun saptanması ile ilgili gözetim hizmetleri verilmektedir.

Sanayi Alanları Projelendirme Hizmetleri

Bu amaç çerçevesinde; Bölgesel Kalkınma Enstitüsü tarafından Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin yer aldığı sanayi sitelerinin ve bölgelerinin nazım ve uygulama imar planları bu planlarda yer alan binalara ait mimari, statik, betonarme, tesisat projeleri ile yine bu alanlar için altyapı (yol, içme suyu, kanalizasyon ve yağmursuyu drenaj) projeleri yapılmakta ve tüm projelere ait ihale çalışmalarına esas olmak üzere metrajlar ve keşif dosyaları hazırlanmaktadır.

Pazar Araştırma ve İhracatı Geliştirme Enstitüsü

Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi İşletmelerinin yurtdışı pazarlardan daha fazla pay almaları için uluslararası fuarlarda

ürünlerinin sergilenmesine destek verilmekte, ihracat bağlantıları yapmalarına yardımcı olunmaktadır.

Gümrük Birliği ile İlgili Hizmetler

GB'ne girildiğinde yabancı rakipleri ile hem iç hem de dış pazarlarda çetin bir rekabete girecek olan KOS İşletmelerinin rekabet güçlerini geliştirmek amacıyla çeşitli programlar uygulanmaktadır. Bölgesel eğitim programları ve danışmanlık hizmetleri vermenin yanı sıra Avrupa Birliği mevzuatının KOS'ları ilgilendiren yönleri hakkında da bilgi sağlanmaktadır.

Bölgesel Kalkınma Enstitüsü

Bölgesel kalkınma hizmetleri kapsamında, kalkınmada öncelikli yörelerde potansiyel girişimcilere yatırım yönlendirme, ön proje ve fizibilite hazırlama, duran ve yarım kalmış yatırımlara çözüm üretme gibi konularda danışmanlık hizmeti verilmektedir.

Sektörel Kalkınma hizmetleri kapsamında, belirgin dar boğazlar içerisindeki sektörler ele alınarak, teknik ve teknolojik bilgilendirme ve meslek içi eğitim seminerleri ile sektör çalışanlarının yeni teknolojik gelişmelere uyumlarının sağlanmasına çalışılmaktadır.

Ayrıca yeni istihdam alanlarının oluşmasına katkı sağlayarak Türkiye'de ciddi boyutlara ulaşan işsizlik sorununa çözüm önerileri geliştirmek ve uygulamak, Köylerde yaşayanların gelir seviyelerini yükselterek kalkınmalarını sağlamak, göçü önlemek ve diğer yörelerle gelişmişlik farkını asgari düzeye indirmek için proje çalışmaları yaparak küçük ve orta ölçekli işletmelerin istihdam sağlama

potansiyelini harekete geçirmek ve eğitim, danışmanlık vb. hizmetler vererek yeni girişimcilerin iş kurmalarını teşvik etmektir.¹⁶⁴

Kurulu Hizmet Birimleri;

Küçük İşletmeler Geliştirme Merkezleri (KÜGEM)

Teknoloji Geliştirme Merkezleri (TEKMER)

Enstitüler;

Bölgesel Kalkınma Enstitüsü

Girişimciliği Geliştirme Enstitüsü

Pazar Araştırma ve İhracatı Geliştirme Enstitüsü

4.7.Avrupa Birliği İlişkileri Çerçevesinde Kamuoyunun Eğitimi

Avrupa Birliği'ne uyum süreci çok zorlu, teknik çalışmalar gerektiren bir süreçtir. Kamuoyunun bu gerçeklerden haberdar olması gerekmektedir.

Cumhuriyetin kuruluş yıllarında çağdaş uygarlık seviyesini yakalamak için hukuk sistemini değiştiren Türkiye bugün de, aday olduğu AB'nin ve üyesi olduğu Avrupa Konseyi'nin demokrasi, insan hakları ve piyasa ekonomisi alanlarındaki normlarını özümseyerek kendine yeni bir altyapı oluşturma çabası içindedir. Bu kapsamlı

¹⁶⁴ www.kosgeb.gov.tr

değişimle Türk toplumu, hak ettiği çağdaş uygarlık düzeyini yakalayacak, dünyada daha saygın, daha rekabet edebilir bir hale gelecektir. Elbette değişim sıkıntılı ve zor bir süreçtir ancak gerekli irade mevcuttur. Ayrıca söz konusu sürecin zaten başlamış olduğunu anımsamak gerekmektedir.

Türkiye 2000 yılından bu yana AB'ye uyum sürecinde gerçekten önemli bir mesafe almıştır. Helsinki Zirvesi'nde adaylığı teyit edilen Türkiye'ye bir katılım ortaklığı stratejisi önerilmiştir. Bu strateji doğrultusunda hem siyasal, hem ekonomik anlamda köklü bir reform projesi olan Ulusal Program oluşturulmuş, Ulusal Program'ın uygulamaya geçirilmesiyle birlikte son 10 ayda AB'ye uyum normlarında büyük mesafe katedilmiştir. Anayasa reformlarının yanı sıra Medeni Kanun'da gerçekleştirilen değişiklik ile hukuki altyapının, Kopenhag Kriterleri ile uyumlu hale getirilmesi yönünde çok önemli adımlar atılmıştır.¹⁶⁵

Avrupa Birliği de tarihinin en büyük genişleme olgusunu yaşamaktadır. Türkiye'nin 2004 yılı itibariyle 25 üyeli bir AB ile karşı karşıya kalma olasılığı mevcuttur. Hemen arkasından, şu an müzakereleri sürdürülen ve belki de 2007 yılı itibariyle tam üye olabilecek diğer aday ülkelerle ilgili kararların alınması öngörülmektedir. Bu süreç içerisinde, tam üyelik müzakerelerine başlamamış tek aday ülke Türkiye'dir. Bu farklı konumda genişleme sürecinden kopulmaması, Türkiye insanının çıkarları açısından son derece önemlidir. Bu çerçevede 2002 yılında büyük atılımlar

¹⁶⁵ www.ikv.org.tr/Faaliyet/Diger/Toplantı/body_toplantı.htm.

gerçekleştirerek, yıl sonu itibariyle müzakerelerin başlaması için çaba göstermek hayati önem taşımaktadır.¹⁶⁶

Aday ülkelerin büyük çoğunluğu müzakereleri bitirmek üzeredir. Müzakere süreci bazı adaylar için beş, bazı adaylar içinse on sene sürebilir, ancak önemli olan müzakerelere başlayabilmektir. Türkiye'nin şu andaki stratejisi, AB ile bir an önce müzakerelere başlayabilecek konuma gelmek olmalıdır. İlgili politikaların toplumumuzun bazı konulara çok duyarlı olduğu dikkate alınarak üretilmesi gerekmektedir. Türkiye bu kararı sağduyusuyla, engin deneyimiyle, tarih bilinciyle, geleceğini şekillendirmekte her zamanki kararlılığıyla verecek ve en kısa zamanda tam üyelik müzakerelerine başlayacak konuma gelecektir. Herkesin amacı Türkiye'nin ve Türk insanının daha güçlü olması ise, yapılacak çalışmalarda bir uzlaşmaya varılmalıdır. Ortak bir politika sürdürülmesi, Türkiye'nin ufkunu açacak ve müzakerelere başlama sürecinde zaman kazandıracaktır.

AB'ye uyum süreci son derece önemli teknik sorunlar içermekte, tarımdan çevreye, sanayiden bölgesel politikaya uzanan bir dizi alanda büyük değişimler ve buna uygun şekilde AB müktesebatını dikkate alan yasa değişiklikleri gerektirmektedir. Ayrıca ilgili kurumlarda AB müktesebatını çok iyi bilen elemanlara ihtiyaç bulunmaktadır. Diğer aday ülkeler, örneğin Polonya, benzer kurumlarda çalışan elemanlar açısından Türkiye'den ileri durumdadır. Türkiye'nin kaybedecek zamanı yoktur. İlerleme için her şeyden önce bilgi, sağlam bir hukuk kültürü ve donanım gerekmektedir.

¹⁶⁶ Avrupa Birliği Genel Sekreterliği: Avrupa Birliği Müktesebatına İlişkin Türkiye Ulusal Programı

Müktesebata uyum, Türkiye’de gerçekten tartışılması, incelenmesi gereken bir konudur. AB normlarına uyum, çevre, sanayi konularında, bölgesel politikalarda, eğitimde, sosyal şartlarda, istihdamda herkesin günlük yaşamını etkileyecektir. Bu süreç, daha kaliteli yaşam şartlarını belirleyecek önemli bir değişime karşılık gelmektedir. AB’ye uyum sürecinin, temelde insanımızın günlük yaşamını, toplumsal davranışlarımızı tümüyle etkileyecek bir süreç olduğu unutulmamalıdır. Türkiye bu değişimi kısa zamanda sağlayacak güçtedir. Gerek kurumlarımızda, gerek sivil toplum ve özel sektörümüzde bu heyecan vardır. Bu aşamada yapılması gereken değişimin teknik yönlerine de hakim olarak ve bu konuları tüm kurumların katılımıyla, bir şeffaflık anlayışı çerçevesinde tartışarak uygulamaya koymaktır.¹⁶⁷

4.8.Dış Ticaret Eğitiminin Gümrük Birliği Çerçevesinde Oluşturduğu Kurumsal Mekanizmalar

Bütün bu açıklamalar ve değerlendirmeler sonucunda Gümrük Birliği’nin, dış ticaret eğitimi çerçevesinde oluşturmuş olduğu mekanizmaları şöyle açıklayabiliriz:

Gümrük Birliğinin Türk ekonomisine kazandırdığı önemli bir gelişme Kasım 1997’de çalışmalarına başlayan Rekabet Kurulu’ dur. KOBİ’ler, monopol, kartel ve özellikle çokuluslu şirketlerin yüksek rekabetine karşı, Kurul’ca korunmaktadır.

Türk Sanayisi, standardizasyon, ölçüm, kalibrasyon, kalite, akreditasyon, test ve sertifikalandırma konularında, Topluluk mevzuatına 2001 yılına kadar uymak zorundadır. AB, artık sanayi

¹⁶⁷ www.ikv.org.tr/IKV/ikv.html

malları üzerinde; CE (İnsan sağlığına ve çevre şartlarına uygunluk işareti), ISO 14 000 (çevre standartları), ECO LABEL (çevreye zarar vermeyen ürün işareti), EC AUDIT-EA- (İnsan sağlığına uygunluk damgası) gibi ibareleri görmek istemektedir. Türk sanayi işletmelerinin %99'unun KOBİ olduğu ve bu işaretlerden birini (CE) almak isteyen bir işletme için maliyetin, toplam özvarlığına denk gelmesi, konunun ciddiyetini artırıyor.¹⁶⁸

İmalat sanayi işletmelerinin % 99.5'ini oluşturan KOBİ'ler içinde, küçük işletmeler yaklaşık %25, orta boylu işletmeler de %55 oranlarında dış ticarete katılmaktadırlar. ISO'ya göre büyük ve orta boy işletmelerin %50'den fazlası, küçük işletmelerin ise sadece %30'u AB firmaları ile rekabet edebilecek seviyededir.

Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler şu anda üretim girdileri ve ürün rekabeti açısından önemli sorunlar yaşamaktadırlar. İhracatlarını olumsuz yönde etkileyen faktörleri ise; dış talep yetersizliği, ürün fiyatının yüksekliği, pazarlama, üretim yetersizliği, kalite, kredi ve kapasite yetersizliği olarak sıralayabiliriz. Ayrıca, AB'nin Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmelerin desteklenmesi amacıyla taahhütlerini yerine getirmemesi de, KOBİ'lerimizi büyük ölçüde etkilemiştir.

AB Komisyonu'nca KOBİ'lerin desteklenmesi amacıyla -EUROPARTENARIAT- firmalar arası işbirliği programları gerçekleştirilmektedir. Ayrıca, Türk firmaları ile AB ülkeleri firmalarının arasında ticari ve sınai işbirliği imkanlarını geliştirmek

¹⁶⁸ www.tse.org.tr.

üzere Türkiye'de EU-TURKEY BUSINESS PARTNERSHIPS- başlıklı bir dizi programlar düzenlenmektedir. ¹⁶⁹

MEDA programı çerçevesinde Gaziantep, İstanbul ve İzmir'de, AB-TR iş merkezleri kurulması öngörülmüştür. İş merkezleri; sistemlerin yenilenmesi, ihracat, AB tasarım ve kalite standartlarına uyum ve yatırım geliştirilmesi gibi konularda KOBİ'lere destek sağlayacaktır. Komisyon 99 yılında özellikle KOBİ'ler için veri internet servisi oluşturmuştur. Bu program ve yapılanların sanayimiz için bir fırsat olduğu ve bütün olumsuzluklara rağmen, GB'nin bir getirisi olduğu unutulmamalıdır.

Türk özel sektörü de kendine has çözümler yaratabilmiştir. Yoğun rekabete yenilmemek için "Çok Ortaklı Holdingler" kurmuş, başarılı da olunmuştur. Doğu Yatırım Holding, Güç Birliği Holding ve "sektörel dış ticaret ortaklığı" ruhunu aşıl原因an Tekstil Birliği, EGS Holding bunlardan ilk akla gelenleridir. Dış ticarete sektörel olarak oluşturulan birlikler; devlet yardımları, finansman, rekabet vb. açılardan ortaklığın sağladığı birçok faydalar elde etmişlerdir: 1998'de 27 şirkete "dış ticaret statüsü" verilmiştir.

Diğer taraftan, akreditasyon kuruluşları uluslar arası teşkilatlarda bir araya gelmiş ve yapılan akreditasyonların karşılıklı olarak tanınmasını temin eden çalışmalar ve anlaşmalar gerçekleştirmişlerdir. AB'ne üyelik süreci içinde uygunluk değerlendirmesi faaliyetlerine nitelik kazandırmak ve ulusal ekonomiye yarar sağlamak amacıyla Ekim 1999 tarihinde Türk Akreditasyon Kurumu (TURKAK) Kanun Tasarısı kabul edilmiş ve 2001 yılı başında başvuruları kabul ederek 2002 yılı sonuna kadar,

¹⁶⁹ www.ikv.org.tr/IKV/htm

hizmet vermek için ihtiyaç duyulan fiziki altyapıyı oluşturmaya ve kilit personeli istihdam etmeye öncelik tanımıştır.¹⁷⁰ TURKAK'ın ana hedeflerinden birisi de Avrupa Akreditasyon İşbirliği'nde üyelik statüsünü olabildiğince erken bir tarihte elde etmektir.

Global dünyadan ayrı kalması mümkün olmayan Türkiye, Gümrük Birliği ortaklığını tercih etmiştir. Türk sanayisi, Gümrük Birliği sayesinde küresel ekonominin farkına varmış, genç olması ve çeşitli sebeplerle birçok olumsuzluklar yaşamış, az da olsa fırsatlar ve faydalar yakalamıştır. GB'nin sanayimize getirisi / götürüsü daha ileriki yıllarda, daha sağlıklı ve net biçimde anlaşılabilecek ve Türk sanayisi yoluna daha istikrarlı bir şekilde devam edecektir.

¹⁷⁰ İGEME: İgeme'den Bakış Dergisi, Dış Ticaret Haftası Özel Sayısı, Yıl:4, Sayı:15, Temmuz-Eylül 2000, 35-36.

SONUÇ

Gümrük Birliği'nin tamamlanmasını takiben geçen beş yılda, bu sürecin Türkiye ekonomisine etkilerine yönelik çok sayıda çalışma gerçekleştirilmiştir. İlgili çalışmaların bir kısmı 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı'nı bir ticaret anlaşması gibi ele alarak tam üyelik perspektifi ortaya koyulmaksızın müzakere edildiği ve bu çerçevede Gümrük Birliği'nin Türkiye ekonomisine zarar verdiği sonucuna varmaktadır. Bu yaklaşım içerisinde Gümrük Birliği ile Türkiye'nin tek taraflı tavizler üstlendiği ve ulusal ticaret politikasının Birliğin ticaret politikasına tabi olduğu eleştirileri yöneltilmektedir. Söz konusu değerlendirmeler yapılırken öncelikle Gümrük Birliği'nin tamamlanması ile Türk dış ticaretinde Avrupa Birliği lehine ithalat artışı ve Türkiye'nin Avrupa Birliği'nin tercihli ticaret rejimine uyum zorunluluğu temel argüman olarak alınmaktadır. Ayrıca ilk aşamada Türkiye'nin gümrük duvarlarını sıfırlaması ile belirli bir kamu gelir kaybına maruz kalacağı iddia edilmekte ve ilerleyen dönemde Avrupa Birliği'nden gelen mallarla rekabet edemeyen firmaların kapanması ya da pazar kaybına uğraması ile işsizliğin artacağı üzerinde durulmaktadır.

Belirtilen noktalarda yoğunlaşan eleştirilerde, Gümrük Birliği'nin Türkiye ekonomisine etkileri değerlendirilirken temel alınması gereken iki önemli husus gözden kaçırılmaktadır. Öncelikle Gümrük Birliği, nihai aşamada Avrupa Birliği ile tam entegrasyon yönünde Ortaklık Anlaşması, Katma Protokol ve son olarak 1/95 sayılı OKK ile Türkiye'nin üstlendiği bir yükümlülüktür. Gümrük Birliği süreci 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi toplantısı ile başlatılmamış, aksine söz konusu toplantıda Katma Protokol ile başlayan sürecin tamamlanmasına ilişkin bir karar alınmıştır. Bu karar aynı zamanda Türkiye'nin uygulamada 1971 yılında AB piyasasında sanayi ürünleri

tamamlanmasına ilişkin bir karar alınmıştır. Bu karar aynı zamanda Türkiye'nin uygulamada 1971 yılında AB piyasasında sanayi ürünleri ihracatına ilişkin tek taraflı olarak elde ettiği hakların eşitlenmesi anlamına gelmektedir. Bir başka ifadeyle Gümrük Birliği'nin etkilerine yönelik değerlendirmelerin Türkiye'nin yükümlülüklerini yerine getirdiği 1996 yılından başlatılması, Türkiye'nin 1971 yılından itibaren sanayi ürünlerini sıfır gümrükle AB ülkelerine ihraç imkanı elde etmesi ve bu imkanın yıllar boyunca yarattığı değişim ile ekonomiye katkısının göz ardı edilmesi eksik ve yanıltıcı sonuçlar doğurmaktadır.

Bir diğer önemli husus Gümrük Birliği çerçevesinde gerçekleştirilen mevzuat uyumunun, 10-11 Aralık 1999 tarihli Helsinki Zirvesi'nde Avrupa Birliği'ne adaylığı teyit edilen Türkiye'nin, Kopenhag kriterleri kapsamındaki müktesebat uyum çalışmalarında önemli yol almasını sağlamış olmasıdır. Gümrük Birliği ile bu alanda katedilen mesafe, Türkiye'nin diğer aday ülkelere oranla avantajlı duruma geçmesi sonucunu doğurmuştur.

Gümrük Birliği'nin bir başka temel özelliği, bir ekonomik entegrasyon modeli olarak Dünya Ticaret Örgütü'nün uluslararası ticarete getirdiği kurallar çerçevesinde yapılandırılmış olmasıdır. Türkiye'nin, Gümrük Birliği sürecinde gerçekleştirdiği her çalışma taraf olduğu Dünya Ticaret Örgütü üyeliğinden doğan yükümlülükleri ile örtüşmektedir. Ticaretin hızla liberalleştiği global ekonomi ortamında Gümrük Birliği, Türkiye'nin bu süreçte her halükarda yerine getirmesi gereken uluslararası standartları yakalamaya yönelik çalışmalara ivme kazandırmıştır. Gümrük Birliği, 1980 yılı itibariyle ticaret politikasını uluslararası piyasalara açılmak yönünde belirleyen Türkiye için, küresel entegrasyonun ekonomik koşullarını belirleyen Dünya Ticaret Örgütü üyeliği çerçevesindeki yükümlülüklerinin çok

daha kapsamlı ve kısa sürede yerine getirilmesi anlamına gelmektedir. Gümrük Birliği ile Türkiye uluslararası piyasalarla bütünleşme yönünde önemli bir sınavı geçmiş, dünyanın en önemli ekonomik bloklarından biri içerisinde yer almayı başarmıştır.

Öte yandan Gümrük Birliği'nin tamamlandığı 1996 yılından itibaren kaydedilen dış ticaret rakamlarının AB lehine bir ticaret dengesi yaratmasının, bu durumun Ortaklık Anlaşması ile belirlenen süreç çerçevesinde değerlendirilmesi gerekmektedir. Yukarıda belirtildiği gibi Türkiye, Katma Protokol'ün yürürlüğe girmesi ile 1971 yılında elde ettiği AB piyasasında sanayi mallarının serbest dolaşım hakkını, AB mallarına ancak 1996 yılında tanımıştır. Söz konusu iki tarih arasında 23 yıllık bir zaman olması dış ticaret rakamlarının dağılımını büyük ölçüde açıklamaktadır. Ayrıca Gümrük Birliği sonrası geçen dönemde meydana gelen ulusal ve uluslararası makro ekonomik gelişmelerin Türk dış ticareti üzerinde önemli etkileri olduğu da dikkate alınmalıdır.

Avrupa Birliği'nin tercihli ticaret politikasına uyum zorunluluğu, eleştirilerde dile getirildiği gibi Türkiye'nin kendi dış ticaret stratejisi çerçevesinde serbest ticaret anlaşmaları gerçekleştirmesini engellemektedir. Ancak Avrupa Birliği ile tam entegrasyon sürecinin, Avrupa Birliği'nin kendi iç modeline uygun olarak ekonomik entegrasyon ile başlatılması Türkiye'nin 1963 Ortaklık Anlaşması'nda üzerinde ısrarlı olduğu bir tercihtir. Ekonomik entegrasyon çerçevesinde, Birliğin ticaret politikasına uyum sağlamak gümrük duvarlarının kaldırılmasının doğal sonucudur. Ayrıca, Avrupa Birliği'nin Dünya Ticaret Örgütü kuralları çerçevesinde, DTÖ bünyesinde yer alan, dinamik pazarlara sahip ülkelerle gerçekleştirdiği serbest ticaret anlaşmaları, doğru müzakere edildiğinde Türkiye'nin

Gümrük Birliği ile Avrupa Birliği ölkelerine gümrük duvarlarını kaldıran Türkiye, beklenenin aksine bir gelir kaybına uğramamış, hatta belirli oranlarda gelir artışı ile karşılaşmıştır. Gümrük Birliği'nin işsizliğe yol açacağı hususundaki eleştiriler Türkiye'de istihdam üzerine yeterli araştırma gerçekleştirilmemesi nedeniyle bilimsel verilere dayanmamaktadır. Ancak süreç tüm boyutları ile değerlendirildiğinde ancak orta ve uzun vadede yeni pazarlar, yüksek teknolojiye dayanan üretim ile nitelikli işgücü yaratarak istihdam üzerinde dengeleyici bir etki yapacağını söylemek mümkündür.

Gümrük Birliği ulusal ve uluslararası düzeyde Türk sanayiinin üretim kalitesini nihai tüketicinin maksimum faydasını ön koşul olarak ele alıp yükseltmesi, böylece rekabet kapasitesini artırması yönünde gerekli çalışmalara bir çerçeve olmuştur. Bu yönde gerek kamu düzeyinde ilgili kuruluşlara gerek Türk sanayicisine, çalışmalara bir an önce başlamaları yönünde ivme kazandırmış, üretim kalitesi ve tüketici memnuniyetinin marjinal karın temel belirleyicisi olduğu yönünde zihniyet değişikliğine neden olmuştur.

Türkiye'nin, Birliğe adaylığının daha geç teyit edilmesine rağmen Gümrük Birliği ile tam entegrasyonun ekonomik boyutuna yönelik alanlarında diğer aday ölkelerle kıyaslandığında ileri bir aşamadan mevzuat uyum çalışmalarına başladığı görölmektedir. Bu durum, AB yetkilileri tarafından da çeşitli platformlarda ifade edilmiş, müzakerelere başladıktan sonra Türkiye'nin göreceli olarak hızlı ilerlemesinin beklendiği dile getirilmiştir. Türkiye'nin Gümrük Birliği süreci ile diğer aday ölkelerle karşılaştırıldığında kazanmış olduğu bir önemli ayrıcalık da mevzuat uyum çalışmalarının hazırlık aşamasına ilişkin bir yöntem pratiği edinmiş olmasıdır. Bu çerçevede Türkiye, diğer aday ölkeler gibi mevzuat hazırlama safhasına ilişkin olarak değil, mevzuatı uygulamaya yönelik bilgiye ihtiyaç duymaktadır.

Ancak 1998 yılından itibaren Avrupa Birliği ile müzakere sürecine geçmiş olan diğer aday ölkelerin önemli ilerlemeler kaydettikleri dikkate alınırsa Türkiye'nin sahip olduğu ayrıcalıklı durumu hali hazırda koruyamadığı ortaya çıkmaktadır. Müzakere aşamasında olmayan tek aday ölkeler olarak Türkiye'nin, Gümrük Birliği sürecinde uyum çalışmalarını gerçekleştirmek yönünde yakaladığı ivmeyi kaybetmemek için önümüzdeki dönemde çaba göstermesi gerekmektedir.

Türkiye'nin Gümrük Birliği'ne yönelik gerçekleştirdiği çalışmaları değerlendirirken göz önünde bulundurulması gereken bir diğer önemli husus da, bu süreçte Avrupa Birliği'nin 1/95 sayılı OKK'den doğan mali yardım yükümlölüğünü yerine getirmemiş olmasıdır. Türkiye AB mevzuatına uyumun yanı sıra ilgili kurumlarda gerekli yapısal değişiklikleri gerçekleştirmek için belirli bir mali yükün altına girmiştir. Bu durum 1/95 sayılı OKK'de öngörölmesine ve söz konusu mali yükün AB'nin mali yardımıyla telafi edilmesine yönelik hüküm yer almasına rağmen, Yunanistan'ın vetosu ile işletilememiştir. 1996'dan bu yana geçen beş yıl içerisinde mali yardımlara ilişkin bir gelişme olmaması, 1/95 sayılı Gümrük Birliği kararında AB'nin taahhütlerinin kesin yaptırımlara bağlanmadığını ortaya koymakta öte yandan, Türkiye'nin Gümrük Birliği çerçevesinde hangi koşullarda yükümlölüklerini yerine getirdiğini gözler önüne sermektedir. Gümrük Birliği çerçevesinde karşılaşılan bu ve benzeri aksaklıkların dile getirilebileceği ve tarafların ortak çözümler üretebileceği kurumlar Gümrük Birliği çerçevesinde oluşturulmuştur. Türkiye'nin bu yöndeki en önemli eksikliği Gümrük Birliği'ne ilişkin karşılaştığı aksaklıkları bilimsel ve kapsamlı çalışmalara dayandırarak ilgili kurumlara iletmemesidir. Gümrük Birliği'nin işleyiş mekanizmalarının daha etkin hale getirilmesine yönelik olarak gerek

AB gerek Türkiye'nin çabaları bu sürece önemli katkılar sağlayacaktır.

1996 yılında tamamlanan ve 1/95 sayılı OKK çerçevesinde yürütülen Gümrük Birliği'ni bir ekonomik işbirliği modeli olarak el alıp ne Türkiye-AB ilişkileri sürecinden ne de ulusal ve uluslararası gelişmelerden ayrı değerlendirmek ve bu sürece karşılık gelen tüm ekonomik sorunları Gümrük Birliği'ne bağlamak mümkün değildir. Gümrük Birliği'nin tamamlanmasını takiben geçen süreçte, gerek Türkiye ekonomisinde gerek dünya ekonomilerinde önemli gelişmeler yaşanmıştır. Bu dinamik süreçte Gümrük Birliği'nin ihracat, yabancı yatırımlar, istihdam, üretim hacmi üzerinde etkiler yaratacak tek değişken olarak ele alınması bilimsellikten uzak bir değerlendirme olacaktır.

Türkiye, makro ekonomik dengeleri sağlamlaştırdığı, yapısal reformları tamamladığı, yabancı sermaye ve teknoloji transferini gerçekleştirdiği takdirde Gümrük Birliği ortamından optimum faydayı sağlayabilecektir. Gümrük Birliği ilişkisi Türkiye'nin çağdaşlaşma yönünde en temel hedefi olan Avrupa Birliği tam üyeliği yolundaki önemli bir kilometre taşıdır.

Bu noktada Türkiye açısından yapılması gereken, istikrarın sağlanamamasından kaynaklanan sorunlar ve ard arda yaşanan krizleri Gümrük Birliği ile açıklamak yerine, büyük oranda Gümrük Birliği nedeniyle AB norm ve standartlarına ulaşma yolunda kaydedilen mesafeyi iyi kullanmak ve özellikle adaylık süreci çerçevesinde Ulusal Programda yer alan hedeflere en kısa sürede ulaşarak AB tam üyeliğine doğru hızla ilerlemek olmalıdır.

AB'ye tam üyeliğin şu durumda ufukta görölmediği ya da çok uzak olduğu düşünölürse, bütün bunları başarmak için, Türkiye'nin herşeyden önce, siyasal ve ekonomik istikrara ihtiyacı vardır. Halkın güvenini kazanmış, istikrarlı ve tutarlı hükümetler kurulmadıkça, toplumsal enerji toplumsal çıkarlara yönelmedikçe, yüksek enflasyon, yüksek faiz ve aşırı borçlanma önlenip ekonomik istikrar sağlanmadıkça GB'nin sihirli reçete sunacağı beklenmemelidir. Çünkü başarı, önce ona inanmayı, sonra o yolda yürümeyi gerektirir

KAYNAKÇA:

- AĞACIKOĞLU, Hilal. “Gümrük Birliği ve dış Ticaret Politikası” Gümrük Birliği Sürecinde Politikalar ve Uygulamalar Semineri (24-25 Haziran 1996)”, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası İnsan Hakları Genel Müdürlüğü, Ankara, 1998.
- AKKUŞ, Yakup. "Gümrük Birliği Türk Sanayisini Nasıl Etkiler?", Banka ve Ekonomik Yorumlar 3, Aylık Dergi, Yıl: 37, Mart 2000.
- AKTAN, O. ve T.BAYSAN. “Türkiye Ekonomisinin Dünya Ekonomisine Entegrasyonu, Liberasyon, Karşılaştırmalı Üstünlük ve Optimum Politikalar”, ODTÜ Gelişme Dergisi, Cilt 12, 1995.
- ALPAY, Z.Altan. Gümrük Birliği Çerçevesinde Dış Ticaret Düzenlemeleri, Çimento Müstahsilleri İşverenleri Sendikası, Marmaris-Mares Otelı, 12-15 Eylül 1996.
- ALTINTAŞ, İbrahim. “Türk Dış Ticaret Rejimi-İthalata Ait Esaslar, Gümrük Birliği Çerçevesinde Oluşan Değişiklikler”, İGEME-KTO-AİB Dış Ticaret Eğitim Programı, Kayseri, 17-21 Haziran 1996.
- ARAT, Tuğrul. “Gümrük Birliği Çerçevesinde Mevzuat Uyumu Çalışmaları” Gümrük Birliği Sürecinde Politikalar ve Uygulamalar Semineri 24-25 Haziran 1996, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası İnsan Kaynakları Genel Müdürlüğü, TCMB Banknot Matbaası Genel Müdürlüğü, Ankara, Mayıs 1998.
- ASLAN, Rıza. “Avrupa Birliği ve Geleceği”, Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 13, Sayı 1-2, Yıl 1997.

AVRUPA BİRLİĞİ GENEL SEKRETERLİĞİ; Avrupa Birliği
Müktesebatına İlişkin Türkiye Ulusal Programı

BAYAR, Ahmet. “Gümrük Birliği’nin Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri”, İlk Dört Yılın Analizi, İKV Yayınları, No:159, İstanbul, 2000.

BİLİCİ, Nurettin. “Gümrük Birliği ve Maliye Politikası” Gümrük Birliği Sürecinde Politikalar ve Uygulamalar Semineri 24-25 Haziran 1996, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası İnsan Kaynakları Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1998.

BULAÇ, Ali. Avrupa Birliği ve Türkiye; Feza Gazetecilik Yayınları, İstanbul, 2001.

ÇAYKAN, Esra. Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri, Boyut Yayınları, İstanbul, 1997.

ÇİMEN, Ahmet. “GB ve AT-Türkiye İlişkileri”, Merkez Bankası Yayınları, Ankara, 1996.

DEMİR, Musa. “Teşvik Sisteminde AB’ne Uyum-İhracata Yönelik Devlet Yardımları”, İGEME-KTO-AİB Dış Ticaret Eğitim Programı, Kayseri, 17-21 Haziran 1996.

DEMİR, Nazmi. “AB ve Türkiye Arasında Ekonomik Sorunlar ve Tarım Ekonomisi” Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri 16-17 Mart 2001 Sempozyumu, Türk Ocakları Genel Merkezi-Ankara Ticaret Odası, Ankara Ofset, Ankara, 2001.

DEMİR, Osman. “Gümrük Birliğinin Değerlendirilmesi”, Dış Ticaret Dergisi, Yıl:3, Sayı:11, 1998.

DİE; Haber Bülteni, Mart 1999.

DİE. Haber Bülteni, Mart 2001.

DİE, Türkiye Ekonomisi İstatistik ve Yorumlar, Aralık-1997.

DİE, Türkiye İstatistik Yıllığı-1996.

DİE, Türkiye İstatistik Yıllığı-1998.

DPT. Ekonomik ve Sosyal Göstergeler (1950-1998).

DPT. Ekonomik ve Sosyal Göstergeler (1950-1998), Aralık 1997.

DPT. Sanayi Politikaları, Sanayi Geliştirme Perspektifi Alt Komisyonu Özel İhtisas Komisyonu Raporu , Ankara, 2000.

DPT. “Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri ”, Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara, 2000.

DTM. “Avrupa Birliği ve Türkiye”, Ankara, Ekim 1999.

DTM. Dış Ticaret Yönüyle Gümrük Birliği, 1996.

DTM. Dış Ticaret Yönüyle Gümrük Birliği El Kitabı, Dış Ticaret Müsteşarlığı Yayınları, No:52, Ankara, Ocak 1996.

DTM. Dış Ticaret Göstergeleri, Haziran-2000.

DTM. Dış Ticaret Göstergeleri, Şubat-1998.

DTM. Ekonomik Bülten, Şubat-1998.

DTM. “İhracatımızın Geleceği Üzerine Bir Çalışma”, İhracat Genel Müdürlüğü, Ankara, Ağustos 1998.

DUNA, Cem. AB ile Gümrük Birliği, Türk Ekonomi Bankası, İstanbul, Nisan 1995.

EGELİ, Gülün. Gümrük Birliği'nin Türk Çevre Politikasına Etkileri, Türkiye Orta Ölçekli İşletmeler, Serbest Meslek Mensupları ve Yöneticiler Vakfı (TOSYÖV) Yuvarlak Masa Toplantıları, Ankara, 1998.

Elektro Mekanik Sanayiciler Derneği. Türkiye-Avrupa Gümrük Birliğinde Elektro Mekanik Sanayiinin Rekabet Durumu, Ankara, Mart 1996.

- ERTUĞRUL, Cemil. "Gündem 2000 Çerçevesinde AB Ortak Tarım Politikasının Reformu ve Türkiye", Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri 16-17 Mart 2001 Sempozyumu, Türk Ocakları Genel Merkezi-Ankara Ticaret Odası, Ankara Ofset, Ankara, 2001.
- ERTUĞRUL, Cemil. "Türkiye-Avrupa Topluluğu İşlenmiş Tarım Ürünleri Ticaretinde 1/95 Sayılı Ortaklık Konseyi Kararı Sonrası Gelişmeler Semineri", DPT, Ankara, 1999.
- Gümrük Kontrolörleri Derneği. Gümrük Birliği'nin KOBİ'ler Üzerindeki Etkileri, Araştırmalar-3, Yayın no:8, Ankara, Ocak 1997.
- Gümrük Vakfı; Geçmişten Geleceğe Gümrüklerimiz, Yayın no:2, Ankara, 1998.
- GÜNUĞR, Haluk. "Gümrük Birliğine Doğru" Paneli, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, Türkiye AT Dergisi, Eylül 1995.
- GÜRAN, Nevzat. Uluslararası Ekonomik Bütünleşmeler ve Avrupa Birliği, Anadolu Matbaacılık, İzmir, 1999.
- HALAÇOĞLU, Yusuf. "Avrupa Birliği ve Üye Ülkelerde Hukuk ve Yönetim" Türkiye- Avrupa Birliği İlişkileri 16-17 Mart 2001 sempozyumu, Ankara Ticaret Odası ve Türk Ocakları Genel Merkezi, Ankara Ofset, Ankara, 2001.
- İGEME, İgeme'den Bakış Dergisi, Dış Ticaret Haftası Özel Sayısı, Yıl:4, Sayı:15, Temmuz-Eylül 2000.
- İKV. "Avrupa Birliğine Doğru", Temmuz 1995.
- İKV. "Türkiye- AT 36. Ortaklık Konseyi Toplantısı", Sayı:131, 6 Mart 1995.
- İKV DERGİSİ. "AB'nin Türkiye'ye Yönelik Mali Yardımları"; Sayı: 147, Aralık 1996.

İKTİSADİ KALKINMA VAKFI YAYINLARI. “Ankara Anlaşması ve Katma Protokol Metinleri ve Ekleri”.

İKTİSADİ KALKINMA VAKFI YAYINLARI. “Fikri ve Sınai Mülkiyet Hakları”, Sayı:161, Nisan 2000.

İKTİSADİ KALKINMA VAKFI YAYINLARI. “Gümrük Birliği’nin Türkiye Ekonomisine Etkileri”, No:159, Mart 2000.

İKTİSADİ KALKINMA VAKFI YAYINLARI. “Uluslararası Hizmet Ticareti ve Kamu Alımları Piyasaları, Türkiye ile Avrupa Birliği arasında Hizmet Ticaretinin ve Kamu Alımları Piyasalarının Karşılıklı Olarak Serbestleştirilmesi”, No: 165, Mart 2001.

İLYASOĞLU, Eyüp. Türk Bilgi Teknolojisi ve Gümrük Birliği, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1997.

İRBEÇ, Yusuf Ziya. “ Türkiye’nin Dış Ticaretinde Avrupa Birliği ve Önemi” Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri 16-17 Mart 2001 tarihlerinde düzenlenmiş olan sempozyumun bildirileri, soruları ve cevapları, Ankara Ticaret Odası- Türk Ocakları Genel Merkezi, Ankara Ofset, Ankara, 2001.

İSO. “GB’nin İmalat Sanayi Üzerindeki Etkileri ve Bu Sektörün Rekabet Gücü”, İstanbul, 1998.

İTO. Aylık Ekonomik Veriler, Mart –1997.

İTO. Rakamlarla Türkiye Ekonomisi, Yayın No:1999/42.

İzmir Ticaret Borsası. “Gümrük Birliği ve Dış Ticaret”, Haziran-1997.

İZMİR TİCARET ODASI.“Türkiye –AB İlişkileri ve Gümrük Birliği Sürecinde Sektörlerimiz”, Yayın no:13, İzmir, 1995.

KABAALIOĞLU, Haluk. A'dan Z'ye Gümrük Birliği, Toprakbank, İstanbul, 1996.

KARLUK, Rıdvan. AB ve Türkiye, IMKB yayınları, 1996.

KARLUK, Rıdvan. Gümrük Birliği Dönemecinde Türkiye, Turhan Kitabevi, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar, No:8, Ankara, 1997.

KARLUK, Rıdvan. "Türkiye Avrupa Birliği'nin Neresindedir" Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri 16-17 Mart 2001 Sempozyumu, Türk Ocakları Genel Merkezi- Ankara Ticaret Odası , Ankara Ofset, Ankara, 2001.

KOSGEB Avrupa Birliği Merkezi. "Gündem 2000 ve Tek Pazar Doğu ve Orta Avrupa'ya Bir Köprü ", AB Bülteni, Yayın no:9, Kasım 1997.

KOSGEB Avrupa Bilgi Merkezi. "Fikri, Mülkiyet Haklarının Korunması,Uluslararası Ticaret ve Avrupa Topluluğu;Trips Anlaşmasının Etkisi, AB Bülteni, Yayın no:2, Şubat 1996.

Milli Eğitim Bakanlığı. Milli Eğitim Sayısal Veriler, Araştırma Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı, Ankara, 2000.

NEBİOĞLU, Hüsamettin. "Avrupa Birliği'nin Genişleme Sürecinde Yaşanan Ticari Gelişmeler ve Türkiye'nin Avrupa Birliği Ülkelerinden İthalatının Muhtemel Geleceği Hakkında Düşünceler", DPT Yayını, Ankara, Nisan 1996.

ÖZDAĞ, Ümit. "Türkiye-Avrupa Birliği İlişkilerinde Güvenlik" Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri 16-17 Mart 2001 Sempozyumu, Ankara Ticaret Odası-Türk Ocakları Genel Merkezi , Ankara Ofset, Ankara, 2001.

PARASIZ, İlker."GB ve Ülkemiz Ekonomisi Üzerindeki Etkileri", Bakış Dergisi, Busiad Yayını, Sayı: 53, Bursa, Ocak 1996.

- SEYİDOĞLU, Halil. Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama, Güzem Yayınları, 12. Baskı, İstanbul, 1998.
- SOYSAL, Cahit. “Gümrük Birliği ve Gümrük Rejimi ” Gümrük Birliği Sürecinde Politikalar ve Uygulamalar Semineri 24-25 Haziran 1996, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası İnsan Kaynakları Genel Müdürlüğü, TCMB Banknot Matbaası Genel Müdürlüğü, Ankara, Mayıs 1998.
- SUIÇMEZ, Halit. “Gümrük Birliğinde Rekabet ve İstihdam”, Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları, Yayın No: 579, Ankara 1996.
- ŞAHİNOĞLU, Atalay. “ İkinci Yılında Gümrük Birliği”, Türkiye-Avrupa Birliği Derneği İstanbul Şubesi Semineri 8-9 Kasım 1997, İstanbul, 1998.
- ŞEBNEM, Oğuz K. “Avrupa Birliği’nde KOBİ’lere Sağlanan Destekler, İKV Dergisi, Sayı: 128, 1996.
- T.C. BAŞBAKANLIK GÜMRÜK MÜSTEŞARLIĞI; Dünya Gümrük Günü Etkinlikleri- 2001, İstanbul, Ankara, Edirne, Gaziantep.
- TEKİNEL, Osman. “AT-Gümrük Birliği”, Kahramanmaraş Sütçüimam Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları, Panel no:10, Kahramanmaraş, 10 Mart 1995.
- TUNCA, Zafer. “ Gümrük Birliği Karşısında Türk Sanayiinin Rekabet Gücü”, Banka ve Ekonomik Yorumlar, Eylül 1996.
- TUNÇEZEN, Levent. “Dünya Ticaretindeki Son Gelişmeler Türkiye-AB Gümrük Birliği ve Diğer Bölgesel Oluşumların Dış Ticaretimiz Üzerine Etkileri, İGEME-KTO-AİB Dış Ticaret Eğitim Programı, Kayseri, 17-21 Haziran 1996.

TURAN, Kamil. “Avrupa Birliği ve Entegrasyon Politikası” Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri 16-17 Mart 2001 Sempozyumu, Ankara Ticaret Odası-Türk Ocakları Genel Merkezi, Ankara Ofset, Ankara, 2001.

UYAR, Süleyman. “Gümrük Birliği’nin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri”, DTM Dış Ticaret Dergisi, Sayı:20, Ocak 2001.

VAKIFBANK. Gümrük Birliği’nin Türkiye Ekonomisine Muhtemel Etkileri, Vakıfbank Araştırma Dizisi Yayın No:1, Ankara,1994.

Yabancı Sermaye Genel Müdürlüğü. “Yabancı Sermaye Raporu”, Şubat 1998.

YILDIZ, Mircan. “Ekonomik Entegrasyonlar ve AB”, Dış Ticaret Dergisi, Sayı:15, Yıl: 4, Ekim 1999, Dış Ticaret Müsteşarlığı Matbaası, Ankara 1999.

YÜKSEKOKUL, Erhan. “Gümrük Birliği”, İstihdam Dergisi, Sayı:20, 1995.

ZENGİNGÖNÜL, Oğul. Avrupa Birliğinde Mesleki ve Teknik Eğitime Yeni Yaklaşımlar ve Türkiye İçin Uyum Analizi, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği, Ankara, 1998.

www.dtm.gov.tr/ab/AB.htm.

www.dtm.gov.tr/ab/abtarım/ab.tarım.htm.

www.dtm.gov.tr/ab/ABgenisleme/gensleme.htm

www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/ocak98/rekabet.htm.

www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/nisan98/dnyat.htm.

www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/ekim2000/ekonomikb.htm.

www.dtm.gov.tr/türkiye-ab ilişkileri /dış ticaret, Şubat 2001.

www.foreigntrade.gov.tr

www.foreigntrade.gov.tr/ticaret/dtdergi/kucuk.htm

www.igeme.org.tr/TUR/İGEME/uluslarara.htm.

www.igeme.org.tr/TUR/İGEME/MAIN.htm.

www.igeme.org.tr/TUR/İGEME/ticari.htm.

www.ikv.org.tr

www.ikv.org.tr/IKV/htm

www.ikv.org.tr/IKV/ikv.html

www.ikv.org.tr/Faaliyet/Arastirma/Suresiz/Suresiz/body_suresiz-bilgi.html

www.ikv.org.tr/Faaliyet/Diger/Toplanti/body_toplanti.html#baslik

www.kaler.org.tr/kalite/htm

www.kobinet.org.tr

www.kobinet.org.tr/kosgeb/bilgi/html

www.kobinet.org.tr/kosgebabm

www.kobinet.org.tr/kosgebabm.htm.

www.kobinet.org.tr/hizmetler.htm.

www.kobinet.org.tr/kosgebabm/yayinlar/docs/AB-Gümrük.pdf.

www.kobinet.org.tr/kosgebabm/yayinlar/docs/AB-RekabetPolitikaları.pdf.

www.kobinet.org.tr/kosgebabm/yayinlar/docs/AB-Enerji.pdf.

www.kobinet.org.tr/kosgebabm/ab/001b.html.

www.kobinet.org.tr/kosgebabm/ab/002b.html.

www.kosgeb.gov.tr

www.kosgeb.gov.tr/kosgeb.htm#1

www.kobinet.org.tr/ticari/htm

www.ntvmsnbc.com/news/83077.asp.

www.tse.org.tr.

ÖZET

Türkiye'nin Avrupa Birliği ile bütünleşme hedefine yönelik ortaklık ilişkisinin önemli bir aşaması olan Gümrük Birliği, aynı zamanda dışa dönük büyüme politikası çerçevesinde taraf olduğu en geniş kapsamlı ticari yapılanma olarak 1 Ocak 1996'da tamamlanmıştır.

AB ile Türkiye arasında sanayi malları ve işlenmiş tarım ürünlerinin serbest dolaşımına ilişkin bir ekonomik entegrasyon modeli olan Gümrük Birliği sürecinde Türkiye, mevzuatını Avrupa Birliği'nin gümrük ve ticaret politikalarının yanı sıra rekabet ve fikri sınai mülkiyet haklarına ilişkin politikaları da dahil olmak üzere kapsamlı bir alanda uyumlaştırmak yükümlülüğünü üstlenmiştir. Herhangi bir gümrük birliği ilişkisinden daha ileri bir entegrasyona karşılık gelen söz konusu uyum çalışmaları neticesinde, sanayi ve ticareti doğrudan etkileyen önemli yapısal ve kurumsal değişiklikler oluşmuştur.

Gümrük Birliği'nin tamamlanmasını takiben Türkiye ekonomisine etkilerine ilişkin çeşitli eleştiriler gündeme gelmiştir. Bu eleştirilerin büyük bir bölümü Gümrük Birliği'ni, bir parçası olduğu tam üyelik sürecinden bağımsız değerlendirerek Türk sanayii ve Türk dış ticareti üzerine olumsuz etkileri olduğu yönündedir. Ulusal ve uluslararası makro ekonomik değişimler dikkate alınmaksızın yöneltilen eleştirilerde, Gümrük Birliği tek başına dış ticaret dengesizliğinin kaynağı olarak gösterilmiştir. Ayrıca, tam üyelik yönündeki önemli bir aşamayı teşkil eden Gümrük Birliği'nin dış ticaret rakamlarının yanı sıra, üretim süreçleri, kalite altyapısı ve rekabet gücü üzerindeki olumlu etkileri göz ardı edilmiştir.

İlk iki yıllık değerlendirmeye göre, statik etkiler açısından GB'nin Türkiye'nin lehine ya da aleyhine olduğunu kesin olarak söylemek mümkün değildir. Çünkü, ticaret artırıcı etki ile üretim ve tüketim etkilerindeki olumlu gelişmenin; ekonominin 5 Nisan 1994 depresyonundan gelişme aşamasına geçmesi ve yüksek devalüasyondan mı, yoksa GB'nden mi kaynaklandığı, en azından hangisinden ne kadar kaynaklandığı belli değildir. Ayrıca, tarifelerin kaldırılmasıyla kamunun önemli gelir kaybına uğrayacağı beklenmesine rağmen, bu gerçekleşmemiştir. Hatta, GB ile ulusal ekonomik performansın artması kamu gelirlerini artırmış da olabilir. Yukarıda statik etkiler başlığı altında sunulan tablolar, GB'nde Türk üreticisinin güçlü AB üreticisi karşısında rekabet edemeyip iflas edeceği, dolayısıyla Türkiye'nin GB'nden büyük zarar göreceği tezini doğrulamamıştır.

Diğer yandan, dinamik etkiler dikkate alınarak GB'nin uzun vadede Türkiye'nin lehine olacağı söylenebilir. Çünkü doymamış iç pazarı, genç nüfusu, doğal zenginlikleri ve stratejik coğrafi konumu, uzun vadede GB'ni Türkiye'nin lehine çevirebilecektir. GB'nin dinamik etkileri diye adlandırılan ölçek ekonomiler etkisi, rekabet etkisi, teknolojik gelişme etkisi, dışsal ekonomiler etkisi, yabancı sermayeyi ve yatırımları teşvik etkisi Türkiye'ye bu şansı verebilecek güçtedir.

Ancak Türkiye'nin, GB'nden umulan yararı sağlayabilmesi için; Ar-Ge'ye, ileri teknoloji istihdamına, ileri teknolojiye sahip yabancı firmalarla ortak üretime, bilgi akışına ve eğitime gereken önemi vermesi zorunludur. Türkiye, özelleştirmeyi sürdürerek hantal ve politik müdahalelerle irrasyonel yönetime zorlanan kamu işletmeciliğinden kurtulmalıdır. Özel kesimin verimliliğini ve rekabet gücünü artıracak altyapı yatırımları gecikmeden yapılmalıdır.

ABSTRACT

A Customs Union means that goods can move freely as within one customs territory and each party applies the same external tariff for imports from third countries and the same commercial policy. Turkey's Customs Union with the EU covers additional areas like competition, harmonisation of technical legislation, abolishment of monopolies and protection of intellectual property, which make this agreement more than a typical customs union. These additional elements are designed to further integrate the markets and bring Turkey closer to the EU.

The Customs Union covers trade in industrial goods and processed agricultural products. However as soon as the Customs Union entered into force, the Association Council was required to set a date for the initiation of negotiations aiming at the mutual opening of the public procurement markets and liberalisation of trade in services between EU and Turkey. Furthermore, the Ankara Agreement, which established an association between the EU and Turkey, envisages the abolition of restrictions on freedom of establishment and on freedom to provide services between the two parties. Negotiations are already underway for the liberalisation of services and public procurement between the parties.

Turkey's share in EU's total exports was 2.3% in 1995 and 2.7% in 1999 (the latest available figure). The same figure for imports was 1.7% in 1995 and 1.9% in 1999. As one can see, Turkey's share both in term of import and exports in EU's trade developed positively and in equal manners. As of 1999, Turkey is the EU's 7th biggest export destination (up from 9 in 1990) and 13th

biggest exporter to the EU (up from 17 in 1990). This shows that both sides profited from the Customs union agreement.

For consumers the Customs Union has brought better quality, cheaper products and more variety, because of increased competition in the Turkish market. Consumer protection will be increased as European technical norms are used. Producers and industry also benefit from cheaper and higher quality inputs, as well as access to a stable and large export market. The existence of a large and stable export market proved its importance during the economic crisis of 1998, when Turkey's exports to major destinations other than the EU declined whereas the EU continued to be the principal export market for Turkey and offset some of the negative effects of the crisis

The biggest complaints of businessmen in Turkey concern the macro-economic instability which has been persisting for more than 20 years, high inflation, difficulties in access to finance and other kinds of support by the public sector including training and R&D rather than the Customs Union itself.